

Thematisch ambtsbericht over mensenrechten
en justitie in Rwanda

Datum 18 augustus 2016

Colofon

Plaats Den Haag

Opgesteld door Directie Sub-Sahara Afrika (DAF)

Inhoudsopgave

	Colofon	2
	Inhoudsopgave	3
1	Mensenrechten.....	6
1.1	Algemene mensenrechtensituatie.....	6
1.2	Mishandeling en foltering.....	11
1.2.1	Wetgeving	11
1.2.2	Foltering door militairen	12
1.2.3	Mishandeling door de politie.....	14
1.2.4	Local Defence Forces	14
1.2.5	Toezicht en hulpverlening	15
1.3	Verdwijningen	16
1.4	Buitengerechtelijke executies en moorden	18
1.5	Politieke partijen	20
1.6	Oppositie in het buitenland	23
2	Rechtsgang	26
2.1	Algemene ontwikkelingen	26
2.1.1	Presumptie van onschuld	27
2.2	Ontwikkelingen rechtspraak	28
2.2.1	Verbeteringen rechtsstelsel	28
2.2.2	Militaire rechtbanken	30
2.3	Genocide rechtspraak	31
2.3.1	Gacaca rechtbanken	31
2.3.2	Strafmaat genocidemisdrijven	31
2.3.3	Rwanda Tribunaal	34
2.3.4	Vervolgung buiten Rwanda	37
2.3.5	Uitwijzing en uitlevering	38
2.3.6	Vervolgung internationale zaken in Rwanda	40
2.4	Gacaca archief.....	43
2.5	Terugkerende Rwandezen	44
2.6	Invloed politiek op de rechtsgang.....	46
2.7	Juridische bijstand.....	47
2.8	Bejegening genocideverdachten.....	48
2.9	Vrijgelaten genocideplegers	48
2.10	Divisionisme.....	50
2.11	Wetgeving genocide ideologie.....	52
3	Detentie.....	56
3.1	Algemene situatie	56
3.2	Detentieomstandigheden	58
3.2.1	Gevangenis	58
3.2.2	Transit- en rehabilitatiecentra	61
3.2.3	Detentiecentra leger en politie.....	62
3.3	Detentie genocideplegers	62
3.4	Toezicht en hulpverlening	63
3.5	Medische voorzieningen.....	64
4	Literatuurlijst.....	65
4.1	Afkortingen	66

Inleiding

Tijdens de genocide in Rwanda, die op de avond van 6 april 1994 begon, werden in ongeveer honderd dagen 800.000 Tutsi's en gematigde Hutu's door extremistische Hutu's op systematische wijze omgebracht.

In het *Thematisch ambtsbericht over de ontwikkelingen ten aanzien van de vervolging, berechting en detentie van genocideplegers in en buiten Rwanda* van 28 november 2011 is aandacht besteed aan de naleving dan wel schending van enkele klassieke mensenrechten en de positie van (vermeende) tegenstanders van de regering in binnen- en buitenland. Tevens is de rechtsgang in Rwanda, met name voor wat betreft het strafrecht, beschreven. Daarnaast is ingegaan op de ontwikkelingen bij het Rwanda Tribunaal.

In genoemd ambtsbericht van november 2011 is ook uitvoerig aandacht besteed aan de ontstaansgeschiedenis, het verloop en de gevolgen van het Gacaca proces. Tevens is ingegaan op de mogelijkheden om nog niet (dan wel bij verstek) berechte genocideverdachten, binnen en buiten Rwanda, op te sporen, te berechten en te detineren in Rwanda.

In het voorliggende ambtsbericht – dat de periode van december 2011 tot en met juli 2016 beslaat - wordt ingegaan op relevante ontwikkelingen die aansluiten op de situatie in Rwanda zoals beschreven in het voorgaande ambtsbericht.

Dit ambtsbericht is gebaseerd op informatie van openbare en vertrouwelijke bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van (niet)gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordigingen in de regio aan dit ambtsbericht ten grondslag.

In hoofdstuk één worden de ontwikkelingen beschreven op het gebied van de mensenrechten en de positie van (vermeende) tegenstanders van de regering in binnen- en buitenland.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de ontwikkelingen binnen de rechtsgang en in hoofdstuk drie wordt aandacht besteed aan de detentieomstandigheden.

1 Mensenrechten

1.1 Algemene mensenrechtensituatie

In het algemeen is sprake van een lichte verbetering in de mensenrechtensituatie ten opzichte van de situatie in 2011.¹ Volgens de *Ibrahim Index of African Governance* (IIAG) is Rwanda één van de zes landen in Afrika die in de periode 2011-2014 vooruitgang hebben geboekt op het gebied van onder meer veiligheid en rechtsstaat en burgerparticipatie en mensenrechten.² Volgens het *Gallup Global Law and Order 2015 report* behoort Rwanda tot veiligste landen in de wereld.³ Daarnaast is - mede door efficiënt beleid van de Rwandese overheid - de agrarische productie tussen 2000 en 2012 bijna verdubbeld.⁴ Verder hebben de Rwandese burgers geprofiteerd van grote verbeteringen op het gebied van de gezondheidszorg.⁵ In tegenstelling tot 2014 waren er in 2015 geen berichten over ernstige mensenrechtenschendingen.⁶

De belangrijkste mensenrechtenproblemen waren in de verslagperiode volgens (internationale) ngo's het lastig vallen, arresteren en mishandelen van journalisten, politieke tegenstanders en mensenrechtenverdedigers.⁷ De speciale VN-rapporteur, Maina Kiai, berichtte in januari 2014 dat 'vreedzame protesten waarbij afwijkende meningen en kritiek op de regering worden geuit niet zijn toegestaan'.⁸ De regering rechtvaardigde de inperking van het recht om kritiek te uiten met een beroep op de strijd tegen terrorisme, het ontkennen van genocide en andere overwegingen van staatsveiligheid.⁹ In Oost-Congo hadden de *Forces démocratiques de libération du Rwanda* (FDLR) zich aan het einde van de verslagperiode nog altijd niet overgegeven.¹⁰ De FDLR, een gewelddadige gewapende groepering die wordt gesteund door militante Hutu's in de diaspora, wordt door de Rwandese regering beschouwd als een ideologische en politieke bedreiging. De externe FDLR dreiging, die ook wordt gezien als bedreiging van de veiligheid, wordt aangewend voor de interne controle over de veiligheid en het politieke leven in Rwanda zelf.¹¹ Zie ook paragraaf 1.5.

De burgeroorlog, de genocide van 1994 en de nasleep daarvan verdelen nog altijd de Rwandese samenleving. De terugkeer van vluchtelingen en de genocide hebben geleid tot veel twisten over bezit. De Rwandese samenleving is doordeesemd van conflicten, hetgeen een zware last is voor de hervormingen die de regering nastreeft.¹²

¹ Vertrouwelijke bronnen.

² IIAG, *Governance progress in Africa stalling, reports Mo Ibrahim Foundation*, 5 oktober 2015.

³ Gemeten naar de vraag waar burgers zelf zich veilig wanen als zij 's avonds in het donker alleen op straat lopen. Daily Nation, *Rwanda rated among the safest countries*, 29 september 2015.

⁴ World Economic Forum, *Which countries have the most – and least – efficient governments?*, 13 juli 2015. World Bank, *Rwanda Economic Update: Managing Uncertainty for Growth and Poverty Reduction*, 25 februari 2015.

⁵ Inmiddels heeft meer dan 90% van de bevolking een ziektekostenverzekering. Plos.org, *Towards Universal Health Coverage: An Evaluation of Rwanda Mutuelles in Its First Eight Years*, 18 juni 2012.

⁶ Vertrouwelijke bron.

⁷ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda*, 27 februari 2014. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda*, 13 april 2016.

⁸ In de visie van president Kagame is vrijheid van meningsuiting niet simpelweg een mensenrecht, maar ook een gevaarlijk instrument van manipulatie. Wie niet meegaat in zijn gedachtegang wordt aangemerkt als verrader - of erger. Vertrouwelijke bron. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

⁹ Vertrouwelijke bron.

¹⁰ RFI, *RDC-Rwanda: scission au sein des FDLR*, 3 juni 2016.

¹¹ Vertrouwelijke bronnen.

¹² Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, *Rwanda 2014*, 12 februari 2014.

De Rwandese samenleving, die voorafgaand aan de kolonisatie door België werd bestuurd door een krachtige monarchie, is sterk autoritair en hiërarchisch ingesteld.¹³ President Kagame is nu de allesbepalende factor in Rwanda. In 2017 loopt zijn tweede (en volgens de vorige Grondwet laatste) termijn af.¹⁴ In april 2015 zijn Rwandezen begonnen met het tekenen van petitie's (veelal gefaciliteerd door burgemeesters en andere lokale leiders), waarbij in totaal 3,7 miljoen handtekeningen¹⁵ zijn opgehaald van Rwandezen die het parlement verzoeken de grondwet aan te passen om een derde termijn voor Kagame mogelijk te maken.¹⁶ De president liet zich na het indienen van de petitie aanvankelijk niet definitief uit over zijn ambitie om aan te blijven.¹⁷ Eind oktober 2015 stemde het parlement in met een voorstel tot wijziging van de grondwet waarbij de ambtstermijn van de president werd teruggebracht van zeven naar vijf jaar en het aantal ambtstermijnen tot twee jaar bleef beperkt, maar waarbij president Kagame toestemming kreeg om mee te doen aan de verkiezingen voor een derde termijn van zeven jaar in 2017 en (maximaal) twee termijnen van vijf jaar daarna. In november 2015 ging de senaat met het voorstel akkoord.¹⁸ Op 18 december 2015 werd een constitutioneel referendum gehouden. Volgens de nationale kiescommissie nam 98% van de geregistreerde kiezers deel aan het referendum en stemde 98% voor de de grondwetswijziging.¹⁹ Tijdens zijn nieuwjaarstoespraak bevestigde president Kagame dat hij zich opnieuw kandidaat zou stellen.²⁰

De druk op de burgers om te gehoorzamen wordt volgens een bron sterker gevoeld dan in 2011.²¹ Binnen het *Rwandan Patriotic Front* (RPF) – en in het verlengde daarvan binnen het *National Consultative Forum for Political Organizations* (NCFPO) – kan men zijn mening geven, maar daarbuiten ligt dit veel gevoeliger.²² Veel burgers en organisaties nemen daarom geregeld hun toevlucht tot zelfcensuur.²³

Nationale dialoog

De regering heeft een nationale dialoog opgezet tussen lokale autoriteiten, degenen die op een hoger niveau besluiten nemen en de lokale gemeenschap. Deze nationale dialoog geeft de Rwandese burgers de gelegenheid zich uit te spreken.

¹³ Rwandezen hebben over het algemeen een zeer hiërarchische manier van denken, met groot respect voor autoriteit. Daarom kan de president eenvoudigweg een minister uit zijn functie ontheffen, die wordt immers gezien als niet meer dan zijn 'werknemer'. Vertrouwelijke bronnen.

¹⁴ Zie artikel 101 van de grondwet. Vertrouwelijke bron.

¹⁵ BBC News, *Rwanda MPs back scrapping presidential term limits*, 14 juli 2015.

¹⁶ De president dankt zijn populariteit aan zijn inzet voor stabiliteit, economische vooruitgang en veiligheid. Veel Rwandezen hebben persoonlijk geleden onder de genocide en zijn bang voor instabiliteit en onveiligheid. Vertrouwelijke bronnen.

¹⁷ In 2013 heeft hij verklaard dat hij na 2017 niet wil aanblijven: "People say that I should stay because there is no one to replace me. But if in all these years I have been unable to mentor a successor or successors that should be the reason I should not continue as president. It means that I have not created capacity for a post-me Rwanda. I see this as a personal failure". Aan de andere kant heeft Kagame altijd gezegd dat hij de wil van het volk zal respecteren en dat de veiligheid van Rwanda voorop staat. *The Independent*, *Inside Kagame's plan to retire*, 28 februari 2013. Vertrouwelijke bron.

¹⁸ Human Rights Watch, *World Report 2016 - Rwanda*, 27 januari 2016.

¹⁹ Er werd geen verslag gedaan over het referendum door onafhankelijke waarnemers. *The Guardian*, *Rwanda votes to give President Paul Kagame right to rule until 2034*, 19 december 2015. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda*, 13 april 2016.

²⁰ Volgens mensenrechtenorganisaties had Kagame de media en de politieke oppositie vóór en tijdens het referendum gemuilkorfd. BBC, *Rwanda's Paul Kagame to run for third presidential term*, 1 januari 2016.

²¹ Die zou ook een verklaring vormen voor de ruim drie miljoen handtekeningen om president Kagame te herkiezen. Het parool was 'laat zien dat je een goede Rwandees bent en teken deze petitie'. Wie niet tekende, riskeerde te worden aangemerkt tot landverrader. Vertrouwelijke bron.

²² Vertrouwelijke bronnen.

²³ Volgens een bron is zelfcensuur niet alleen heel gewoon in Rwanda, maar de afgelopen jaren ook toegenomen. Zelfcensuur komt voor bij journalisten, bij de rechterlijke macht en bij ngo's. Sommige rechters gaan naar verluidt in bepaalde gevallen zelf wel op zoek naar informatie om een welgevallige uitspraak te kunnen doen, zonder dat ze daartoe worden aangespoord door politici. Vertrouwelijke bron.

Soms krijgen degenen die besluiten nemen op hoog niveau hierdoor informatie die ze niet hadden ontvangen van de lokale leider.²⁴ De regering is sterk prestatiegericht: autoriteiten, waaronder burgemeesters en rechters, tekenen prestatiecontracten en leggen een eed af waarin ze beloven dat ze hun werk goed doen.²⁵

Klachten van burgers worden gekanaliseerd via de *National Human Rights Commission* (NHRC) en het instituut van de Ombudsman.²⁶ Bij klachten neemt de NHRC contact op met de betreffende organisatie.²⁷ In de periode van juni 2014 tot eind juni 2015 nam de NHRC 3.807 klachten in behandeling. Daarvan zijn 3364 onderzocht waarvan er 1.541 zijn opgelost.²⁸ De Ombudsman²⁹ installeerde postbussen in overheidskantoren en politiebureaus en riep de bevolking op om corruptie aan te geven, maar ontving weinig meldingen.³⁰ De *Rwanda National Police* (RNP) maakte op de radio en in de pers een gratis telefoonnummer bekend voor klachten en hing in verscheidene dorpen postbussen op om mensen aan te moedigen zowel positief als negatief gedrag van de politie en de *Local Defence Forces* (LDF) te melden.³¹

De *National Public Prosecution Authority* (NPPA) vervolgde ambtenaren, politieagenten en andere overheidsdienaren vanwege fraude en corruptie. De RNP stelde de NPPA in kennis van door de politie begane misdrijven en eind 2014 was in verscheidene zaken vervolging ingesteld.³²

Verder kan de bevolking klachten over organisaties en functionarissen in televisieprogramma's of via *hotlines* kenbaar maken.³³ In de afgelopen tien jaar hebben de media zich sterk ontwikkeld. Er zijn ruim dertig radiostations die informatieve programma's uitzenden. Radiostations zenden kritiek op het regeringsbeleid uit, onder meer in populaire programma's waarin luisteraars aan het woord worden gelaten. Sommige radiostations, waaronder *Radio 1*, *Radio Isango*

²⁴ Vertrouwelijke bron.

²⁵ Op grond daarvan zijn mensen ontslagen. Vier burgemeesters werden gearresteerd om dat ze de streefcijfers van hun prestatiecontract hadden opgeschroefd. Vertrouwelijke bron.

²⁶ De *National Human Rights Commission* (NHRC) houdt zich bezig met onder meer vrouwenrechten, rechten van kinderen en het recht op leven. De NHRC bezoekt gevangenissen en detentiecentra van de politie om te zien of de vijf dagen termijn van voorarrest niet wordt overschreden. Vertrouwelijke bron.

²⁷ Als instanties de problemen niet oplossen, kunnen ze zelf een probleem krijgen. Om die reden zijn hoge functionarissen, zoals het hoofd van een district of een wethouder ontslagen. Vertrouwelijke bron.

²⁸ Vertrouwelijke bron. Volgens veel waarnemers beschikte de NHRC niet over voldoende middelen om alle gemelde mensenrechtenschendingen te onderzoeken en stond zij nog altijd aan de kant van de regering. Sommige slachtoffers van mensenrechtenschendingen verklaarden dat zij geen schendingen meldden aan de NHRC omdat zij die als partijdig beschouwden en vergelding van de veiligheidsdienst vreesden. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

²⁹ Het instituut van de Ombudsman is in 2004 geleden opgericht. In 2014 ontving de Ombudsman 102 klachten over corruptie, waarvan 68 werden opgelost, acht werden overgeheveld naar de justitiesector en acht zaken in 2015 nog in behandeling waren. In 2010 werden 170 personen wegens corruptie veroordeeld, in 2014 ging het om ongeveer 100 gevallen. Naast klachten over corruptie behandelt de Ombudsman klachten over landeigendom, ontslag en familiekwetsies. *The New Times*, *Poor service delivery exacerbating corruption*, *Ombudsman says*, 24 januari 2015. Vertrouwelijke bron.

³⁰ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

³¹ Ibid.

³² De NPPA, dat valt onder het ministerie van Justitie, is verantwoordelijk voor de vervolging van mishandeling door de politie. Het *Inspectorate of Services* van de *Rwanda National Police* (RNP) deed onderzoek naar wangedrag van de politie en in maart 2014 richtte de RNP een anticorruptie eenheid op. De RNP ontsloeg 78 agenten vanwege corruptie in de periode juli 2013-juli 2014, schorste een onbekend aantal agenten wegens corruptie, machtsmisbruik of wangedrag en legde boetes op wegens ongedisciplineerd gedrag. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

³³ Nationale media zoals *Radio Rwanda* hebben de afgelopen 3 à 4 jaar hun luisteraars in de gelegenheid gesteld om te bellen of gebruik te maken van sms, twitter of facebook om over hun problemen te praten. Mensen die ten onrechte waren ontslagen, kregen dankzij deze uitzendingen bijvoorbeeld schadevergoeding. Vertrouwelijke bron.

Star en *Radio Salus*, zonden praatprogramma's uit over het beleid of programma's van de regering. Eén radiostation schorste begin april 2014 een ochtendprogramma, nadat het bedreigingen van de regering had ontvangen naar aanleiding van een discussie in het programma over de arrestatie van de populaire musicus Kizito Mihigo³⁴; enkele weken later hervatte het station de uitzending van dit programma.³⁵

Niet-gouvernementele organisaties

De afgelopen jaren opereerden verscheidene lokale en internationale mensenrechtenorganisaties in Rwanda.³⁶ Enkele lokale ngo's, waaronder de *Ligue Rwandaise pour la Promotion et la Defense des Droits de L'Homme* (LIPRODHOR), de *Association des jeunes pour la protection des droits de l'homme au Rwanda* (AJPRODHO), de *Rwandan Association for the Defense of Human Rights* (ARDHO) en de *League for Human Rights in the Great Lakes Region* (LDGL) richtten zich op het rapporteren van mensenrechtenschendingen.³⁷ In 2008 nam het parlement de Wet op ngo's³⁸ aan. Hierin is bepaald dat ngo's een uitgebreide documentatie dienen te overleggen om een wettige status te verkrijgen.³⁹ Sommige ngo's meldden dat vertegenwoordigers van de regering in het algemeen coöperatief waren en open stonden voor hun opvattingen.⁴⁰ Andere gaven aan dat de regering geen kritiek tolereerde, lokale en internationale mensenrechtenwaarnemers wantrouwde en veelal hun kritiek afdeed als vooringenomen en niet gebaseerd op juiste informatie.⁴¹ Sommige Rwandezes beschouwen (vooral internationale) ngo's als instanties die hen de wet willen voorschrijven.⁴² Volgens hen kan het buitenland niet bepalen hoe Rwanda moet worden opgebouwd.⁴³ Toch is de Rwandese regering niet ongevoelig voor (internationale) kritiek op de mensenrechtensituatie. Nadat in 2011 het eerste *Universal Periodic Review* (UPR) door de VN-Mensenrechtencommissie in Genève werd gehouden, stippelede de NCHR samen met het maatschappelijk middenveld een *road map* uit om de daarin gedane 67 aanbevelingen in te voeren. In januari 2015 was inmiddels 72% ingevoerd.⁴⁴ Tijdens de tweede UPR op 4

³⁴ Mihigo, een overlevende van de genocide die meewerkte aan verzoeningsprogramma's van de regering, werd in april 2014 gearresteerd en opgesloten. Naast de musicus werden ook een journalist en een oud-militair gearresteerd. Alle drie werden beschuldigd van banden met het RNC en de FDLR. Volgens de BBC had de musicus nauwe banden met het RPF. Eerder in 2014 had de regering een lied van de musicus verboden, omdat het over gevoelige kwesties van de genocide ging. The East African, *Rwandans still in shock over Kizito Mihigo's arrest and the charges*, 18 april 2014. In februari 2015 werd Kizito Mihigo tot tien jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens het oprichten van een criminele organisatie, samenzwering om een moord te plegen en samenzwering tegen de regering. Zijn medeverdachte Cassien Ntamuhanga, een journalist van Amazing Grace radio, werd tot 25 jaar gevangenisstraf veroordeeld en Jean-Paul Dukuzumuremyi, een gedemobiliseerde soldaat, tot dertig jaar. Human Rights Watch, *World Report 2016 - Rwanda*, 27 januari 2016.

³⁵ IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

³⁶ US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

³⁷ Ibid. Eind 2015 raakte de LDGL verlamd door interne twisten. De secretaris van de LDGL, Epimack Kwokwo, en enkele nieuwe bestuursleden werden in oktober 2015 langdurig verhoord door de immigratiedienst en de politie. Human Rights Watch, *World Report 2016 - Rwanda*, 27 januari 2016.

³⁸ Organic Law no. 55/2008 of 10/09/2008 governing Non-Governmental Organizations (NGOs).

³⁹ ICNL, *NGO Law Monitor: Rwanda*, 19 april 2015.

⁴⁰ De Rwandese civiele overheid is volgens een bron bereid mee te denken over oplossingen in mensenrechtenkwesties, maar bij het leger en de veiligheidsdiensten is dit minder het geval. Vertrouwelijke bron.

⁴¹ Mensenrechten ngo's waren beducht voor de regering, meldden dat de SSF hun gangen naging en pasten zelfcensuur op hun commentaar toe. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

⁴² Vertrouwelijke bronnen.

⁴³ Vertrouwelijke bron.

⁴⁴ UNDP, *Workshop on the Implementation of Rwanda's human Rights obligations under the Universal Periodic Review mechanism (UPR)*, 22 mei 2012. Vertrouwelijke bronnen.

november 2015 stelde Rwanda 63 van de 67 aanbevelingen uit 2011 te hebben ingevoerd.⁴⁵

LIPRODHOR

In juli 2013 werd het bestuur van LIPRODHOR tijdens een buitengewone vergadering afgezet. Volgens waarnemers was de vergadering in strijd met de reglementen van LIPRODHOR en werd het bestuur afgezet wegens haar besluit zich terug te trekken uit het comité van mensenrechtenorganisaties⁴⁶ dat door het bestuur van LIPRODHOR ervan werd beschuldigd de regering te steunen. In augustus 2014 wees de rechtbank van Nyarugenge een eis van het voormalige bestuur om de afzetting ongedaan te maken af.⁴⁷ Het afgezette bestuur ging tegen de uitspraak in beroep bij het Hooggerechtshof (*High Court*) in Kigali. Het betoogde dat de rechtbank van Nyarugenge haar eisen had verworpen zonder een diepgaand onderzoek in te stellen.⁴⁸ Op 23 maart 2015 bevestigde het Hooggerechtshof de uitspraak van de rechtbank.⁴⁹

Nieuwe regels ngo's

In januari 2014 vaardigde de minister-president nieuwe regelgeving uit waarbij ngo's en *Civil Society Organizations* (cso's) zijn verplicht om deel te nemen aan *Joint Action and Development Forums* (JADFs)⁵⁰ op district- en sectorniveau. De regels geven lokale overheden uitgebreide bevoegdheden om activiteiten aan banden te leggen, belastingen te heffen en organisaties die zich niet aan de regels houden te verbieden. Vertegenwoordigers van ngo's uitten hun bezorgdheid dat de JADF-structuur de controle van de regering over ngo's en cso's verder versterkt. De regering riposteerde dat de JADF-structuur was bedoeld om de activiteiten van ngo's en cso's te coördineren, maar niet om daar richting aan te geven.⁵¹ Ngo's die hun activiteiten verrichten in samenwerking met de regering en met inachtneming van de politieke context hebben betrekkelijk veel speelruimte, zij die dat niet doen kunnen problemen krijgen. Terwijl nieuwe wetgeving en decentralisatie ruimte hebben gecreëerd voor meer betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld bij het maken van beleid, is de ruimte voor politiek getinte mensenrechtenactiviteiten verder ingeperkt.⁵² Een pro-regerings-ngo, het *Rwanda Civil Society Platform*, gaf leiding aan overkoepelende organisaties van ngo's. Veel waarnemers waren van mening dat sommige van deze ngo's onder controle van de regering stonden.⁵³

Er waren in 2014 berichten dat de regering probeerde de rol te ondermijnen van ngo's en cso's, die schaduwrapporten schreven voor het VN *Universal Periodic Review* inzake mensenrechten. Volgens ngo's kregen zij te horen geen beoordelingen te publiceren waarin kritiek werd geuit op de regering of die afweken van het officiële regeringsstandpunt.⁵⁴ Niettemin stelden enkele Ngo's zich uiterst kritisch op ten aanzien van de regering.⁵⁵

⁴⁵ Voor de periode tot 2020 accepteerde Rwanda 50 aanbevelingen en verwierp er 75. De regering hield nog 103 aanbevelingen in beraad. Vertrouwelijke bron.

⁴⁶ Collective of Leagues and Associations for the Defense of Human Rights.

⁴⁷ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁸ OMCT, *Entraves à la liberté d'association*, 3 maart 2015.

⁴⁹ Human Rights Watch, World Report 2016 - Rwanda, 27 januari 2016.

⁵⁰ De *Joint Action Development Forums* zijn in 2007 opgericht als platform voor publiek-private samenwerking op district niveau, de uitwisseling van informatie en ervaring en het gezamenlijk plannen van nieuwe ontwikkelingen. Zie ook Snvworldorg, *Joint Action Development Forum in Rwanda: Experiences and lessons learned*, september 2009.

⁵¹ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵² ICNL, NGO Law Monitor: Rwanda, 19 april 2015. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

⁵³ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Vertrouwelijke bron.

De regering werkte soms samen met internationale mensenrechtenorganisaties, maar had kritiek op *Human Rights Watch (HRW)*⁵⁶, *Reporters without Borders*, *Freedom House* en *Amnesty International* evenals op verscheidene VN-organisaties die volgens de regering onzorgvuldig en vooringenomen zouden zijn. Sommige ngo's meldden dat de autoriteiten personen die voor hen werkten onder druk zetten om informatie over hun activiteiten te verstrekken. Verscheidene ngo's waren bezorgd dat agenten van de inlichtingendienst hun organisaties infiltreerden om informatie te verzamelen, besluiten van de leiding te beïnvloeden of interne problemen te creëren.⁵⁷

In de afgelopen jaren verminderde de Rwandese overheid het aantal afgegeven visa aan buitenlanders die voor internationale ngo's werkten.⁵⁸ Internationale ngo's meldden dat de regering het registratieproces gebruikte om hen onder druk te zetten programma's van de regering financieel te steunen en regeringsbeleid te ondersteunen. De regering dreigde met rechtszaken tegen organisaties die niet tijdig jaarverslagen overlegden en dreigde ngo's en cso's, wier activiteiten niet pasten binnen het ontwikkelingsbeleid van de regering, niet te registreren.⁵⁹ Alleen de *Rwanda Governance Board (RGB)* kan cso's registreren en de registratie afwijzen indien zij tot het oordeel komt dat een cso de veiligheid, de openbare orde, de gezondheid of de mensenrechten in gevaar brengt.⁶⁰

1.2 Mishandeling en foltering

De situatie ten aanzien van de mishandeling en foltering begaan door militairen, politie en leden van de *Local Defence Forces (LDF)*, (zie 1.2.4.) is in algemene zin verbeterd sinds het vorige thematisch ambtsbericht Rwanda. Wel meldden Human Rights Watch en lokale waarnemers dat (vermeende) collaborateurs van de *Forces démocratiques de libération du Rwanda (FDLR)*, (zie 1.5.) die in de periode januari-mei 2014 werden gearresteerd waren ondervraagd, mishandeld en in sommige gevallen gefolterd in detentiecentra van het leger en de politie, waaronder het Kwa Gacinya detentiecentrum in Kigali en het detentiecentrum van de militaire inlichtingendienst in kamp Kami.⁶¹

1.2.1 Wetgeving

Rwanda is partij bij de *UN Convention against Torture*⁶² (UNCAT) en ratificeerde in juni 2015 het *Optional Protocol* van de UNCAT.⁶³ Foltering en mensonwaardige behandeling zijn bij wet verboden.⁶⁴

⁵⁶ In juni 2014 publiceerde het ministerie van Justitie een onderzoek naar HRW in de *New Times* waarin werd beweerd dat HRW was verwickeld in een 'opzettelijke, langdurige en politiek gemotiveerde propaganda campagne tegen de regering van Rwanda' en functioneerde als de 'spreekbuis' van de FDLR. HRW wees de beschuldigingen van de hand. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁷ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Vertrouwelijke bron.

⁶¹ Joel Mutabazi, een voormalige lijfwacht van president Kagame, was in 2010 en 2011 enkele maanden gedetineerd geweest door de militaire inlichtingendienst in kamp Kami en daar gemarteld. Hij was naar Uganda gevlucht, maar werd in oktober 2013 ontvoerd en illegaal teruggebracht naar Rwanda. Human Rights Watch, World Report 2015 - Rwanda, 29 januari 2015. Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

⁶² Voluit *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*.

⁶³ Dit was in 2011 één van de 67 aanbevelingen tijdens het *Universal Periodic Review (UPR)* van de VN-Mensenrechtencommissie in Genève. Zie https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9-b&chapter=4&lang=en.

⁶⁴ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

Op 2 mei 2012 voerde de regering een nieuwe strafwet in waarin foltering – tot dan toe beschouwd als verzwarende omstandigheid – als een op zich zelf staand delict strafbaar wordt gesteld.⁶⁵ Artikel 176 van de nieuwe strafwet bevat vrijwel de gehele inhoud van artikel 1 van VN-Conventie (UNCAT) over de definitie van foltering. De definitie in de strafwet bevat echter niet de UNCAT-bepaling dat van foltering sprake is wanneer 'zulke pijn of zulk leed wordt toegebracht door of op instigatie van dan wel met de instemming of het gedogen van een overheidsfunctionaris of andere persoon die in een officiële hoedanigheid handelt'. Daardoor kunnen ook burgers worden aangeklaagd wegens foltering.⁶⁶ De wet voorziet in straffen tot maximaal levenslang, afhankelijk van de toegebrachte verwondingen, voor daders van de veiligheids- en andere overheidsdiensten.⁶⁷

1.2.2 *Foltering door militairen*

In rapporten van Amnesty International werden in 2010 en 2011 achttien beschuldigingen van foltering en menonwaardige behandeling door leden van de militaire inlichtingendienst gedocumenteerd.⁶⁸ De foltering zou zijn bedoeld om informatie of valse bekentenissen af te dwingen en zouden hebben plaatsgevonden in het kamp Kami van de militaire inlichtingendienst, het hoofdkwartier van het ministerie van Defensie, het Mukamira militaire kamp en in geheime gevangenissen, de zogenaamde *safe houses*. Voormalige gedetineerden verklaarden tegenover Amnesty International, HRW en LIPRODHOR dat zij waren onderworpen aan langdurige ontzegging van slaap, uithongering, het trekken van nagels, elektrocutie, smeltende plastic zakken over hun hoofd, verstikking, verbranding, slaan en gesimuleerde verdrinking door onderdompeling in vaten met regenwater.⁶⁹

Ook in 2012 waren er berichten dat het personeel van de J-2 militaire inlichtingendienst gebruik maakte van foltering en andere vormen van menonwaardige behandeling en bestraffing om bekentenissen in militaire detentiecentra af te dwingen, hoewel minder frequent dan in 2011.⁷⁰ Ook de *National Intelligence and Security Service* (NISS) en de *Rwanda National Police* (RNP) zouden zich in 2012 straffeloos schuldig hebben gemaakt aan verdwijningen, illegale detentie en foltering in detentiecentra en *safe houses*.⁷¹ In mei 2012 ontkende de Rwandese regering categorisch alle aantijgingen van illegale detentie en foltering tegen de militaire inlichtingendienst.⁷² De regering deed hiernaar geen onderzoek.⁷³ Rechters hielden er bij verklaringen van verscheidene beklagden geen rekening mee dat ze waren gefolterd door militairen en deden geen onderzoek naar

⁶⁵ Organic Law No. 01/2012/OL of 02 May 2012 instituting the Penal Code. Zie <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/SERIAL/93714/109657/F1967095662/RWA-93714.pdf>. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

⁶⁶ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

⁶⁷ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁶⁸ Freedom House, Freedom in the World 2013 - Rwanda, januari 2013.

⁶⁹ Ze mochten slechts twee keer per dag naar het toilet, moesten naast hun ontlasting eten en kregen soms te horen dat hun voedsel was vergiftigd. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. Freedom House, Freedom in the World 2013 - Rwanda, januari 2013. Human Rights Watch, World Report 2015 - Rwanda, 29 januari 2015.

⁷⁰ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

⁷¹ In 2013 hielden dergelijke berichten aan. De RNP, die valt onder het ministerie van Interne Veiligheid, is verantwoordelijk voor interne veiligheid. De *Rwanda Defence Force* (RDF), die valt onder het ministerie van Defensie, is belast met externe veiligheid, hoewel de RDF zich ook, samen met de RNP, bezig houdt met interne veiligheidskwesties. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. Freedom House, Freedom in the World 2015 - Rwanda, 28 januari 2015. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁷² In juni 2012 erkende de Rwandese minister van Justitie dat illegale detentie had plaatsgevonden, die volgens hem te wijten was aan 'overdreven plichtsbefes bij de uitvoering van een nobele missie'. Op 7 oktober 2012 bevestigde de Rwandese regering de illegale detentie, maar sprak zich niet uit over het onderzoeken of vervolgen daarvan. Amnesty International, The State of the World's Human Rights - Rwanda, 23 mei 2013.

⁷³ Amnesty International, The State of the World's Human Rights - Rwanda, 23 mei 2013.

de beschuldigingen.⁷⁴ De *State Security Forces* (SSF) gebruikten steeds vaker *safe houses* om 'staatsgevaarlijke' gedetineerden en van insubordinatie beschuldigde militaire officieren op te sluiten en te verhoren. De regering stond selectief bezoeken toe van onafhankelijke waarnemers van mensenrechtenorganisaties.⁷⁵ Ook in 2013 waren er berichten dat de SSF bekentenissen afdwong.⁷⁶

Hervormingen binnen het Rwandese leger in 2012 leidden tot een afname van meldingen over foltering.⁷⁷ Volgens ngo's was sprake van een verbetering bij verhoormethodes en detentieomstandigheden, waardoor er minder berichten waren over foltering en menonwaardige behandeling in het kamp Kami en andere militaire detentiecentra; zij waarschuwden wel dat *safe houses* vaker werden gebruikt door de *National Intelligence and Security Service* (NISS), de *Rwanda Defence Force* (RDF) J-2 en de inlichtingendienst van de *Rwanda National Police* (RNP), waardoor het toezicht op foltering werd bemoeilijkt.⁷⁸ In 2013 waren er minder berichten over een slechte behandeling van gedetineerden en gevangenen door leden van de militaire inlichtingendienst en de NISS dan in 2012. In 2013 werden enkele agenten ontslagen of disciplinair bestraft vanwege het gebruik van excessief geweld of andere vormen van menonwaardige behandeling.⁷⁹

De autoriteiten hielden aan het eind van de verslagperiode de RNP en de RDF in het algemeen in de hand en de regering beschikte over instrumenten om machtsmisbruik en corruptie te straffen. Toch waren er ook in 2014 nog berichten dat de veiligheidsdiensten RDF J-2, NISS, en de veiligheidsdienst van de politie verantwoordelijk waren voor verdwijningen, illegale detentie en foltering in zowel erkende als niet-erkende detentiecentra van leger en politie.⁸⁰ Ook in 2015 hielden bericht over foltering nog aan.⁸¹ Aantijgingen van foltering uit het verleden, waaronder mishandeling, elektrische schokken of het uitschakelen van de zintuigen, werden niet onderzocht.⁸² De *National Human Rights Commission* (NHRC) bezoekt wel detentiecentra, maar heeft geen toegang tot militaire kampen. In geval van klachten kan de NHRC (wel) vragen stellen aan de minister van Defensie of de stafchef van het leger.⁸³

⁷⁴ Op 13 januari 2012 werden verscheidene personen veroordeeld die werden verdacht van granaataanvallen in 2011. Ze hadden verklaard te zijn gemarteld, maar de rechters legden de bewijslast bij de verdachten en wezen bij gebrek aan een medisch rapport de aantijgingen van foltering af. Volgens Amnesty International en Human Rights Watch hadden de verdachten tijdens hun verblijf in de kampen Kami en Mukamira van de militaire inlichtingendienst geen toegang tot een arts gehad. Tijdens het proces van Victoire Ingabire werden de verklaringen van twee medeverdachten, die stelden dat hun bekentenissen – die tevens belastend waren voor Ingabire – door foltering in militaire detentie waren afdwongen – niet door de rechtbank onderzocht. Human Rights Watch, *World Report 2013 - Rwanda*, 31 januari 2013. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013. Amnesty International, *The State of the World's Human Rights - Rwanda*, 23 mei 2013.

⁷⁵ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013.

⁷⁶ Daarnaast zouden (ook in 2013) rechters afdwongen bekentenissen hebben geaccepteerd en hebben nagelaten om een onderzoek in te stellen als beklagden tijdens hun proces hadden verklaard dat ze waren gefolterd. Het is dezerzijds niet bekend in hoeverre dergelijke bekentenissen als bewijs zijn gebruikt. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda*, 27 februari 2014.

⁷⁷ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013.

⁷⁸ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013. Freedom House, *Freedom in the World 2013 - Rwanda*, januari 2013.

⁷⁹ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda*, 27 februari 2014.

⁸⁰ US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015. Zie met name de paragraaf *Role of the Police and Security Apparatus*.

⁸¹ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda*, 13 april 2016.

⁸² Amnesty International, *Annual report 2014/15 - Rwanda*, 25 februari 2015.

⁸³ Vertrouwelijke bron.

1.2.3 *Mishandeling door de politie*

In 2012 waren er talrijke berichten over mishandeling van gedetineerden en het langdurig illegaal in hechtenis houden door de inlichtingendienst van de politie in het Kwa Gacinya detentiecentrum in Kigali, ondanks de verzekering van de regering dat het centrum was gesloten. Voormalige gedetineerden verklaarden tegenover HRW dat ze waren opgesloten in isoleercellen en herhaaldelijk waren geslagen met gummiknuppels of blote handen om informatie of valse bekentenissen af te dwingen.⁸⁴ Ook in 2013 en 2014 waren er meldingen over de slechte behandeling in het *Kwa Gacinya* detentiecentrum in Kigali.⁸⁵ Ook waren er berichten over mishandeling in het *Gikondo Transit Center* (lokaal bekend als Kwa Kabuga).⁸⁶ De autoriteiten ontsloegen of schorsten enkele politieagenten wegens het gebruik van excessief geweld en andere vormen van mishandeling. Politieonderzoek leidde tot formele aanklachten; in enkele ernstige gevallen werden agenten voor de rechter gebracht en veroordeeld.⁸⁷

1.2.4 *Local Defence Forces*

Er waren ook berichten over geweld tegen verdachten door leden van de *Local Defence Forces* (LDF), een organisatie met 20.000 vrijwilligers, die de politie bijstond. De LDF voerde in het hele land beveiligingstaken uit en joeg op illegale straatverkopers, kleine criminelen en prostituees in de openbare ruimte. De leden van de LDF kregen geen financiële vergoeding en minder training dan politieagenten. De regering waarschuwde de LDF voor betrokkenheid bij misdaden en vervolgde leden van de LDF die misdrijven hadden begaan. Ofschoon berichten over het gebruik van geweld door de LDF steeds verder afnamen, beschouwden sommige mensenrechtenorganisaties de LDF als een gewelddadige organisatie en beschuldigde de regering ervan onvoldoende maatregelen tegen sommige leden te nemen.⁸⁸

De *Local Defence Forces* (LDF) zijn begin 2014 opgehouden te bestaan. Daarvoor in de plaats zijn twee andere groepen opgericht, het *District Administration Security Support Organ* (DASSO) en de *Reserve Forces*. Ze werken binnen de gemeenschap aan de veiligheid en hebben de rol van de LDF overgenomen.⁸⁹ DASSO is eind 2013 opgericht bij presidentieel decreet als uitvloeisel van de Wet op de Veiligheid op districtsniveau van 10 mei 2013.⁹⁰ De agenten van DASSO krijgen salaris en worden aangenomen op basis van opleiding en ervaring. Ook worden ze beter opgeleid dan de vrijwilligers van de LDF. Droegen de LDF-ers alleen een donkerrood uniform, de DASSO-agenten dragen daarbij het epaulet dat bij hun rang past: agent, korporaal,

⁸⁴ In september 2012 werden twee studenten gearresteerd nadat ze hadden geprobeerd een petitie aan te bieden naar aanleiding van de invoering van collegegeld voor minder bedeelde studenten. De twee studenten deden aangifte bij de rechtbank van mishandeling door de politie, die hen met ijzeren staven zou hebben geslagen, maar hun aantijgingen werden niet onderzocht. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁸⁵ Human Rights Watch, World Report 2014 - Rwanda, 21 januari 2014. Freedom House, Freedom in the World 2014 - Rwanda, 23 januari 2014. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. Human Rights Watch, World Report 2014 - Rwanda, 21 januari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁸⁶ In een rechtszaak tegen twintig personen die begon in 2012 en eindigde in september 2013, liet de rechtbank in Gasabo, Kigali, het na beschuldigingen te onderzoeken van verdachten – ze stonden terecht wegens diefstal – dat ze illegaal waren vastgehouden in detentiecentra die bekend staan als Kwa Kabuga en Kwa Gacinya. Daarnaast voerden ze aan dat hun bekentenissen waren afgedwongen door foltering, maar de rechter oordeelde dat ze daarvoor geen bewijs hadden. Human Rights Watch, World Report 2014 - Rwanda, 21 januari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. Human Rights Watch, World Report 2016 - Rwanda, 27 januari 2016. Zie ook paragraaf 3.2.2.

⁸⁷ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Vertrouwelijke bron.

⁹⁰ Loi no.26/2013 du 10/05/2013.

sergeant, assistent-inspecteur, inspecteur en hoofdinspecteur.⁹¹ Volgens een bron is er in de praktijk weinig verschil tussen DASSO en de LDF. Het mandaat van DASSO beperkt zich in de praktijk tot de *collines*⁹², waar weinig politieagenten en militairen zijn. De leden van DASSO zijn verantwoordelijk voor de veiligheid, vooral 's nachts. In sommige gevallen treden zij – net als de LDF – hard op. Volgens een bron gedragen individuele DASSO-agenten zich over het algemeen beter dan de LDF, maar eisen lokale leiders (nog altijd) dat ze bruut te werk gaan.⁹³ In 2015 waren er berichten over mishandeling van verdachten.⁹⁴ De *Reserve Forces*, gedemobiliseerde militairen, zijn gedisciplineerd en getraind. Ze beschikken ook over andere vaardigheden en werken nauw samen met de leden van de gemeenschap.⁹⁵

1.2.5 Toezicht en hulpverlening

Lokale ngo's als de *Association des jeunes pour la protection des droits de l'homme au Rwanda* (AJPRODHO) bezoeken politiebureaus waar mensen worden vastgehouden, om te constateren of er fysiek geweld of foltering is gebruikt. Soms zijn gedetineerden weinig spraakzaam over hun behandeling, wellicht – zo denken vertegenwoordigers van ngo's – omdat zij onder druk zijn gezet door overheidsfunctionarissen die deze bezoeken voorbereiden. Volgens een bron was er de afgelopen jaren wel sprake van verbetering. Getuigenissen over folteringen werden (vooral) afgelegd door Rwandezen in het buitenland waarvan de geloofwaardigheid (soms) moeilijk te beoordelen is.⁹⁶ Volgens een bron overlegde HRW een lange lijst van volgens deze organisatie gefolterde personen aan de Rwandese autoriteiten, maar kon de veiligheidsdienst deze personen niet terugvinden, terwijl alle gedetineerden worden geregistreerd.⁹⁷ Lokale ngo's bezochten ook politiebureaus als gedetineerden naar verluidt te lang vastzaten in voorarrest. Agenten die daarvoor verantwoordelijk waren, werden in de regel ontslagen of kregen een boete.⁹⁸ Slachtoffers van mishandeling c.q. foltering kunnen formeel een klacht indienen bij de instantie waar ze zijn mishandeld, de Ombudsman of de *National Commission for Human Rights* (NCHR).⁹⁹

In Rwanda bestaan officieel geen organisaties die zich inzetten voor slachtoffers van foltering, omdat organisaties die zich van een dergelijke terminologie zouden bedienen geen (politieke) goedkeuring zouden krijgen van de *Joint Action and Development Forums* (JADFs)¹⁰⁰. De Rwandese overheid gaat er namelijk vanuit dat foltering in Rwanda niet voorkomt.¹⁰¹ Wel zijn er ngo's die officieus psychosociale en juridische hulp bieden aan een klein aantal¹⁰² 'slachtoffers van geweld'.¹⁰³ De ontkenning van het bestaan van foltering door de overheid houdt ook een beperking

⁹¹ Igihe.com, *DASSO : Un nouvel organe de sécurité aux ordres du Maire de District*, 7 november 2013.

⁹² Het gros van de Rwandezen woont in dorpjes op de 'mille collines' (duizend heuvels) van Rwanda. Collines is een informele term die in Rwanda wordt gebruikt voor de gebieden buiten de steden. Formeel heeft elk administratief district een DASSO-coördinator die toezicht houdt op DASSO-agenten in de *secteurs* en de *cellules* van dit district.

⁹³ Vertrouwelijke bron.

⁹⁴ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda*, 13 april 2016.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Vertegenwoordigers van ngo's nemen de verhalen wel serieus, maar houden ook rekening met de mogelijkheid dat mensen liegen, bijvoorbeeld om zich te profileren als politieke tegenstander en asielaanvragen te ondersteunen.

⁹⁷ Vertrouwelijke bron.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ De *Joint Action Development Forums* zijn in 2007 opgericht als platform voor publiek-private samenwerking op district niveau, de uitwisseling van informatie en ervaring en het gezamenlijk plannen van nieuwe ontwikkelingen.

¹⁰¹ Volgens een bron bestaat in Rwanda geen systematische foltering, en worden geen bekentenissen afgedwongen door middel van foltering. Wel worden er soms personen aangetroffen in politiebureaus die zijn gefolterd, maar dat gebeurt niet op systematische wijze. Vertrouwelijke bron.

¹⁰² Tijdens de verslagperiode ging het om minder dan tien slachtoffers.

¹⁰³ Zie bijvoorbeeld <http://www.aramarwanda.org/>.

in van de toegang tot (mogelijke) slachtoffers in *cachots* en gevangenissen, ook voor de in Rwanda actieve *International Rehabilitation Council for Torture Victims* (IRCT)¹⁰⁴, waardoor moeilijk in beeld gebracht kan worden om hoeveel slachtoffers het in werkelijkheid gaat. De IRCT heeft overigens wel toegang tot en mogelijkheden tot behandeling van slachtoffers van foltering ten tijde van de genocide.¹⁰⁵ Ook houdt de IRCT *workshops* rond het *Istanbul Protocol*.¹⁰⁶ Er worden trainingen gegeven over effectief onderzoek naar 'violence' aan onder meer het *Legal Aid Forum*, de *Rwanda Bar Association* en de *National Commission for Human Rights*. In oktober 2014 heeft de IRCT een regionale conferentie georganiseerd over de *rehabilitation of victims of violence*, waar ook vertegenwoordigers van de Rwandese overheid aan deelnamen. Inmiddels is het *Istanbul Protocol* door Rwanda geratificeerd. Indien (een aantijging van) foltering wordt onderzocht, beslist de rechter welke arts het onderzoek verricht. In een rechtszaak wordt geen onafhankelijk bewijsstuk van een (andere) arts, uit bijvoorbeeld de VS, toegelaten. Daarnaast is de kwaliteit van de medische onderzoeken volgens een bron niet conform de internationale standaard. Overig (niet-medisch) onderzoek naar foltering wordt verricht door de politie waardoor sprake is van belangenverstrengeling.¹⁰⁷

1.3 Verdwijningen

De situatie ten aanzien van verdwijningen is sinds het vorige thematisch ambtsbericht Rwanda enigszins verbeterd. Verdwenen er vanaf november 2011 aanvankelijk steeds minder personen, na 2014 nam het aantal verdwijningen weer toe. In 2015 waren er geen berichten over politiek gemotiveerde verdwijningen.¹⁰⁸ In maart 2016 verdween een prominent lid van FDU-Inkingi.¹⁰⁹

Tussen maart 2010 en juni 2012 verdwenen naar verluidt personen in geheime detentiecentra van de militaire inlichtingendienst.¹¹⁰ In 2012 waren er minder berichten over verdwijningen en politiek gemotiveerde ontvoeringen dan in de jaren daarvoor, maar lokale mensenrechtenorganisaties deden geen onderzoek meer naar verdwijningen na druk – waaronder bedreigingen en beschuldigingen van verraad – van vertegenwoordigers van de regering.¹¹¹ In 2012 zouden de inlichtingendiensten van de RDF J-2, de NISS, en de RNP zich volgens HRW en lokale waarnemers straffeloos schuldig hebben gemaakt aan (onder meer) verdwijningen.¹¹² Ook in 2013 hielden deze beschuldigingen aan. De regering deed zo nu en dan pogingen om verdwijningen te onderzoeken, maar strafte geen daders. Leaders van de ongeregistreerde factie van de PS-Imberakuri en de ongeregistreerde *United Democratic Forces-Inkingi* (FDU-Inkingi) uitten beschuldigingen dat partijgenoten in de loop van 2013 waren verdwenen en dat de politie geen onderzoek naar deze verdwijningen instelde.¹¹³ Pascal Manirakiza, een Rwandese asielzoeker in Uganda, werd een paar dagen na zijn ontvoering bewusteloos aangetroffen in Kampala, de hoofdstad van Uganda. Innocent Kalisa, die ook was verdwenen, werd eind december 2013 nog altijd vermist.¹¹⁴

¹⁰⁴ De IRCT krijgt in Rwanda financiële steun van de EU. Zie <http://www.irct.org/>.

¹⁰⁵ Vertrouwelijke bron.

¹⁰⁶ Zie voor het Istanbul Protocol <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>.

¹⁰⁷ Vertrouwelijke bron.

¹⁰⁸ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

¹⁰⁹ Vertrouwelijke bron.

¹¹⁰ Freedom House, Freedom in the World 2013 - Rwanda, januari 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

¹¹¹ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹¹² Ibid. Amnesty International, The State of the World's Human Rights - Rwanda, 23 mei 2013.

¹¹³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

¹¹⁴ Freedom House, Freedom in the World 2014 - Rwanda, 23 januari 2014.

In 2014 waren er meer meldingen over verdwijningen en politiek gemotiveerde ontvoeringen dan in de jaren daarvoor. HRW en lokale waarnemers beschuldigden de SSF, waaronder de RDF, de NISS en de RNP van betrokkenheid bij deze verdwijningen.¹¹⁵ Sommige van hen doken weer op na een lang *incommunicado* verblijf in detentie, maar van anderen werd niets meer vernomen.¹¹⁶ In sommige gevallen werden mensen als vermist opgegeven die zich volgens de autoriteiten hadden aangesloten bij de rebellen (FDLR), maar dit valt moeilijk te verifiëren.¹¹⁷ Bij sommige verdwijningen gaat het volgens een bron om Rwandezen, die bij verstek zijn veroordeeld door een Gacaca rechtbank. Sommigen zijn uitgeweken naar Uganda, anderen zijn naar Kigali gegaan. Als zij worden ontdekt, slaan zij volgens een bron op de vlucht waarna zij als vermist worden opgegeven.¹¹⁸

In de periode maart-september 2014 verdwenen volgens lokale waarnemers ongeveer honderd mensen in de districten Musanze en Rubavu - in het grensgebied tussen Rwanda en de DRC - bij een uitgebreide veiligheidsoperatie die werd uitgevoerd door de RDF en de RNP. Naar verluidt hield de SSF personen *incommunicado* vast tot maximaal twee maanden, zonder toegang tot rechtsbijstand. De SSF liet veel personen vrij zonder aanklacht, maar de regering stelde 77 personen in staat van beschuldiging wegens misdrijven tegen de staatsveiligheid, waaronder collaboratie met de FDLR. Daarvan werden 33 op last van de rechter vrijgelaten, terwijl 44 personen eind 2014 terecht stonden.¹¹⁹ Volgens bronnen kregen zij (wel) een normaal proces; zo kregen de verdachten rechtsbijstand, werden wettelijke (voorarrest)termijnen gerespecteerd en konden waarnemers het proces volgen.¹²⁰ Eind 2014 werden nog altijd 150 personen vermist die waren verdwenen tijdens de veiligheidsoperatie in dat jaar. De Rwandese regering tekende daarbij aan dat de meeste personen die als vermist waren opgegeven door mensenrechtenorganisaties niet als vermist waren aangemeld bij de politie door familieleden of dorpsgenoten.¹²¹ De regering verklaarde tevens dat de politie een onderzoek had ingesteld naar alle personen die door hun families of mensenrechtenorganisaties als vermist waren opgegeven, maar er werden geen daders geïdentificeerd of gestraft.¹²²

Naast de verdwijningen in het kader van veiligheidsoperaties trokken in 2014 twee individuele zaken de aandacht.

Op 7 april 2014 verdween Cassien Ntamuhanga, de manager van het christelijke radiostation *Amazing Grace*. Volgens bronnen zouden leden van de inlichtingendienst hem in de weken voor zijn verdwijning verscheidene keren hebben verhoord om informatie te verkrijgen over een collega-journalist die jaren daarvoor was gevlucht uit Rwanda en oppositie voert via een radiozender op internet.¹²³ Een week na zijn verdwijning dook Ntamuhanga op in de rechtszaal.¹²⁴

¹¹⁵ Freedom House, *Freedom in the World 2015 - Rwanda*, 28 januari 2015.

¹¹⁶ Bij verdwijningen gaat het volgens een bron (in veel gevallen) om personen die in detentie verblijven. De politie zou dit soms wel, maar ook soms niet doorgeven aan de familie. In een klein aantal gevallen is de familie eerst naar de politie gegaan en heeft zij vervolgens de vermissing opgegeven bij de NHRC. Human Rights Watch, *World Report 2015 - Rwanda*, 29 januari 2015. Vertrouwelijke bron.

¹¹⁷ Vertrouwelijke bron.

¹¹⁸ Overigens hebben mensen die bij verstek zijn veroordeeld het recht beroep aan te tekenen. Ze gaan dan eerst naar een Ingando-kamp. Vertrouwelijke bron.

¹¹⁹ US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

¹²⁰ Vertrouwelijke bronnen.

¹²¹ US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

¹²² Ibid.

¹²³ RSF, *Rwanda - Radio station manager missing since genocide anniversary event*, 9 april 2014.

¹²⁴ Samen met drie anderen stond Ntamuhanga terecht voor het in gevaar brengen van de staatsveiligheid, medeplichtigheid aan terrorisme en verraad. De verdachten werden ervan beschuldigd samen te werken met het *Rwanda National Congress* en de FDLR om de regering omver te werpen. Committee to Protect Journalists, *Legacy of Rwanda genocide includes media restrictions, self-censorship*, 8 december 2014.

De *Democratic Green Party of Rwanda* (DGPR), die zich in augustus 2013 officieel had mogen laten registreren, riep op om de verblijfplaats te achterhalen van een prominente partijgenoot, Jean Damascène Munyeshyaka, die voor het laatst was gezien op 27 juni 2014 in Nyamata, Bugesera District.¹²⁵ De politie stelde een onderzoek in naar de verdwijning, maar dat leverde geen resultaat op.¹²⁶

In maart 2016 verdween *Illuminée Iragena*, prominent lid van FDU-Inkingi. Naar verluidt zou zij Victoire Ingabire hebben geholpen het manuscript van haar boek de gevangenis uit te smokkelen.¹²⁷

1.4 Buitengerechtelijke executies en moorden

De situatie ten aanzien van moorden en buitengerechtelijke executies is sinds het laatste thematisch ambtsbericht Rwanda in algemene zin verbeterd, al namen in 2014 de (beschuldigingen van) moorden weer toe. In 2015 waren er geen meldingen buitengerechtelijke van executies en moorden.¹²⁸

In de periode 2007-2008 werden volgens een Rwandese bron buitengerechtelijke executies voltrokken in militaire kampen. Sinds 2008 hebben zich voor zover bekend dit soort mensenrechtenschendingen niet meer voorgedaan. Wel zijn diverse aanslagen gepleegd op critici van het bewind van Kagame, van wie belangrijke personen naar het buitenland zijn gevlucht nadat ze in ongenade waren gevallen. De Rwandese regering heeft altijd enigerlei betrokkenheid bij al dan niet succesvolle pogingen tot moord op politieke tegenstanders in het buitenland van de hand gewezen.¹²⁹ Er waren verscheidene berichten in 2014 dat de regering op willekeurige wijze moorden zou hebben gepleegd.¹³⁰ Volgens een bron zijn enkele moorden in Rwanda, waaronder die in 2015 op een bekende en schatrijke zakenman in Kigali, die naar verluidt banden onderhield met het *Rwanda National Congress* (RNC), in scène gezet.¹³¹

Hieronder volgen enige bekende voorbeelden van aanslagen en moorden in de periode 2010-2016.

Op 19 juni 2010 werd de voormalige chef-staf van het leger, luitenant-generaal Faustin Kayumba Nyamwasa, een uitgesproken criticus van president Kagame, door een onbekende schutter zwaar verwond. Kayumba was in februari 2010 naar Zuid-Afrika gevlucht.¹³² In augustus 2014 veroordeelde een Zuid-Afrikaanse rechtbank vier mannen, twee Rwandezers en twee Tanzanianen tot acht jaar gevangenisstraf

¹²⁵ Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

¹²⁶ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹²⁷ Aan het einde van de verslagperiode was nog niets van haar vernomen. FDU-Inkingi en haar familie gaan ervan uit dat zij door de militaire inlichtingendienst wordt vastgehouden. De politie heeft verklaard aanwijzingen te hebben dat zij naar Burundi vertrokken zou zijn. *fdw-rwanda.com*, *Madame Illuminée Iragena serait dans un état critique dans le camps de torture de Kami*, 29 april 2016. Vertrouwelijke bron.

¹²⁸ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

¹²⁹ BBC News, *Patrick Karegeya: Rwanda exile 'murdered' in Johannesburg*, 2 januari 2014. Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

¹³⁰ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹³¹ Met het insceneren of in scène zetten van een moord wordt hier bedoeld dat degenen die een dergelijke moord bewust beramen en uitvoeren het willen doen voorkomen dat sprake is van een (noodlottig) ongeval. The East African, *Family of deceased tycoon Assinapol Rwigara petitions President Kagame*, 14 maart 2015. Familieleden van Rwigara verklaarden dat zij waren bedreigd met vervolging nadat zij hadden gezegd dat Rwigara was vermoord door de SSF. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016. Vertrouwelijke bronnen.

¹³² Zie Thematisch Ambtsbericht Rwanda 2011.

voor de poging tot moord op generaal Kayumba. De rechter oordeelde dat politieke motieven ten grondslag lagen aan het misdrijf.¹³³

De rechter had volgens mediareportages gezegd dat de belangrijkste daders van de aanslag nog altijd op vrije voeten waren.¹³⁴

In november 2011 werd Charles Ingabire, de hoofdredacteur van de vanuit Uganda gepubliceerde internetkrant *Inyenyeri News* en een uitgesproken criticus van het bewind van Kagame die als gevolg van bedreigingen in 2007 uit Rwanda was gevlucht, doodgeschoten in Uganda.¹³⁵ De politie in Uganda deelde mee dat ze de zaak onderzochten, maar niemand werd voor de moord op Ingabire vervolgd.¹³⁶

Op 18 juli 2013 werd het lichaam van Gustave Makonene, coördinator van *Transparency International* (TI), een juridisch adviesbureau in Rubavu, in noordwest Rwanda, aan de kant van de weg aangetroffen bij het Kivumeer. Een medisch rapport wees uit dat Makonene was gewurgd. Een deel van zijn werk voor TI hield verband met aantijgingen van corruptie door de politie en de illegale smokkel van mineralen van de DRC naar Rwanda.¹³⁷ Begin 2015 werden twee politieagenten tot twintig jaar cel veroordeeld voor de moord op Makonene.¹³⁸

Op 1 januari 2014 werd Patrick Karegeya, het voormalig hoofd van de buitenlandse inlichtingdienst van Rwanda¹³⁹, dood aangetroffen in een hotelkamer in Johannesburg. Karegeya was een prominent lid van het *Rwanda National Congress* (RNC), een oppositiegroep in ballingschap.¹⁴⁰ De voormalige inlichtingenofficier gaf adviezen aan de Zuid-Afrikaanse en Tanzaniaanse inlichtingendiensten. Beide landen stuurden in deze periode troepen naar Oost-Congo om de strijd aan te binden met de door Rwanda gesteunde rebellenbeweging *M23*. Kolonel Karegeya was – vermoedelijk na een zwaar gevecht met zijn aanvallers – opgehangen aan een touw.¹⁴¹ Er werd onderzoek naar de moord gedaan, maar de daders werden niet geïdentificeerd. Na zijn dood legden Rwandese autoriteiten, onder wie president Kagame, verklaringen af waarin zij probeerden het vermoorden van landverraders te rechtvaardigen.¹⁴² De Rwandese regering deed geen onderzoek naar meldingen dat de SSF verantwoordelijk was voor de dood van Karegeya. De Zuid-Afrikaanse regering wees in mei 2014 vier Rwandese diplomaten en één Burundese diplomaat uit in verband met de moord op Karegeya en de aanslag in maart 2014 op het huis van een andere prominente tegenstander van de Rwandese regering.¹⁴³

¹³³ Human Rights Watch, *World Report 2015 - Rwanda*, 29 januari 2015. UK Foreign and Commonwealth Office, *Human Rights and Democracy Report 2014 - Rwanda*, 12 maart 2015.

¹³⁴ Amnesty International, *Annual report 2014/15 - Rwanda*, 25 februari 2015.

¹³⁵ Freedom House, *Freedom in the World 2013 - Rwanda*, januari 2013.

¹³⁶ Human Rights Watch, *World Report 2013 - Rwanda*, 31 januari 2013.

¹³⁷ Human Rights Watch, *Rwanda: Investigate Anti-Corruption Campaigner's Murder*, 22 januari 2014.

¹³⁸ BBC News, *Rwandan policemen jailed for murdering Transparency activist*, 23 januari 2015. Human Rights Watch, *World Report 2015 - Rwanda*, 29 januari 2015. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

¹³⁹ External Intelligence (RDF).

¹⁴⁰ Karegeya en generaal Nyamwasa behoorden tot de vier voormalige topfunctionarissen in ballingschap voor wie Rwanda in 2011 internationale arrestatiebevelen had uitgevaardigd. Eerder had een militaire rechtbank hen bij verstek veroordeeld tot lange gevangenisstraffen vanwege het bedreigen van de staatsveiligheid en het zaaien van etnische verdeeldheid. Beide mannen behoorden tot het rebellenleger van Kagame dat in 1994 aan de macht kwam. BBC News, *Patrick Karegeya: Rwanda exile 'murdered' in Johannesburg*, 2 januari 2014. Human Rights Watch, *World Report 2015 - Rwanda*, 29 januari 2015. UK Foreign and Commonwealth Office, *Human Rights and Democracy Report 2014 - Rwanda*, 12 maart 2015.

¹⁴¹ BBC News, *Patrick Karegeya: Rwanda exile 'murdered' in Johannesburg*, 2 januari 2014.

¹⁴² Volgens een neef van Karegeya, David Batenga, had president Kagame mensen als Karegeya 'vliegen' genoemd, die hij zo nodig met een hamer zou doodslaan. BBC News, *Patrick Karegeya: Mysterious death of a Rwandan exile*, 26 maart 2014. Amnesty International, *Annual report 2014/15 - Rwanda*, 25 februari 2015.

¹⁴³ US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

Op 17 mei 2014 werd Alfred Nsengimana, een voormalige gemeentesecretaris in het district Musanze, doodgeschoten in politiedetentie. Nsengimana was één van de (ten minste) 77 personen die in de periode januari-mei 2014 in de districten Musanze en Rubavu waren gearresteerd op verdenking van banden met de FDLR. De politie verklaarde dat een gevangenisbewaker Nsengimana doodschoot toen deze probeerde te ontsnappen toen hij de politie de weg wees naar een geheim wapendepot van de FDLR.¹⁴⁴

In een toespraak op 5 juni 2014 zei president Kagame dat de autoriteiten door zouden gaan met het arresteren van verdachten en het doodschietsen van degenen met plannen om het land te destabiliseren.¹⁴⁵

In de periode juli-oktober 2014 spoelde een aantal lijken aan op de oever van Lake Rweru dat een deel van de grens vormt tussen Rwanda en Burundi. Vier lijken werden geborgen en begraven bij het dorp Kwidagaza in de provincie Muyinga in Burundi. Burundi en Rwanda riepen op tot een gezamenlijk onderzoek naar de identiteit en de herkomst van de lichamen. Op 16 december 2014 accepteerde de Burundese minister van Buitenlandse Zaken een aanbod van internationale forensische hulp. Sinds het uitbreken van ongeregeldeheden in Burundi in 2015 is de samenwerking tussen Burundi en Rwanda op dit vlak volledig stil gevallen.¹⁴⁶

Op 25 februari 2015 schoot de nationale politie de lijfarts van de president, Dr. Emmanuel Gasakure, dood, terwijl hij vastzat op het Remera politiebureau.¹⁴⁷

1.5 Politieke partijen

Het *Rwandan Patriotic Front* (RPF) van Paul Kagame, dat in 1994 een einde maakte aan de genocide in Rwanda¹⁴⁸, is nog altijd de allesoverheersende partij van Rwanda.¹⁴⁹ De grondwet voorziet weliswaar in een stelsel met meerdere politieke partijen, maar verleent weinig rechten aan (andere) partijen en hun kandidaten.¹⁵⁰ Om te kunnen worden geregistreerd als politieke partij moet een organisatie een lijst van ten minste 200 leden presenteren, met ten minste vijf leden in elk van de dertig districten. Daarnaast moet ten minste dertig procent van de leidinggevende posities door een vrouw worden bekleed en dient een door een notaris ondertekend partijstatuut worden overgelegd.¹⁵¹

¹⁴⁴ Voorafgaand aan zijn dood zou Nsengimana zijn gemarteld en de politie weigerde naar verluidt zijn lichaam af te staan aan zijn familie. De regering deelde in antwoord op de beschuldigingen mee dat Nsengimana was overgedragen aan de familie om te worden begraven en dat intern onderzoek had uitgewezen dat hij niet was gemarteld. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹⁴⁵ Human Rights Watch, World Report 2015 - Rwanda, 29 januari 2015. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹⁴⁶ Rwanda verwelkomde het aanbod van forensische assistentie en verklaarde graag mee te werken aan een onderzoek naar de toedracht van de gevonden lichamen in Lake Rweru, maar wilde eerst direct benaderd worden door Burundi met een verzoek tot samenwerking. Rwanda zou volgens waarnemers de kwestie bij voorkeur in samenwerking met Burundi willen oplossen. Vertrouwelijke bronnen. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹⁴⁷ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

¹⁴⁸ Zie <http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno15-8-03.htm>.

¹⁴⁹ Er waren in 2013 enkele meldingen dat het RPF druk uitoefende op jongeren om lid van de partij te worden tijdens de verplichte 'ingando' trainingskampen, die na de middelbare school examens worden gehouden. Er waren ook enkele meldingen dat kaderleden van de RPF partijleden als personen die geen lid waren onder druk zetten om geld te doneren. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹⁵⁰ In de praktijk is het RPF in vrijwel het gehele land aanwezig in tegenstelling tot de andere partijen. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. Vertrouwelijke bron.

¹⁵¹ Ibid.

De *Democratic Green Party of Rwanda* (DGPR) werd officieel geregistreerd op 9 augustus 2013, nadat de regering eerdere pogingen van de partij om zich in 2009 en 2010 te laten registreren, had geblokkeerd.¹⁵² De inschrijving van de partij vond plaats één werkdag vóór het indienen van de kandidatenlijst voor de parlementsverkiezingen in september 2013 waardoor de DGPR geen kandidaten kon laten registreren.¹⁵³

Partijleiders van het ongeregistreerde *Pacte Democratique du Peuple-Imanzi* (PDP-Imanzi) en een splinterpartij, de *People's Democratic Alliance* (PDA), zetten hun pogingen voort om toestemming te krijgen voor een oprichtingscongres, na het afzeggen van het PDP-Imanzi congres in het district Gasabo in november 2013.¹⁵⁴ Het ministerie van Lokaal Bestuur en lokale autoriteiten weigerden de PDP-Imanzi en de PDA hiervoor toestemming.¹⁵⁵

Sommige partijen konden niet vrijelijk activiteiten ontplooiën en partijen en kandidaten liepen het risico vervolgd te worden op beschuldiging van het zaaien van verdeeldheid, het ondermijnen van de nationale eenheid, het bedreigen van het grondgebied van de staat en het ondermijnen van de nationale veiligheid.¹⁵⁶ Oppositieleiders meldde in 2013 en 2014 dat de politie sommige leden van de DGPR, de ongeregistreerde (Bernard Ntaganda) factie van de PS-Imberakuri, de FDU-Inkingi en de PDP-Imanzi, die nog altijd niet was geregistreerd, op willekeurige wijze arresteerde. Partijleden zeiden bedreigingen te ontvangen wegens hun banden met deze partijen.¹⁵⁷

National Consultative Forum

De regering eiste jarenlang dat alle politieke organisaties zich aansloten bij het *National Consultative Forum for Political Organizations* (NCFPO). De regering liet deze eis in 2014 vallen, maar moedigde de partijen wel sterk aan om zich aan te sluiten. Het NCFPO streefde consensus tussen politieke partijen na en verlangde van aangesloten partijen dat die het door middel van een dialoog tot stand gekomen beleid zouden ondersteunen. Eind 2014 waren alle geregistreerde partijen lid van het NCFPO. De regering prees het NCFPO voor het nastreven van politieke eenheid, terwijl critici aanvoerden dat deze organisatie het politieke debat smoorde.¹⁵⁸ In overeenstemming met de grondwet, waarin is bepaald dat een meerderheidspartij in het Huis van Afgevaardigden niet meer dan vijftig procent van de ministersposten mag bekleden, namen onafhankelijken en leden van andere politieke partijen die een coalitieakkoord hadden gesloten met het RPF sleutelposities in het kabinet, waaronder die van eerste minister. De PS-Imberakuri en de DGPR waren in 2014 niet vertegenwoordigd in het kabinet.¹⁵⁹

Green Party

Leiders van de *Democratic Green Party of Rwanda* (DGPR) meldde dat het de partij in 2014 was toegestaan om beleidsvoorstellen te publiceren als alternatieven voor

¹⁵² De registratie kwam tot stand na jarenlange druk van de internationale gemeenschap. Vertrouwelijke bron.

¹⁵³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

¹⁵⁴ In november 2013 lasste de burgemeester van het district Gasabo het oprichtingscongres van het *Pacte Democratique du Peuple-Imanzi* (PDP-Imanzi) af. Hij vond dat de partij geen bijeenkomst kon organiseren op het moment dat haar voorzitter in hechtenis verbleef. Leiders van de PDP-Imanzi berichtten dat partijleden werden gearresteerd en lastig gevallen nadat het congres was afgelast. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

¹⁵⁵ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹⁵⁶ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

het beleid van het RPF en kleine bijeenkomsten met aanhangers van de partij te houden. De DGPR verklaarde daarnaast dat lokale autoriteiten vaak partijleden dreigden met ontslag uit overheidsbanen of ontzegging van de toegang tot sociale voorzieningen, tenzij zij hun banden met de partij verbraken.¹⁶⁰

In 2010 werd de vicevoorzitter van de DGPR, Andre Kagwa Rwisereka, vermoord. Eind 2013 waren de daders nog steeds niet geïdentificeerd.¹⁶¹ Op 27 juni 2014 verdween de uitvoerend secretaris van de DGPR, Jean Damascene Munyeshyaka, na een afspraak met een onbekende in de stad Nyamata in het district Bugesera.¹⁶² De *Green Party* was de enige partij die zich uitsprak tegen een wijziging van de grondwet om een derde termijn voor president Kagame mogelijk te maken. De partij verzocht daarentegen om het terugbrengen van de presidentstermijn van zeven naar vier jaar. In juni 2015 probeerde de partij middels een procedure bij het *Supreme Court* (Hoge Raad) de grondwetwijziging te voorkomen, maar kon aanvankelijk geen advocaat vinden.¹⁶³ De partij kreeg tot 29 juli 2015 daartoe de tijd.¹⁶⁴ Op 9 september 2015 bepaalde het *Supreme Court* zich bevoegd om zich uit te spreken over alle zaken die gerelateerd zijn aan de grondwet.¹⁶⁵ Op 8 oktober 2015 bepaalde het *Supreme Court* dat de grondwet mag worden aangepast.¹⁶⁶

PS-Imberakuri

Op dit moment zijn er drie partijen die zichzelf PS-Imberakuri noemen: de geregisteerde PS-Imberakuri, de niet-geregisteerde PS-Imberakuri van Bernard Ntaganda en een oppositiegroep in het buitenland die claimt PS-Imberakuri te vertegenwoordigen. Bernard Ntaganda, de oprichter van de PS-Imberakuri partij, werd in 2011 veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf wegens het in het openbaar bekritisieren van de regering, het in gevaar brengen van de staatsveiligheid en divisionisme. Zijn straf werd in beroep door het Hooggerechtshof in april 2012 bevestigd.¹⁶⁷ Op 4 juni 2014 werd Bernard Ntaganda vrijgelaten. Hij beschuldigde de autoriteiten ervan dat hij in de gevangenis was geslagen en geen medische zorg had gekregen.¹⁶⁸ Verscheidene andere leden van de PS-Imberakuri werden bedreigd, geïntimideerd en door de politie ondervraagd over hun politieke activiteiten. Op 5 september 2012 werd de vicevoorzitter van de partij, Alexis Bakunzibake, geblinddoekt ontvoerd door gewapende mannen en vastgehouden op een geheime locatie. Ze ondervroegen hem over zijn partij en probeerden hem over te halen met zijn politieke activiteiten te stoppen. Vervolgens reden ze hem de grens met Uganda over en lieten hem daar achter.¹⁶⁹

FDU-Inkingi

De rechtszaak tegen Victoire Ingabire, voorzitter van de FDU-Inkingi partij, begon in september 2011. Haar werden zes overtredingen ten laste gelegd, waarvan drie verband hielden met 'terreurdaden' waaronder het samenzweren met een terroristische organisatie (FDLR). De drie andere (vermeende) overtredingen –

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

¹⁶² Een onderzoek van de politie leverde niets op. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

¹⁶³ Het is moeilijk om een advocaat van de Orde van Advocaten te vinden die een zaak wil bepleiten tegen de overheid. Vertrouwelijke bron.

¹⁶⁴ BBC News, *Rwanda MPs back scrapping presidential term limits*, 14 juli 2015.

¹⁶⁵ Dit schept een interessant precedent in Rwanda, omdat noch in de grondwet noch in andere wetgeving is vastgelegd welke rechterlijke macht bevoegd is om zich over grondwettelijke kwesties uit te spreken. Vertrouwelijke bron.

¹⁶⁶ The New Times, *Rwanda: Supreme Court Rules Against Green Party Constitutional Amendment Petition*, 8 oktober 2015.

¹⁶⁷ Human Rights Watch, World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.

¹⁶⁸ Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

¹⁶⁹ Human Rights Watch, World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.

'genocide ideologie', 'divisionisme' en het verspreiden van geruchten met als doel het opruien van de bevolking tegen de staat – hadden betrekking op haar openlijke kritiek op de regering. Op 30 oktober 2012 werd ze op grond artikel 462 van de wet No 01/2012/OL van 2 mei 2012 schuldig bevonden aan verraad en het bedreigen van de staatsveiligheid door het gebruik van terrorisme en gewapende aanvallen. Tevens werd ze schuldig bevonden aan het bagatelliseren van genocide. Voor beide misdrijven werd ze in totaal veroordeeld tot acht jaar gevangenisstraf.¹⁷⁰ In beroep verhoogde het *Supreme Court* de straf tot vijftien jaar gevangenisstraf. In Rwanda is Victoire Ingabire uitgeprocedeerd, maar ze heeft haar zaak aanhangig gemaakt bij het *African Court on Human and Peoples' Rights* in Arusha. De uitspraak van dit Hof is niet bindend, maar kan druk zetten op Rwanda om Ingabire strafvermindering te geven.¹⁷¹ Victoire Ingabire zat tot maart 2016 haar straf uit in de facto isolatie in een speciaal voor haar gecreëerd verblijf in de *Central 1930 Prison* in Kigali.¹⁷² Sindsdien is zij ondergebracht in de reguliere vrouwenvleugel van diezelfde gevangenis. Volgens sommige waarnemers waren sommige uitspraken waarvoor zij werd veroordeeld niet strafbaar.¹⁷³

In september 2012 werden acht leden van de FDU-Inkingi gearresteerd in Kibuye en beschuldigd van het houden van illegale bijeenkomsten. Ze werden aangeklaagd wegens het verstoren van de openbare orde en in preventieve hechtenis genomen. In dezelfde maand werden Sylvain Sibomana, de secretaris-generaal van de FDU-Inkingi, en Martin Ntavuka, de FDU-Inkingi vertegenwoordiger van Kigali, 's nachts door de politie bij Gitarama vastgehouden, nadat zij kritische opmerkingen over het regeringsbeleid hadden gemaakt tijdens een informeel gesprek in een bus. Zij werden vrijgelaten zonder aanklacht.¹⁷⁴ In november 2013 veroordeelde de rechtbank van het Nyarugunga District Sylvain Sibomana en Dominique Shyirambere tot respectievelijk twee jaar en vijf maanden gevangenisstraf en legde ieder van hen een boete op van één miljoen RWF (€ 1.250)¹⁷⁵ wegens het organiseren van een illegale demonstratie in Rutsiro en het dragen van een *badge* met een foto van oppositieleider Victoire Ingabire¹⁷⁶ Zes leden van de FDU-Inkingi werden op 5 september 2014 vrijgelaten, nadat ze een vonnis van twee jaar gevangenisstraf hadden uitgezeten voor deelname aan dezelfde bijeenkomst in Rutsiro.¹⁷⁷ Zie ook paragraaf 1.3 over de verdwijning van Illuminée Iragena.

1.6 Oppositie in het buitenland

De politieke vrijheid is volgens een bron sinds 2011 niet wezenlijk veranderd.¹⁷⁸ Uitgesproken tegenstanders van de regering, die zich actief opstellen, zijn er in Rwanda zelf niet of nauwelijks.¹⁷⁹ Dergelijke tegenstanders konden elk moment worden beschuldigd van divisionisme en worden veroordeeld tot lange gevangenisstraffen. Velen zagen zich gedwongen om naar het buitenland te gaan.¹⁸⁰ Maar ook daar waren personen die worden beschouwd als bijzonder schadelijk voor

¹⁷⁰ Human Rights Watch, World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.

¹⁷¹ Vertrouwelijke bron.

¹⁷² Victoire Ingabire verbleef in een appartement op het gevangensterrein met een woonkamer, een slaapkamer en een badkamer. Vertrouwelijke bron.

¹⁷³ BBC News, *Victoire Ingabire: Rwanda leader's jail term raised*, 13 december 2013. Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

¹⁷⁴ Human Rights Watch, World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.

¹⁷⁵ www.oanda.com geraadpleegd op 24 september 2015.

¹⁷⁶ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

¹⁷⁷ Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

¹⁷⁸ Dit geldt zowel voor de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging en vergadering.

¹⁷⁹ Vertrouwelijke bron.

¹⁸⁰ (Vermeende) tegenstanders van de regering kunnen (illegaal) worden gearresteerd, een lange periode van huisarrest krijgen opgelegd en worden gedwongen in ballingschap te gaan. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

het regime niet altijd veilig.¹⁸¹ Volgens bronnen lopen Tutsi's die kritiek hebben op de regering het risico te worden beschouwd als verraders, vooral Tutsi's die voorheen in de regering zaten zoals degenen die in ballingschap verblijven. Voormalige RPF-functionarissen in het buitenland zouden volgens HRW het mikpunt zijn van bedreigingen en aanslagen.¹⁸² Volgens *Freedom House* werden critici in ballingschap in 2014 steeds vaker bedreigd, aangevallen, ontvoerd en zelfs vermoord.¹⁸³ De Rwandese autoriteiten proberen ballingschap - gedwongen ballingschap is bij wet verboden¹⁸⁴ – tegen te gaan.¹⁸⁵ Op 14 mei 2012 nam de regering de paspoorten in van 25 politieke tegenstanders en hun familieleden die buiten het land verbleven. Volgens het *Southern Africa Litigation Center* werden de 25 personen hierdoor staatloos.¹⁸⁶ Daarna werden voor zover bekend geen paspoorten van Rwandezen in het buitenland meer ingenomen.¹⁸⁷

Rwandan National Congress

Het *Rwandan National Congress* (RNC), dat in 2010 is opgericht, voert oppositie vanuit het buitenland. Het RNC is samengesteld uit voormalige leden van de regering, voormalige legerofficieren en andere leden van de oppositie.¹⁸⁸ Het RNC omschrijft zichzelf niet als een politieke partij, maar als een brede beweging die druk wil uitoefenen om met vreedzame middelen een democratische verandering in Rwanda tot stand te brengen.¹⁸⁹ Volgens een bron zouden in Zuid-Afrika verkiezingen zijn gehouden, waarbij Frank Ntwali tot voorzitter werd gekozen, Etienne Mubazi¹⁹⁰ tot vicevoorzitter en Kennedy Gihana tot secretaris-generaal.¹⁹¹ Op 19 juni 2010 werd de voormalige chef-staf van het leger, luitenant-generaal Faustin Kayumba Nyamwasa, een van de oprichters van het RNC, door een onbekende schutter zwaar verwond.¹⁹² Op 1 januari 2014 werd kolonel Patrick Karegeya, een andere oprichter van het RNC, dood aangetroffen in een hotelkamer in Johannesburg.¹⁹³ Volgens het RNC zouden 'ten minste elf dissidenten' zijn vermoord in Rwanda, Kenia, Uganda¹⁹⁴, Kameroen en België.¹⁹⁵

¹⁸¹ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

¹⁸² IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Een merkwaardig verbod daar ballingschap vrijwel per definitie gedwongen is.

¹⁸⁵ De nieuwe strafwet geeft rechters de bevoegdheid om veroordeelden het recht te ontnemen om naar het buitenland te gaan als straf-op-zich of straf-na-de-gevangenis. De autoriteiten gaven geen paspoorten af aan dan wel namen die in beslag van politieke tegenstanders en hun familieleden. Eind 2012 had de regering bijvoorbeeld nog altijd geen paspoort afgegeven aan Charles Ntakirutinka, die in maart 2012 was ontslagen uit de gevangenis en kort daarna een paspoort had aangevraagd. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

¹⁸⁶ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

¹⁸⁷ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

¹⁸⁸ Vertrouwelijke bron.

¹⁸⁹ <http://www.refworld.org/docid/543b89e14.html>.

¹⁹⁰ Volgens de Rwandese regering is Etienne Mubazi een genocideverdachte.

¹⁹¹ AllAfrica, *Rwanda: Inside the Rwanda National Congress*, 6 januari 2014. Zie ook The Rwandan, *The Chairman of Rwanda National Congress in Africa Mr Frank Ntwali survived an assassination attempt*, 23 augustus 2012.

¹⁹² Zie Thematisch Ambtsbericht Rwanda 2011. Op 5 maart 2014 zouden gewapende mannen zijn binnen gedrongen in het huis van generaal Nyamwasa, in een (kennelijke) poging om hem te vermoorden. Na het incident zette Zuid-Afrika drie Rwandese diplomaten uit die werden verdacht van betrokkenheid bij de aanslag. In reactie daarop zette Rwanda zes Zuid-Afrikaanse diplomaten uit. BBC News, *South Africa expels Rwandan diplomats*, 7 maart 2014. IRB, *Rwanda: treatment of RNC members by the government*, 26 maart 2014.

¹⁹³ Karegeya en generaal Nyamwasa behoorden tot de vier voormalige topfunctionarissen in ballingschap voor wie Rwanda in 2011 internationale arrestatiebevelen had uitgevaardigd. Eerder had een militaire rechtbank hen bij verstek veroordeeld tot lange gevangenisstraffen vanwege het bedreigen van de staatsveiligheid en het zaaien van etnische verdeeldheid. Beide mannen behoorden tot het rebellenleger van Kagame dat in 1994 aan de macht kwam. BBC News, *Patrick Karegeya: Rwanda exile 'murdered' in Johannesburg*, 2 januari 2014. Human Rights Watch, *World Report 2015 - Rwanda*, 29 januari 2015. UK Foreign and Commonwealth Office, *Human Rights and Democracy Report 2014 - Rwanda*, 12 maart 2015.

¹⁹⁴ Volgens verscheidene bronnen werd de Rwandese journalist en dissident Charles Ingabire op 30 november 2011 doodgeschoten in Kampala in Uganda. Volgens Human Rights Watch had Ingabire zich aangesloten bij het RNC ofschoon hij geen 'prominent' lid was. Voor meer informatie over het RNC wordt verwezen naar Response RWA104829 op www.ecoi.net. IRB, *Rwanda: treatment of RNC members by the government*, 26 maart 2014.

FDLR

De *Forces démocratiques de libération du Rwanda* (FDLR), actief in het oosten van de DRC, zijn verdeeld in vier gewapende groepen: de FDLR Foca, de FDLR RUD, de FDLR Soki en, sinds begin juni 2016, de Conseil national pour le renouveau et la démocratie.¹⁹⁶

De soldaten zijn jonge Rwandezers, die nog kinderen waren tijdens de genocide of na 1994 zijn geboren, en jonge Congolezen.

Alle officieren zijn Rwandezers, verreweg de meeste zijn afkomstig uit de ex-FAR, het Rwandese leger van vóór 1994. De FDLR is verantwoordelijk voor talloze mensenrechtenschendingen in de DRC en heeft ook aanslagen gepleegd in Rwanda. Volgens MONUSCO¹⁹⁷ worden ongeveer tien FDLR militairen en burgers gezocht door Rwanda wegens deelname aan de genocide. De FDLR-Foca heeft ook een politieke tak die sinds januari 2014 een verbond is aangegaan met andere partijen waaronder die van de voormalige Rwandese minister-president Faustin Twagiramungu. De VN riep op 1 juni 2014 op tot de volledige overgave van de FDLR. Op 9 juni 2014 verzocht de FDLR een delegatie van de *Southern African Development Community* (SADC) die een bezoek bracht aan Kanyabayonga in Noord-Kivu om steun voor een open dialoog met de Rwandese regering. De Rwandese regering weigert echter te onderhandelen met de FDLR die, ook door Rwandese Ngo's, wordt beschouwd als een terroristische groep.¹⁹⁸ De FDLR had tot 2 januari 2015 de tijd gekregen om vrijwillig de wapens neer te leggen, maar hield zich niet aan deze *deadline*. Op 29 januari 2015 kondigde het Congolese leger de operatie Sukola 2 – schoonmaak in het Lingala - aan om de FDLR uit te schakelen.¹⁹⁹ De FDLR-strijders houden zich schuil in bergachtige gebieden van Noord- en Zuid-Kivu die ze veel beter kennen dan het Congolese leger.²⁰⁰ Op 28 september 2015 veroordeelde een rechtbank in Stuttgart Ignace Murwanashyaka en Straton Musoni, de voorzitter en de vicevoorzitter van de FDLR, tot respectievelijk dertien en acht jaar gevangenisstraf wegens oorlogsmisdaden in Oost-Congo en het leiden van een terroristische organisatie.²⁰¹

¹⁹⁵ Bloomberg, *Rwanda Opposition Party Urges South Africa to Protect Dissidents*, 3 januari 2014. IRB, *Rwanda: treatment of RNC members by the government*, 26 maart 2014.

¹⁹⁶ RFI, *RDC-Rwanda: scission au sein des FDLR*, 3 juni 2016.

¹⁹⁷ Mission de l'Organisation des Nations Unies en République démocratique du Congo.

¹⁹⁸ Zie voor uitvoerige informatie over de FDLR het Algemeen ambtsbericht DRC van december 2014 en het Algemeen ambtsbericht DRC van juli 2016. Vertrouwelijke bron. Zie ook BBC News, *Will FDLR rebels ever leave Congo and return to Rwanda?*, 11 februari 2014.

¹⁹⁹ Vertrouwelijke bron.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ HRW, *DR Congo: German Court Convicts 2 Rwandan Rebel Leaders*, 28 september 2015.

2 Rechtsgang

2.1 Algemene ontwikkelingen

De Grondwet voorziet in een onafhankelijke rechterlijke macht en de rechterlijke macht opereerde in de meeste gevallen zonder inmenging van de regering; echter, in sommige gevallen probeerden overheidsfunctionarissen individuele gevallen te beïnvloeden. De autoriteiten respecteerden in het algemeen uitspraken van de rechtbanken.²⁰² Burgers kunnen processen aanspannen in civiele zaken, waaronder schendingen van mensenrechten. Zij kunnen in beroep gaan bij het *East African Court of Justice*.²⁰³ Aanvankelijk konden burgers ook herziening van een vonnis aanvragen bij het *African Court on Human and Peoples' Rights*, maar in maart 2016 trok de Rwandese overheid de verklaring waarmee zij de rechtsmacht van dit Afrikaanse Hof erkende in.²⁰⁴

Tijdens de verslagperiode is het *High Court* uitgebreid met een zesde kamer, de *International Chamber*.²⁰⁵ Onder het *High Court* staat het *Intermediate Court* en daaronder het *Primary Court*. Er waren medio 2015 zestig *Primary Courts*, twaalf *Intermediate Courts*, het *High Court* en het *Supreme Court*. Daarnaast zijn er commerciële rechtbanken, de commerciële *Intermediate Courts* en het commerciële *High Court*. Ook is er een *Disciplinary Court*.²⁰⁶

De regering boekte in de periode 2011-2015 vooruitgang bij het wegwerken van de achterstand in rechtszaken en het bekorten van het gemiddelde voorarrest.²⁰⁷ De achterstand in te behandelen zaken deed zich vooral voor bij het *Supreme Court*.²⁰⁸ Een *task force* van de regering, waarin vertegenwoordigers van de politie, het OM en andere overheidsorganen zaten, bracht bezoeken aan gevangenen en controleerde in de archieven om de registratiedatum van gedetineerden te achterhalen en onrechtmatigheden recht te zetten.²⁰⁹ In de periode 2011-2015 werd in rechtszaken ná 6-18 maanden uitspraak gedaan.²¹⁰

²⁰² US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

²⁰³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

²⁰⁴ Volgens de Minister van Justitie is reden van deze terugtrekking dat een veroordeelde genocideverdachte een zaak aanhangig probeerde te maken bij het Hof. De Rwandese terugtrekking kwam kort voor de eerste zitting in de zaak die Victoire Ingabire had aangespannen bij het Hof. Het Hof heeft op 3 juni 2016 geoordeeld in de zaak van Ingabire dat de terugtrekking pas een jaar na kennisgeving in kan gaan en dat lopende zaken in de tussentijd afgehandeld moeten worden. Vertrouwelijke bron. Zie ook <http://en.african-court.org/>.

²⁰⁵ Voluit de *specialised chamber for international crimes at the High Court*.

²⁰⁶ Vertrouwelijke bron.

²⁰⁷ Aan het eind van 2012 liepen nog (maar) 1.704 strafzaken en 1.123 civiele zaken bij de reguliere rechtbanken vergeleken met 8.119 strafzaken en 11.264 civiele zaken in juni 2011. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

²⁰⁸ Vertrouwelijke bron.

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ Ibid.

2.1.1 Presumptie van onschuld

De wet voorziet in het vermoeden van onschuld. De wet vereist dat aangeklaagden prompt en gedetailleerd worden geïnformeerd over de aanklacht in een taal die zij verstaan; rechters stelden veel zittingen echter uit, omdat dit niet was gebeurd.²¹¹ De wet vereist dat aangeklaagden over voldoende tijd en middelen beschikken om hun verdediging voor te bereiden en rechters keurden gewoonlijk verzoeken goed om de voorbereidingstijd te verlengen. Aangeklaagden hebben het recht om hun proces bij te wonen, getuigen à charge te ondervragen of door hun advocaat te laten ondervragen, getuigen à décharge op te roepen en bewijsmateriaal aan te dragen.²¹² De wet beschermt aangeklaagden tegen gedwongen getuigenverklaring of schuldbekentenis. Er waren echter veel meldingen dat de *State Security Forces* (SSF) verdachten dwongen om schuld te bekennen en van rechters die zulke bekentenissen aanvaardden, ondanks protesten van de verdediging. De wet voorziet in het recht op beroep en dit werd gerespecteerd.²¹³

Een aantal processen trok in de verslagperiode de aandacht van (internationale) waarnemers. Hieronder volgen enkele voorbeelden.

Victoire Ingabire, voorzitter van de *United Democratic Forces* (FDU-Inkingi), werd op 30 oktober 2012 veroordeeld tot acht jaar gevangenisstraf.²¹⁴ In de aanloop naar het proces legden Rwandese autoriteiten verklaringen af die de aanname van onschuld in het geval van Ingabire geweld aandeden. Sommige aantijgingen waren gebaseerd op passages van algemene wetgeving die 'genocide ideologie' en 'discriminatie en sektarisme' strafbaar stellen. De aangeklaagde kreeg volgens sommige waarnemers geen eerlijke behandeling tijdens het proces en werd regelmatig in de rede gevallen en vijandig benaderd.²¹⁵ Een getuige à décharge beweerde dat hij had vastgezet in militaire detentie met een van de mede-aangeklaagden en dat diens bekentenissen waren afgedwongen.²¹⁶ Uiteindelijk is aan de getuigenissen van medeverdachten in het vonnis weinig waarde toegekend. Volgens een waarnemer hebben de rechters het bewijsmateriaal zorgvuldig gewogen en hebben zij verzachtende omstandigheden in acht genomen.²¹⁷

Het proces tegen Joel Mutabazi en vijftien anderen eindigde in oktober 2014. Joel Mutabazi, een voormalige lijfwacht van president Kagame, werd beschuldigd van het organiseren van aanvallen op de regering en werd veroordeeld tot levenslang. Hij kondigde aan in beroep te zullen gaan. Veel van zijn mede-aangeklaagden verklaarden voor de rechtbank dat zij waren gefolterd en waren gedwongen bekentenissen af te leggen. De rechtbank liet echter na deze aantijgingen te onderzoeken.²¹⁸

²¹¹ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

²¹² Volgens een bron is niet volledig sprake van een eerlijk proces, omdat dit ook inhoudt dat een verdachte door een advocaat wordt bijgestaan in zijn rechtszaak. In de praktijk vormen de kosten - 500.000 RWF (€625) - een hoge drempel. Ook vormen de gerechtskosten (*court fees*) een probleem, die zijn in 2014 met een factor tien verhoogd. Vertrouwelijke bron.

²¹³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

²¹⁴ Ze was in januari 2010 teruggekeerd naar Rwanda na 16 jaar in ballingschap. Ze had gehoopt om de FDU-Inkingi als partij te laten registreren voorafgaand aan de presidentsverkiezingen in augustus 2010, voordat ze voor de eerste keer werd gearresteerd in april 2010. Amnesty International, *The State of the World's Human Rights - Rwanda*, 23 mei 2013.

²¹⁵ Amnesty International, *The State of the World's Human Rights - Rwanda*, 23 mei 2013.

²¹⁶ De medebeklaagde zou zijn gedwongen om belastende verklaringen tegen Ingabire af te leggen, terwijl hij in militaire detentie verbleef. De gevangenisautoriteiten doorzochten op last van het OM zijn cel en namen zijn persoonlijke documenten in beslag, waaronder de notities die hij had voorbereid voor zijn verklaring in de rechtbank. Tijdens de rechtszitting bevestigde de aanklager dat zijn cel was doorzocht door de notities tevoorschijn te halen. Human Rights Watch, *World Report 2013 - Rwanda*, 31 januari 2013. Amnesty International, *The State of the World's Human Rights - Rwanda*, 23 mei 2013.

²¹⁷ Vertrouwelijke bron.

²¹⁸ Amnesty International, *Annual report 2014/15 - Rwanda*, 25 februari 2015.

2.2 Ontwikkelingen rechtspraak

2.2.1 *Verbeteringen rechtsstelsel*

Het rechtsstelsel is ten opzichte van de voorgaande verslagperiode verder verbeterd, maar is nog altijd permanent overbelast; er zijn te weinig rechters en officieren van justitie, van wie slechts een deel gekwalificeerd is.²¹⁹ Wel zijn rechters, officieren van justitie en advocaten beter opgeleid en beschikt de rechterlijke macht over nieuwe rechtbanken, die zijn uitgerust met computers en andere moderne apparatuur.²²⁰ Daardoor is de capaciteit vergroot en kan er efficiënter worden gewerkt.²²¹ Had een rechtbank niet lang geleden nog veertig rechters, tijdens de verslagperiode bedroeg het aantal rechters per rechtbank nog maar zes à zeven. De afname van rechters heeft te maken met de professionalisering en het beschikbare budget voor *case management*. De rechters – alle rechters zijn tegenwoordig afgestudeerde juristen – zijn aan prestatiecontracten gebonden, ze moeten elk jaar tussen de twintig en de dertig uitspraken doen. Het maandsalaris van een rechter bedraagt 500.000 à 600.000 RWF, ongeveer 600 Euro.²²² Rechters van het Hooggerechtshof verdienen het dubbele en krijgen daarnaast de beschikking over een dienstauto en een mobiele telefoon. Rechters van lagere rechtbanken staan volgens een bron bloot aan corruptie.²²³ Het is niet bekend op welke schaal rechters toegeven aan deze verleiding. Rechters die worden betrapt, worden ontslagen.²²⁴

Jurisprudentie

Tijdens de verslagperiode was Rwanda bezig met de invoering van een *case management* systeem dat moet leiden tot minder kosten, snellere procedures en bredere toegang voor diverse partijen (RNP, NPPA en gedetineerden en hun advocaten).²²⁵ Een onderdeel van dit *case management* systeem is het gebruik van jurisprudentie. Vonnissen van het *High Court* en het *Supreme Court* worden gedigitaliseerd.²²⁶ Elk trimester worden dertig à vijftig uitspraken van het *High Court* en het *Supreme Court* door een commissie gebundeld en gepubliceerd. Die kunnen als leidende jurisprudentie dienen voor de 60.000 uitspraken van de rechtbanken. In 2013 is een begin gemaakt met de ontwikkeling van een systeem van *law reporting*, waarbij rechters en andere juristen met elkaar in gesprek gaan over de uitspraken en de rechtszaken. Het gaat daarbij niet alleen om een selectie omwille van de jurisprudentie, maar ook om een gedragslijn te bepalen.²²⁷

Toegang tot de rechter

Eind september 2014 formuleerde de regering een *National Legal Aid Policy*.²²⁸ Binnen het ministerie van Justitie houdt de afdeling *Access to Justice* zich bezig met de verbetering van de rechtsstaat, het rechtsbijstandsbeleid (de toegang tot het

²¹⁹ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

²²⁰ Het ministerie van Justitie streefde naar de verbetering van de kwaliteit van de rechtspraak door het opleiden van veel jonge rechters, onder andere met behulp van het *Institute of Legal Practice and Development* (ILPD). Dit heeft volgens een bron geleid tot betere vonnissen. Vertrouwelijke bron.

²²¹ Nederland heeft na de genocide van 1994 jarenlang de opbouw van de justitiesector ondersteund. Nederland draagt financieel verder bij aan de versterking van de Rwandese justitiesector voor de periode 2014 – 2018. Vertrouwelijke bronnen.

²²² Een politieagent verdient 150 Euro per maand.

²²³ Vertrouwelijke bron.

²²⁴ The New Times, *Judiciary sacks 10 over corruption*, 12 februari 2013.

²²⁵ Vertrouwelijke bron.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ Vertrouwelijke bron.

²²⁸ The New Times, *Government earmarks Rwf9 billion for legal aid*, 3 november 2014. Zie ook http://www.minijust.gov.rw/fileadmin/Documents/MoJ_Document/Legal_Aid_Policy_-_IMCC_Feedback.pdf.

recht voor allen) en de *Abunzi*.²²⁹ Moesten burgers vroeger naar het ministerie van Justitie in Kigali gaan om hun probleem voor te leggen, nu is er op districtsniveau een staf van het *Access to Justice Department*, een *Maison d'accès de Justice* (MAJ).²³⁰ Per districtsstaf zijn drie personen beschikbaar, in totaal negentig in het hele land.²³¹ Ze helpen mensen die juridische hulp nodig hebben met het aanspannen van een zaak of het schrijven van een brief.²³² Naast deze drie stafleden zijn er overige vormen van dienstverlening om vonnissen te laten uitvoeren. Bij de nieuwe hervormingen hebben deurwaarders op cel- en districtsniveau bevoegdheden, los van de vraag of mensen al dan niet minvermogend zijn. De districtsstaf is werkzaam op dorps-, cel-, sector-, districts- en provinciaal niveau. De staf verzorgt ook notariële dienstverlening op al deze niveaus voor eigendomsaktes voor land en zakelijke documenten en contracten. Er zijn na hervormingen in de justitiesector speciale rechtbanken bijgekomen, zoals commerciële en militaire rechtbanken en de *Abunzi*.²³³ Zie hieronder.

Abunzi

Om het rechtsstelsel toegankelijker te maken voor de armen en de bevolking in het binnenland, zijn in 2004 op lokaal niveau bemiddelingscomité's, die zijn gebaseerd op de traditionele rechtspraktijk en *Abunzi* worden genoemd, opgericht.²³⁴ In dit systeem worden zaken behandeld die anders voor een gewone rechtbank zouden dienen. De *Abunzi* comité's zoeken naar een uitkomst voor civiele geschillen over kleine bedragen.²³⁵ Ze bestaan uit vrijwillige, uit de gemeenschap gekozen bemiddelaars.²³⁶

Het *Access to Justice Department* is verantwoordelijk voor de scholing en coördinatie van de *Abunzi*.²³⁷ De MAJ medewerkers werken nauw samen met Ngo's als het *Legal Aid Forum* en leiden juridische medewerkers en *Abunzi* bemiddelaars op om kleine geschillen buiten het reguliere rechtsstelsel af te kunnen handelen.²³⁸ De *Abunzi* opereren op elk celniveau. Eisers die geen genoegdoening hebben gekregen, hebben het recht (alsnog) hun zaak voor de rechter te brengen en beroep in te stellen.²³⁹ Ongeveer tachtig procent van de *Abunzi* zaken wordt volgens een

²²⁹ Rechtbanken buigen zich vooral over ernstige zaken; het rechtsstelsel is in de praktijk alleen toegankelijk voor de elite en de middenklasse. Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

²³⁰ Deze *Maisons d'accès de Justice* werken nauw samen met ngo's die ook rechtsbijstand en/of advies verschaffen.

²³¹ Igihe.com, *Maison d'Accès à la Justice pour conseils aux citoyens*, 9 januari 2013. In het district Kigali kan men zich rechtstreeks tot het ministerie van Justitie wenden.

²³² Die drie personen hebben verschillende verantwoordelijkheden. Een is de coördinator van het team, maar is ook bevoegd om hen voor de rechtbank te vertegenwoordigen. De tweede is een gerechtsdeurwaarder, in het bijzonder voor het uitvoeren van vonnissen voor minvermogenden. De derde neemt zaken aan van seksueel geweld en bemiddelt in deze zaken.

²³³ Vertrouwelijke bron.

²³⁴ Zowel de Gacaca rechtbanken als de *Abunzi* comités sluiten aan bij traditionele vormen van rechtspraak en geschillenbemiddeling. *Abunzi* comités worden niet gezien als echte rechtbanken.

²³⁵ De *Abunzi* beschikken niet over de middelen en onderzoeksmogelijkheden om civiele geschillen die bedragen boven de vijf miljoen RWF (€6.250) te beslechten. In sommige gevallen schieten buitenlandse ngo's te hulp. Aanvankelijk mochten *Abunzi* ook oordelen in zaken waarin een strafbaar feit is gepleegd, maar in 2016 is hun rechtsmacht dienaangaande ingeperkt. Vertrouwelijke bron.

²³⁶ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

²³⁷ Alle *Abunzi* leden krijgen een verplichte cursus algemeen recht – met de nadruk op land- en familierecht – van de *Access to Justice Unit* van het ministerie van Justitie om hen op hun taken voor te bereiden.

²³⁸ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

²³⁹ Wel is in 2015 bij wet vastgelegd dat de gerechtskosten tussen de 25.000 en 35.000 RWF (€31,25 - €43,75) bedragen. Dat ligt buiten het bereik van veel mensen. Men heeft de drempel voor rechtszaken verhoogd, zodat de *caseload* van tijdrovende en kostbare rechtszaken zal afnemen. De verhoging van de gerechtskosten (*court fees*), die sinds 2011 niet meer waren aangepast, was ook noodzakelijk om de gestegen operationele kosten te kunnen dekken. Het eerste loket is thans voor velen de *Abunzi*; bij een onwerkbare of niet door beide partijen gedragen oplossing volgt de gang naar de rechter. Zaken die niet worden behandeld door *Abunzi*, worden door een *Intermediate Court* afgedaan, met beroep bij het *High Court* en hoger beroep bij het *Supreme Court*. Vertrouwelijke bronnen.

bron naar tevredenheid afgehandeld. Het streven is om in 2020 een succespercentage van 95% te halen.²⁴⁰

Bij de Abunzi werken zowel leken als professionals.²⁴¹ De leden van een Abunzi comité zijn niet verplicht om uit te gaan van wetsteksten of de wet te lezen; ze moeten alleen hun gezond verstand gebruiken, maar als ze een besluit nemen dat in strijd is met de wet, dan is dat besluit ongeldig. De uitspraken van een Abunzi comité worden om deze reden gecontroleerd door de voorzitter van een *primary court*.²⁴²

Een Abunzi comité heeft twaalf leden, maar er is een nieuwe wet aangenomen waarbij het aantal leden per comité is teruggebracht van twaalf naar zeven. Het aantal leden, dat in juli 2015 30.768 bedroeg, is na de invoering van de nieuwe wet afgenomen tot 17.948 leden.²⁴³ Ze worden ondersteund door verscheidene organisaties, zoals het *International Rescue Committee* (IRC), AJPRODHO²⁴⁴, RCN *Justice & Démocratie*, het *Maison des droits*²⁴⁵ en de *Association des veuves du genocide*.²⁴⁶

2.2.2 Militaire rechtbanken

In Rwanda is een militaire rechtbank van eerste aanleg (*Military Tribunal at 1st instance*) en een militair Hof van Beroep (*Military High Court at Appeal Level*). Militaire rechtbanken kennen aangeklaagden dezelfde rechten toe als civiele rechtbanken. Zowel de militaire aanklager (*Military Prosecution of Auditorat Militaire*) als de militaire rechter vallen onder het ministerie van Defensie. Militaire rechtbanken zijn in de grondwet omschreven als speciale rechtbanken. Ze zijn bevoegd zich uit te spreken over alle misdaden, waaronder genocide en misdaden tegen de menselijkheid, die zijn begaan door militairen en hun medeplichtigen. In november 2013 maakte de regering van deze wetsbepaling gebruik om veertien burgers vanwege misdrijven tegen de staatsveiligheid door een militaire rechtbank te laten berechten.²⁴⁷

Tijdens de verslagperiode werden regelmatig militairen berecht in militaire rechtbanken. Ze werden veroordeeld tot boetes en gevangenisstraf of beide. Hoge militaire officieren werden in 2014 en 2015 vastgehouden op beschuldiging van misdrijven tegen de staatsveiligheid. De autoriteiten toonden volgens *Amnesty*

²⁴⁰ Vertrouwelijke bron.

²⁴¹ Volgens een bron wantrouwen burgers Abunzi. Als iemand gedwongen zijn toevlucht tot Abunzi moet nemen, verwacht hij geen eerlijk proces. Vertrouwelijke bron.

²⁴² Vertrouwelijke bron.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ AJPRODHO verleent rechtshulp binnen en buiten de rechtszaal en zet zich in voor deelname van jongeren aan het bestuur en sociaaleconomische verbeteringen voor jongeren. De versterking van de deelname van jongeren aan het bestuur werkt met een *community score card* als middel om leiders binnen de gemeenschap ter verantwoording te roepen. Als er problemen zijn kunnen de jongeren daarover praten met hun leider en aanbevelingen doen om mee te werken aan de oplossing. Vertrouwelijke bron.

²⁴⁵ Bij het *Maison des droits* werken 38 advocaten en andere specialisten, zoals leden van de vereniging van politieke wetenschappen en andere instituten en ingenieurs en artsen. Het *Maison des droits* voert drie grote programma's uit. Ten eerste geeft het, in het kader van de toegang tot justitie, gratis consult aan vrouwen die in aanraking zijn gekomen met justitie. Ten tweede verzorgt het *Maison des droits* opleidingen voor lokale afgevaardigden en autoriteiten, vrouwenorganisaties en andere organisaties uit het maatschappelijk middenveld. Ten derde heeft het *Maison des droits* een programma op het gebied van politieke analyse en de participatie van burgers in verschillende publieke programma's. Daarnaast houdt het *Maison des droits* toezicht op de situatie in gevangenissen.

²⁴⁶ De wettelijke inkadering van de Abunzi en het partnerschap tussen de regering en de ngo's is volgens een bron op zich positief. Op deze manier kan gebruik worden gemaakt van expertise van de ngo's. Vertrouwelijke bronnen.

²⁴⁷ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. Vertrouwelijke bron.

International geen respect voor het procesrecht bij de behandeling van zaken van personen die werden verdacht van staatsterrorisme.²⁴⁸

2.3 Genocide rechtspraak

2.3.1 *Gacaca rechtbanken*

Gacaca rechtbanken zijn de volksrechtbanken die werden ingesteld na de genocide in 1994 om het grote aantal genocideverdachten in relatief korte tijd te kunnen berechten. Tijdens het Gacaca proces werden genocideverdachten onderverdeeld in drie categorieën op basis van de ernst van de beschuldigingen, elk met een eigen richtlijn die was opgesteld om bekentenissen aan te moedigen in ruil voor lagere straffen. In de eerste categorie zaten de aanstichters en organisatoren van de genocide of misdaden tegen de mensheid, degenen die verkrachtingen of daden van seksuele foltering hadden begaan, en hun medeplichtigen. De meeste verdachten van de eerste categorie stonden terecht voor gewone rechtbanken in plaats van voor Gacaca rechtbanken. Verdachten van de tweede en derde categorie (zie bladzijde 32) werden in beginsel berecht door Gacaca rechtbanken. De tweede categorie is onderverdeeld in vijf subcategorieën.²⁴⁹

2.3.2 *Strafmaat genocidemisdrijven*

In artikel 72 e.v. van de wet n°16/2004 van 19 juni 2004 worden de genocidestrafen - kort samengevat - als volgt gedefinieerd:

Verdachten van de 1e categorie die geen schuld bekennen²⁵⁰ of van wie de schuldbekentenis wordt verworpen, kunnen worden veroordeeld tot de doodstraf²⁵¹ of tot levenslange gevangenisstraf;

Verdachten van de 1e categorie die schuld hebben bekend,²⁵² kunnen worden veroordeeld tot 25 à 30 jaar gevangenisstraf;

Verdachten van de 2e categorie onder 1. en 2. die geen schuld bekennen, kunnen worden veroordeeld tot 25 à 30 jaar gevangenisstraf;

²⁴⁸ Op 29 augustus 2014 werden de brigade-generaal b.d. Frank Rusagara en de kolonel b.d. Tom Byabagamba in het Nyamirambo Military Court aangeklaagd wegens het opruien van de bevolking om in opstand tegen de regering te komen, het beledigen van de president en het aanmoedigen van partijleden van het RPF om een dialoog aan te gaan met leden van het *Rwandan National Congress*. Daarnaast werden zij aangeklaagd wegens staatsgevaarlijke activiteiten, waaronder het illegale bezit van wapens. Op 7 december 2015 werd een begin gemaakt met de inhoudelijke behandeling van de zaak. Op 31 maart 2016 veroordeelde het *Military High Court of Kanombe* kolonel b.d. Byabagamba tot 21 jaar gevangenisstraf en generaal b.d. Rusagara tot 20 jaar gevangenisstraf. Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. Human Rights Watch, World Report 2016 - Rwanda, 27 januari 2016. Human Rights Watch - *Rwanda: Ex-Military Officers Convicted Over Comments*, 1 april 2016.

²⁴⁹ 1° the well known murderer who distinguished himself or herself in the area where he or she lived or wherever he or she passed, because of the zeal which characterized him or her in the killings or excessive wickedness with which they were carried out, together with his or her accomplices ;
2° the person who committed acts of torture against others, even though they did not result into death, together with his or her accomplices ;
3° the person who committed dehumanising acts on the dead body, together with his or her accomplices.
4° the person whose criminal acts or criminal participation place among the killers or authors of serious attacks against others, causing death, together with his or her accomplices ;
5° the person who injured or committed other acts of serious attacks, with intention to kill them, but who did not attain his or her objective, together with his or her accomplices.

²⁵⁰ Naast schuld bekennen, moeten zij ook berouw tonen en excuses aanbieden.

²⁵¹ De doodstraf is op 25 juli 2007 afgeschaft.

²⁵² Bekentenissen hebben in de meeste gevallen geleid tot het identificeren van medeplichtigen en het terugvinden van stoffelijke resten. ASF, *Rapport analytique n°5*, januari 2008-maart 2010. pp 44-48.

Verdachten van de 2e categorie onder 1. en 2. die reeds voorkomen op de daderlijst van de Juridiction Gacaca de la Cellule²⁵³ en die schuld hebben bekend, kunnen worden veroordeeld tot 12 à 15 jaar gevangenisstraf, maar brengen na de uitspraak de helft van de tijd door in de gevangenis; de andere helft voeren zij werk- of taakstraffen uit;²⁵⁴

Verdachten van de 2e categorie onder 1. en 2. die schuld hebben bekend voordat de daderlijst van de Juridiction Gacaca de la Cellule is opgesteld, kunnen worden veroordeeld tot 7 à 12 jaar gevangenisstraf, maar brengen na de uitspraak de helft van de tijd door in de gevangenis; de andere helft voeren zij werk- of taakstraffen uit;

Verdachten van de 2e categorie onder 3. die geen schuld bekennen, kunnen worden veroordeeld tot 5 à 7 jaar gevangenisstraf, maar brengen na de uitspraak de helft van de tijd door in de gevangenis; de andere helft voeren zij werk- of taakstraffen uit;

Verdachten van de 2e categorie onder 3. die reeds voorkomen op de daderlijst van de Juridiction Gacaca de la Cellule en die schuld hebben bekend, kunnen worden veroordeeld tot 3 à 5 jaar gevangenisstraf, maar brengen na de uitspraak de helft van de tijd door in de gevangenis; de andere helft voeren zij werk- of taakstraffen uit;

Verdachten van de 2e categorie onder 3. die schuld hebben bekend, kunnen voordat de daderlijst van de Juridiction Gacaca de la Cellule is opgesteld, worden veroordeeld tot 1 à 3 jaar gevangenisstraf, maar brengen na de uitspraak de helft van de tijd door in de gevangenis; de andere helft voeren zij werk- of taakstraffen uit;

Verdachten van de 3e categorie kunnen worden veroordeeld tot teruggave of schadevergoeding van de geplunderde of vernielde bezittingen;²⁵⁵
Minderjarigen uit de drie categorieën krijgen lagere straffen.²⁵⁶

Personen die hun straf uitgezeten hebben, brengen twee maanden in een *Ingando* (een soort heropvoedingskamp) door om hun terugkeer in de samenleving voor te bereiden.

De Gacaca rechtbanken berechtten 41.375 zaken van de eerste categorie, hetgeen twee procent uitmaakte van alle Gacaca zaken, en spraken in 89% van de gevallen een veroordeling uit. Van de veroordeelden gingen 19.177 in beroep, waarvan dertien procent in beroep werd vrijgesproken. In de tweede categorie zaten de daders, mededaders en medeplichtigen aan moord, poging tot moord, doodslag, foltering en lijkschennis. De Gacaca rechtbanken berechtten 443.134 zaken van de tweede categorie, hetgeen 25% uitmaakte van alle Gacaca zaken, en spraken in zestig procent van de gevallen een veroordeling uit. Van de veroordeelden gingen 134.394 in beroep, waarvan dertig procent in beroep werd vrijgesproken. In de derde categorie zaten personen die persoonlijke eigendommen hadden geroofd. De

²⁵³ Artikel 5 van de Loi organique n°16/2004 du 19 juin 2004 omschrijft deze als volgt: La Juridiction Gacaca de la Cellule comprend une Assemblée Générale, un Siège de la Juridiction Gacaca et un Comité de Coordination. La Juridiction Gacaca du Secteur tout comme la Juridiction Gacaca d'Appel est composée d'une Assemblée Générale, d'un Siège de la Juridiction Gacaca et d'un Comité de Coordination.

²⁵⁴ Travaux d'intérêt général. (TIG). In artikel 75 van de wet n°40/2000 van 26 januari 2001 wordt deze alternatieve straf benoemd. De TIG is een integraal onderdeel van de Rwandese politiek waarin repressie, eenheid, verzoening en ontwikkeling worden nagestreefd. De TIG is uitgewerkt in het Arrêté présidentiel n°26/01 du 10 décembre 2001 relative à la peine alternative d'emprisonnement de travaux d'intérêt général en het Arrêté Présidentiel n°10/01 du 7 mars 2005 déterminant les modalités d'exécution de la peine alternative à l'emprisonnement de travaux d'intérêt général, entré en vigueur le 15 mars 2005 par publication au Journal Officiel de la République du Rwanda, n°6. Zie ook de website van de Service National des Juridictions Gacaca, www.inkiko-gacaca.gov.rw.

²⁵⁵ Probleem daarbij is dat de overgrote meerderheid van de daders te arm is om schade te vergoeden.

²⁵⁶ Artikel 78 bepaalt de straffen van degenen die tijdens de genocide tenminste 14 jaar en niet ouder dan 18 jaar waren.

Gacaca rechtbanken berechtten 1.295.384 zaken van de derde categorie, hetgeen 73% uitmaakte van alle Gacaca zaken, en spraken in 96% van de gevallen een veroordeling uit. Van de veroordeelden gingen (slechts) 22.607 in beroep, waarvan tien procent in beroep werd vrijgesproken.²⁵⁷

De Gacaca rechtbanken rondden hun werkzaamheden af in juni 2012.²⁵⁸ In dat jaar werden de overgebleven 52 Gacaca beroepszaken door rechtbanken afgehandeld. Vanaf 2005 hadden 12.103 Gacaca rechtbanken, waarin 169.442 gekozen lekenrechters zitting hadden, 1.958.634 genocide-gerelateerde zaken (waarvan 178.741 zaken in beroep) berecht. In 86% van alle zaken spraken de Gacaca rechtbanken een veroordeling uit.²⁵⁹ Dat hield in dat één op de vier personen ouder dan 16 jaar in 1994 werd veroordeeld. Naar verluidt zouden (sommige) Gacaca processen zijn ontsierd door valse beschuldigingen, corruptie en problemen bij het oproepen van getuigen voor de verdediging; ze zouden ook zijn misbruikt voor de beslechting van andere geschillen. Het is niet bekend in welke mate dit heeft plaats gevonden. Volgens mensenrechtenorganisaties kwam dit geregeld voor, volgens de autoriteiten gaat het om een zeer klein aantal zaken.²⁶⁰

Elke Rwandees die is veroordeeld door een Gacaca rechtbank heeft het recht op toegang tot zijn eigen dossier en mag om herziening vragen. Verzoeken om herziening van een Gacaca vonnis worden in eerste instantie beoordeeld door de Ombudsman, die een zaak voor kan dragen aan een rechtbank. Die moet beoordelen of de zaak het waard is om te worden herzien.²⁶¹ Daarbij wordt beoordeeld of sprake is van een flagrante schending van rechtsregels. In de praktijk hebben burgers weinig mogelijkheden tot herziening.²⁶² Volgens een bron zouden er medio 2015 ongeveer honderd gevallen van revisie in behandeling zijn.²⁶³

De Gacaca rechtbanken hebben een lijst opgesteld met de namen van 70.000 personen die bij verstek zijn berecht. Deze lijst bevat geen namen van de belangrijkste verdachten, omdat deze niet binnen het mandaat van deze rechtbanken vielen.²⁶⁴

Teruggave en Schadevergoeding

Volgens de krant *New Times* stelde de regering een *task force* in om onderzoek te doen naar Gacaca uitspraken over eigendommen. Die ontdekte dat van de ruwweg 600.000 uitspraken inzake bezittingen medio 2013 ongeveer 160.000 (nog) niet waren uitgevoerd. HRW berichtte dat overlevenden geen teruggave of schadevergoeding hadden ontvangen van de regering bovenop een 'kleine vergoeding' van de daders. Volgens *The Guardian* was de door de vervolging toegewezen schadevergoeding nog steeds niet uitbetaald, ook niet in gevallen waarin de Rwandese regering was opgedragen om slachtoffers financieel schadeloos te stellen. In veel gevallen is de schadevergoeding niet uitbetaald aan overlevenden omdat degenen die verantwoordelijk waren voor de betaling daarvan zich dat niet

²⁵⁷ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

²⁵⁸ Juristen hadden kritiek op de volksrechtbanken omdat zij in gebreke bleven om genocide misdrijven te vervolgen die zouden zijn begaan door het RPF en omdat zij routinematig politiek gemotiveerde zaken hadden berecht. Freedom House, Freedom in the World 2015 - Rwanda, 28 januari 2015.

²⁵⁹ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

²⁶⁰ Vertrouwelijke bron. HRW, *Justice compromised*, mei 2011. Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014. Voor een uitvoerig en allesomvattend onderzoek naar het Gacaca proces wordt verwezen naar Phil Clark, *The Gacaca courts, Post-genocide Justice and Reconciliation in Rwanda*, december 2011. Voorts wordt verwezen naar H  l  ne Dumas, *Juger le g  nocide sur les collines. Une   tude des procès Gacaca au Rwanda (2006-2012)*, maart 2013.

²⁶¹ Vertrouwelijke bron.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Ibid.

konden permitteren of naar verluidt hadden gelogen dat ze konden betalen. Bronnen berichtten dat overlevenden gefrustreerd zijn door het uitblijven van een financiële schadevergoeding.²⁶⁵

Volgens een artikel dat in juli 2014 verscheen op de website van de Ngo *Survivors Fund* (SURF)²⁶⁶, hebben overlevenden en organisaties van overlevenden 'de Rwandese regering en de internationale gemeenschap voortdurend opgeroepen om overlevenden op adequate wijze schadeloos te stellen' en dat hieraan in de meeste gevallen geen gevolg is gegeven. (SURF 11 juli 2014). De regering deelde mee initiatieven inzake het recht op schadevergoeding te zullen ondersteunen.²⁶⁷

In 2015 stond de jaarlijkse *Legal Aid Week*, georganiseerd door het ministerie van Justitie in samenwerking met het *Legal Aid Forum*, in het teken van deze nog niet afgeronde zaken – uitvoering van vonnissen waarbij schadevergoeding een eis was. Daarmee werd dit onderwerp permanent op de agenda geplaatst. Inmiddels is een groot aantal zaken afgerond en wordt gewerkt aan uitvoering van de vonnissen. Het ministerie van justitie heeft ingezet op verdere professionalisering van de (gerechts)deurwaarders. Niet alleen voor uitvoering van nog niet geëxecuteerde gacaca vonnissen maar in feite voor een grote hoeveelheid van vonnissen op allerlei terrein.²⁶⁸

2.3.3 Rwanda Tribunaal

Van 1994 tot en met 2012 rondde het *International Criminal Tribunal for Rwanda* (ICTR) 75 zaken af, in 52 zaken werden veroordelingen uitgesproken, in elf zaken werd tegen veroordelingen beroep aangetekend en in twaalf zaken werd de verdachte vrijgesproken. Eind 2012 waren negen verdachten voortvluchtig.²⁶⁹ Het ICTR stemde in met de overdracht van twee gedetineerden en zes van de negen zaken van voortvluchtige verdachten aan Rwanda. Het ICTR stelde tijdens haar bestaan geen enkel lid van het *Rwandan Patriotic Front* (RPF) in staat van beschuldiging.²⁷⁰ De laatste beroepszaak van het ICTR werd gehouden in april 2015. Op 14 december 2015 wezen de rechters vonnis.²⁷¹

Het *Mechanism for International Tribunals* (MICT) is bij VN-resolutie in 2010 opgericht. Het heeft twee takken: de afdeling Arusha, die in 2012 in werking is getreden en resterende werkzaamheden (*residual work*), waaronder het beheer van de archieven, heeft overgenomen van het *International Criminal Tribunal for Rwanda* (ICTR), en de afdeling Den Haag, die in 2013 in werking is getreden en resterende werkzaamheden heeft overgenomen van het *International Criminal*

²⁶⁵ IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

²⁶⁶ <http://survivors-fund.org.uk/>.

²⁶⁷ Op 28 mei 2014 tekende de Rwandese regering hierover een *Memorandum of Understanding* met de *International Organisation for Migration* (IOM). IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

²⁶⁸ Vonnissen die niet geëxecuteerd worden ondermijnen het vertrouwen van de burger in de rechtspraak. De burger weet in dat geval niet meer hoe zijn recht daadwerkelijk te halen. Vertrouwelijke bron.

²⁶⁹ Op 8 november 1994 besloot VN-Veiligheidsraad tot oprichting van het ICTR. In de Tanzaniaanse krant *The Citizen* werd de viering van 20 jaar ICTR en de sluiting eind 2014 voorzien van een uitgesproken kritisch commentaar onder de kop "ICTR closes business after spending Sh 3.4 trillion – At the cost of USD 100 million a year, the court tackled and concluded only 54 cases in 20 years". Ook werd een interview met de Rwandese president Kagame aangehaald die de hoge kosten en beperkte opbrengst van het ICTR vergeleek met het Gacaca proces in Rwanda zelf. Volgens Kagame heeft het Gacaca proces veel meer bijgedragen aan verzoening op lokaal niveau. Vertrouwelijke bron.

²⁷⁰ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015. Amnesty International, *Annual report 2014/15 - Rwanda*, 25 februari 2015. Human Rights Watch, *World Report 2015 - Rwanda*, 29 januari 2015

²⁷¹ BBC News, *Rwanda genocide: International Criminal Tribunal closes*, 14 december 2015.

Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Deze drie organisaties, MICT, ICTR en ICTY, delen het *senior management* – ze hebben dezelfde *principles* – zodat de aanklager van het MICT, Mr Hassan Jalloh, ook de aanklager van het ICTR is en de *registrar* van het ICTR, Mr John Hocking, ook de *registrar* van het MICT is. Voorlopig bestaan de drie organisaties nog tegelijkertijd.²⁷² De afdeling Arusha van het MICT zetelt in Arusha, waar het in juli 2015 een nieuw gebouw in gebruik nam, met een rechtszaal en de archieven.²⁷³

De archieven zullen gaandeweg worden opengesteld.²⁷⁴ Het MICT heeft een afdeling om verzoeken in ontvangst te nemen. Elk willekeurig land kan een verzoek om toegang tot informatie indienen bij het MICT, dat verzoeken vertrouwelijk zal behandelen.²⁷⁵

De afdeling Arusha van het MICT heeft een bijkantoor in Kigali met twee afdelingen, de *Registry*²⁷⁶ en het kantoor van de Aanklager.²⁷⁷ Het kantoor in Kigali biedt tevens ruimte aan de *witness support section*.²⁷⁸

Het MICT heeft de verantwoordelijkheid voor de getuigen, al dan niet tijdens de procesgang, overgenomen van het ICTR. Daarbij gaat het niet alleen om het beschermingsprogramma, de begeleiding van de getuigen, maar ook om hulp aan getuigen die geestelijke ondersteuning nodig hebben, HIV hebben of lijden aan traumatische stress. Deze getuigen zijn over de wereld verspreid, maar de meeste van de getuigen à charge wonen in Rwanda.²⁷⁹ In het bijkantoor in Kigali bevindt zich tevens een mini-kliniek met een arts, twee verpleegkundigen en een laborant. Eén van de twee verpleegkundigen is ook psycholoog. Er wordt in deze kliniek medische en psychologische hulp geboden. Dagelijks komen daar getuigen; ze krijgen medicijnen en gratis medische zorg.²⁸⁰

Ten derde is het MICT belast met het management van door het ICTR veroordeelden. Deze zitten hun gevangenisstraf uit in verschillende landen in Afrika en Europa; het MICT houdt toezicht op hun welzijn en de procedures. Ten slotte is het MICT belast met de opsporing van de drie overgebleven gevluchte verdachten: Felicien Kabuga, Augustin Bizimana en Protais Mpiranya. Voor ieder van hen is een beloning van vijf miljoen USD uitgelooft.²⁸¹ Zodra één van hen wordt gearresteerd

²⁷² Ibid.

²⁷³ Unmict.org, *The Mechanism unveils cornerstone for new Arusha premises*, 2 juli 2015.

²⁷⁴ De Rwandese autoriteiten hadden liever gezien dat de archieven zouden worden overgebracht naar Rwanda. Vertrouwelijke bron.

²⁷⁵ Tot de taken van het archiefbeheer hoort het opstellen van standaard verzoekprocedure evenals het beantwoorden van verzoeken. Er zijn reusachtige archieven van papieren documenten waarvan vele tevens zijn gedigitaliseerd. Onder andere zijn alle rechtbankverslagen vastgelegd. Elke maand bezoeken delegaties uit het buitenland de archieven. Er komt een classificatie (geheimhouding) systeem. Bepaalde informatie wordt eerder vrijgegeven dan andere; er zijn verschillende periodes voor declassificatie (het vrijgeven van documenten). Vertrouwelijke bron.

²⁷⁶ De *Registry* is de algehele administratie en de beveiliging.

²⁷⁷ Het kantoor van de Aanklager heeft een opsporingseenheid, een inlichtingeneenheid en een vertaalafdeling. Vertrouwelijke bron.

²⁷⁸ Rwanda beschikte al over een eigen *Victim and Witness Support Unit* (VWSU). Deze eenheid, die onderdeel is van de NPPA, is belast met het onderzoek naar en de vervolging van bedreigingen aan het adres van slachtoffers en getuigen. De VWSU is opgericht in 2006 als reactie op het toenemende aantal bedreigingen tegen overlevenden en getuigen na het instellen van de Gacaca rechtbanken en is het belangrijkste orgaan van de overheid om getuigen te beschermen. De VWSU verstrekt ook psychologische ondersteuning, rechtsbijstand en leert de getuigen om zichzelf te beschermen. IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

²⁷⁹ Sommige getuigen à décharge verblijven in Arusha. Enkele van hen zijn teruggekeerd naar Rwanda en hebben daar naar verluidt geen problemen ondervonden. Vertrouwelijke bron.

²⁸⁰ Vertrouwelijke bron.

²⁸¹ Zij vormden de top van de Rwandezen die aanspoorden tot genocide. Allen zijn multimiljonair. Kabuga, die wordt beschouwd als een van de financiers van de genocide, had in 2000 een vermogen van meer dan 20 miljoen USD.

zullen zeventig tot tachtig posities – de personen hiervoor zijn stand-by en oproepbaar - in Arusha worden vervuld om een rechtszitting op te tuigen. Er zijn ook zes voortvluchtige verdachten in zaken die door het ICTR aan Rwanda zijn overgedragen. De Rwandese autoriteiten zullen hen vervolgen als ze worden gearresteerd. Het MICT werkt nauw samen met John Bosco Siboyintore (*National Prosecutor and Head Genocide Fugitives Tracking Unit* (GFTU)). Twee medewerkers van het MICT zien toe op de twee ICTR-zaken in Rwanda. Het ICTR is op 31 december 2015 officieel opgehouden te bestaan.²⁸²

Genocide Fugitives Tracking Unit

De onderzoekers²⁸³ van de GFTU vergaren bewijsmateriaal in een zaak.²⁸⁴ Dat bestaat uit ter plaatse in twee à drie weken opgenomen getuigenverklaringen. Vervolgens stelt een openbare aanklager²⁸⁵ op basis hiervan een tenlastelegging en een arrestatieverzoek op. Beide worden via diplomatieke kanalen verstuurd naar het land waar de genocideverdachte zich vermoedelijk ophoudt.²⁸⁶ Slechts weinig landen reageren op het verzoek tot arrestatie.²⁸⁷ Kopieën van tenlasteleggingen en arrestatieverzoeken worden doorgestuurd naar Interpol. Om genocideverdachten op haar rode lijst te zetten, heeft Interpol identificeerbare informatie nodig, zoals DNA, vingerafdrukken en foto's. In veel gevallen is deze informatie niet beschikbaar in Rwanda. Interpol heeft in meer dan honderd gevallen Rwandezen op de lijst van internationaal gezochte personen geplaatst.²⁸⁸ Weinig Rwandezen zijn naar aanleiding hiervan gearresteerd. In de VS werd (wel) een genocideverdachte aangehouden die op de lijst voorkwam. Deze werd vervolgens uitgeleverd aan Frankrijk.²⁸⁹

Jaarlijks geeft de GFTU een lijst uit met namen van genocideverdachten die op de vlucht zijn.²⁹⁰ De GFTU houdt contact met andere landen om genocideverdachten uit te zetten of uit te leveren aan Rwanda of, indien dit niet mogelijk is, te verzoeken deze verdachten in dat land te vervolgen. Tot dusverre hebben enkele landen genocideverdachten uitgeleverd. Eén is uitgeleverd door Denemarken en één door Noorwegen. Er zijn drie Rwandezen door Uganda uitgezet, drie door de VS, één 1F-er door Canada en één 1F-er door Nederland.²⁹¹ In totaal gaat het om twaalf personen die bij verstek waren veroordeeld door een Gacaca rechtbank. Als ze

In enkele landen wordt deze verdachten de hand boven het hoofd gehouden. Kenia is ervan beschuldigd Kabuga op hoog niveau onderdak te bieden. Vertrouwelijke bron.

²⁸² Vertrouwelijke bron.

²⁸³ De GFTU beschikt over twaalf onderzoekers. De GFTU beschikt niet over speciale opsporingsbeamten.

²⁸⁴ De GFTU kampt volgens een bron met een gebrek aan middelen en onrealistische doelstellingen. Met een beperkt aantal onderzoekers en auto's - de GFTU beschikt over twee auto's en vier motorfietsen, die in Kigali en omgeving worden gebruikt - moet de GFTU 160 tenlasteleggingen in 2014-2015 voorleggen aan de rechtbank, waardoor de onderzoekers onvoldoende tijd hebben om getuigen te bevragen. In de periode 2013-2014 stelde de GFTU 55 tenlasteleggingen op voor genocideverdachten (het beoogd aantal was 90). Vertrouwelijke bronnen.

²⁸⁵ De GFTU beschikt over vijf openbare aanklagers. Het zijn afgestudeerde juristen met werkervaring, die een aanvullende opleiding hebben gehad op het *Institute of Legal Practice and Development* (ILPD).

²⁸⁶ In de meeste gevallen is wel bekend in welk land de verdachte zich bevindt, maar zijn geen nadere adresgegevens of andere gegevens bekend die de verdachte kunnen identificeren. Vertrouwelijke bron.

²⁸⁷ Vertrouwelijke bron.

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ In de afgelopen jaren heeft de GFTU 399 dagvaardingen en internationale arrestatiebevelen overhandigd aan 32 landen in Europa, Afrika en Noord-Amerika. De gevluchte verdachten wonen in Afrika, Europa, Noord-Amerika en Australië. De lijst van 231 voortvluchtige genocideverdachten is te vinden op de website http://nppa.gov.rw/fileadmin/Archive/RAPORO_Z_UBUSHINJACYAHA/GENOCIDE_SUSPECT_DOCS.pdf. Vertrouwelijke bron.

²⁹¹ Artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag van Genève houdt in dat de bepalingen van het Verdrag niet van toepassing zijn op een persoon ten aanzien van wie er ernstige redenen zijn om te veronderstellen, dat hij een misdrijf tegen de vrede, een oorlogsmisdrijf of een misdrijf tegen de menselijkheid heeft begaan.

Rwanda binnenkomen, kunnen ze in beroep gaan tegen hun vonnis bij verstek. Dan worden ze berecht door de rechtbank. De Rwandezen die uit de VS kwamen, tekenden beroep aan tegen hun vonnis. Ze werden opnieuw berecht en veroordeeld. In andere gevallen hebben landen ervoor gekozen om verdachten zelf te berechten.²⁹² Bij terugkeer naar Rwanda van een in het buitenland veroordeelde genocideverdachte die zijn of haar straf in dat land heeft uitgezeten, houdt Rwanda zich aan het principe van *Ne Bis in Idem*.²⁹³

ICTR-zaken

Op 20 december 2012 veroordeelde het ICTR Augustin Ndirabatware, Rwanda's voormalige minister van Planning, wegens genocide en misdaden tegen de menselijkheid tot 35 jaar gevangenisstraf. Het ICTR achtte bewezen dat Ndirabatware wapens had uitgedeeld bij *checkpoints* waar Hutu militieën etnische Tutsi's vermoordden tijdens de genocide van 1994. Het proces tegen Ndirabatware was de laatste genocidezaak die werd berecht door het ICTR.²⁹⁴

Op 2 februari 2013 vernietigde de *Appeal Chamber* van het ICTR de vonnissen van de voormalige ministers Justin Mugenzi en Prosper Mugiraneza.²⁹⁵

Een voormalige Rwandese paramilitaire politiechef, generaal Augustin Ndiriliyimana, die door het ICTR schuldig was bevonden aan genocide, werd in 2014 in beroep vrijgesproken. Ndiriliyimana was al op vrije voeten, omdat hij de elf jaar waartoe hij in eerste aanleg was veroordeeld al had uitgezeten. Hij stond terecht met de voormalige legerleider generaal Augustin Bizimungu, die werd veroordeeld tot dertig jaar celstraf en ook in beroep is gegaan.²⁹⁶

2.3.4 *Vervolgung buiten Rwanda*

In de afgelopen twintig jaar zijn negentien Rwandese genocideverdachten berecht in tien landen buiten Rwanda.²⁹⁷ Rechtszaken tegen Rwandese genocideverdachten vonden in 2012 plaats in verscheidene andere rechtsgebieden waaronder in Canada, Noorwegen, Zweden, Duitsland en Nederland.²⁹⁸ Een rechtbank in de VS veroordeelde in 2013 een Rwandese vrouw wegens immigratiefraude door het verzwijgen van haar rol bij de genocide. De rechtbank ontnam de vrouw haar Amerikaanse nationaliteit en veroordeelde haar tot tien jaar gevangenisstraf.²⁹⁹ Ook in 2014 werden genocideprocessen gevoerd in verscheidene landen. In Frankrijk werd voor het eerst een Rwandese genocideverdachte vervolgd na onderzoek door een pas opgerichte eenheid voor oorlogsmisdaden. Een rechtbank in Parijs veroordeelde in maart 2014 het voormalige hoofd van de inlichtingendienst, Pascal Simbikangwa, tot 25 jaar gevangenisstraf wegens genocide en medeplichtigheid aan misdaden tegen de menselijkheid. In februari 2014 veroordeelde Duitsland een voormalige burgemeester, Onesphore Rwabukombe, tot veertien jaar gevangenisstraf wegens medeplichtigheid aan genocide.³⁰⁰ In april 2014 veroordeelde een Noorse rechtbank Sadi Bugingo tot 21 jaar gevangenisstraf voor

²⁹² Acht genocideverdachten werden in België veroordeeld, de overigen werden veroordeeld in Canada, Nederland, Noorwegen, Zweden, Frankrijk en Duitsland.

²⁹³ *Ne Bis in Idem* houdt in dat men niet tweemaal voor hetzelfde misdrijf kan worden veroordeeld. Vertrouwelijke bron.

²⁹⁴ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

²⁹⁵ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

²⁹⁶ BBC News, *Rwanda's Augustin Ndiriliyimana cleared of genocide*, 11 februari 2014.

²⁹⁷ Vertrouwelijke bron.

²⁹⁸ In Nederland werd Joseph Mpambara op 7 juli 2011 veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf (na in beroep te zijn gegaan tegen zijn eerdere veroordeling tot 20 jaar gevangenisstraf). Zie <http://www.trial-ch.org/en/ressources/trial-watch/trial-watch/profils/profile/757/action/show/controller/Profile.html>. Human Rights Watch, World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.

²⁹⁹ Human Rights Watch, World Report 2014 - Rwanda, 21 januari 2014.

³⁰⁰ Human Rights Watch, World Report 2015 - Rwanda, 29 januari 2015.

zijn rol bij de genocide. Eind 2014 was zijn beroep nog in behandeling.³⁰¹ Op 7 mei 2014 bevestigde het Gerechtshof in Québec de veroordeling van Désiré Munyaneza door een Canadese rechtbank wegens genocide, misdaden tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden.³⁰² Op 19 juni 2014 bevestigde een Gerechtshof in Zweden het vonnis tot levenslange gevangenisstraf van Stanislas Mbanenande voor zijn rol bij vijf massaslachtingen in Kibuye tijdens de genocide.³⁰³ Op 6 juli 2016 werden in Frankrijk Tito Barahira en Octavien Ngenzi wegens genocide en misdaden tegen de menselijkheid tot levenslang veroordeeld.³⁰⁴

2.3.5 *Uitwijzing en uitlevering*

In januari 2012 werd de voormalige hoge regeringsambtenaar Léon Mugesera vanuit Canada teruggestuurd naar Rwanda om te worden berecht wegens het organiseren van en aanzetten tot genocide.³⁰⁵

Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens verwierp in 2012 het beroep van Sylvère Ahorugeze tegen het besluit van de Zweedse regering om hem uit te leveren.³⁰⁶

Een genocideverdachte in Noorwegen, Charles Bandora³⁰⁷, werd uitgeleverd aan Rwanda terwijl twee andere verdachten in Zweden en Denemarken beroepzaken tegen hun uitlevering verloren.³⁰⁸

In het Verenigd Koninkrijk werden de genocideverdachten Vincent Brown, ook bekend als Vincent Bajinya, Charles Munyaneza, Emmanuel Nteziryayo, Celestin Ugirashebuja en Celestin Mutabaruka in 2013 aangehouden, na een uitleveringsverzoek van Rwanda. Op 22 december 2015 wees de Engelse rechtbank het uitleveringsverzoek af.³⁰⁹ Volgens de rechtbank was sprake van 'a real risk of a flagrant denial of justice or fair trial.'³¹⁰ De rechtbank betrok bij dit oordeel de bevindingen van de voormalige officier van Justitie mr. M.R. Witteveen, die onderzoek in genocidezaken heeft verricht en zittingen heeft bijgewoond van internationale genocideverdachten die in Rwanda worden berecht onder de *Transfer Law* (zie par. 2.3.6).³¹¹ Op persoonlijke titel was mr. Witteveen tot de conclusie gekomen dat de verdediging in de *transfer cases* niet voldeed aan internationale standaarden.³¹²

In 2012 en 2013 verzocht Rwanda aan Nederland om uitlevering van respectievelijk Jean Baptiste Mugimba en Jean Claude Iyamuremye wegens vermeende betrokkenheid van genocide. In beide zaken oordeelde de rechtbank dat er geen flagrante schending van artikel 6 EVRM, het recht op een eerlijk proces, dreigde. Het beroep tegen de uitspraak werd in deze zaken door de Hoge Raad verworpen. Nadat

³⁰¹ Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

³⁰² Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ Le Monde, *Génocide rwandais : deux anciens bourgmestres condamnés à perpétuité à Paris*, 7 juli 2016.

³⁰⁵ De Rwandese regering bood de Canadese regering diplomatieke garanties dat de mensenrechten van Mugesera, één van de meest bekende 1F-verdachten, zouden worden gerespecteerd. Lapresse.ca, *Léon Mugesera est déporté vers le Rwanda*, 24 januari 2015. Human Rights Watch, World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.

³⁰⁶ Amnesty International, The State of the World's Human Rights - Rwanda, 23 mei 2013.

³⁰⁷ Volgens een bron hebben de verbeteringen van de detentieomstandigheden geleid tot de allereerste uitlevering naar Rwanda, die van Charles Bandora uit Noorwegen. Vertrouwelijke bron.

³⁰⁸ Human Rights Watch, World Report 2014 - Rwanda, 21 januari 2014. Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

³⁰⁹ De rechtbank toetste daarbij (vooral) aan artikel 6 EVRM. R.o. 150. Zie <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2015/12/rwanda-five-judgment-21-12-15-final-version.pdf> Zie ook BBC, *Rwanda genocide: UK judge rejects extradition bid*, 22 december 2015.

³¹⁰ R.o. 630-631 en 665.

³¹¹ R.o. 382 e.v.

³¹² R.o. 390.

de Minister van Veiligheid en Justitie de uitlevering goedkeurde, spanden Mugimba en Iyamuremye tegen het besluit tot uitlevering een kort geding aan. Zij baseerden zich deels op de hierboven genoemde bevindingen van Mr. Witteveen. De voorzieningenrechter verbood, grotendeels op grond van de vertrouwelijke rapportages van Witteveen, op 27 november 2015 de uitlevering, tenzij de Staat de bezwaren van Witteveen jegens de verdediging op adequate wijze zou wegnemen. In hoger beroep oordeelde het Gerechtshof op 5 juli 2016 dat er geen reëel risico is dat Iyamuremye en Mugimba bij uitlevering zullen worden blootgesteld aan een flagrante schending van art. 6 EVRM.³¹³ Het Hof hechtte daarbij waarde aan uitspraken van het ICTR en het MICT³¹⁴, die gemotiveerd de bezwaren van genocideverdachten tegen de rechtsgang onder de *Transfer Law* hebben verworpen.³¹⁵

In drie uitspraken op 26 februari 2014 had het Franse Hof van Cassatie geoordeeld dat uitlevering van genocideverdachten aan Rwanda juridisch niet mogelijk is op grond van het legaliteitsbeginsel. Uit artikel 8 van de Verklaring van de rechten van de mens en de burger uit 1789 kan worden afgeleid dat iemand uitsluitend kan worden veroordeeld op grond van een duidelijke omschrijving van een delict in het strafrecht op het moment dat een delict wordt gepleegd. Toen de volkerenmoord plaatsvond in 1994 kwam het begrip genocide nog niet in het Wetboek van Strafrecht voor, het wetboek werd pas in 1996 op dit punt aangepast. In een uitspraak van 30 juni 2015 keurde het Gerechtshof van Poitiers de uitlevering van Innocent Bagabo (niettemin) goed. Het Hof overwoog dat in bepaalde omstandigheden internationale normen zwaarder dienen te wegen dan het ontbreken van een precieze wetstekst in een nationale wet.³¹⁶ In hoger beroep vernietigde het Hof van Cassatie de uitspraak van het Gerechtshof.³¹⁷

In december 2015 werd in de Democratische Republiek Congo (DRC) de voormalige burgemeester Ladislav Ntaganzwa opgepakt op grond van een arrestatiebevel van het MICT.³¹⁸ In maart 2016 werd Ntaganzwa overgedragen aan de Rwandese justitie.³¹⁹

³¹³ R.o. 3.13. Zie <http://deepink.rechtspraak.nl/uitspraak?id=ECLI:NL:GHDHA:2016:1924> Het gerechtshof verbond aan de toestemming tot uitlevering dat beide rechtszaken in Rwanda ten behoeve van de Staat zullen worden gemonitord door ICJ (*International Commission of Jurists*) Kenya. R.o. 3.3.

³¹⁴ Het hof neemt ook in aanmerking dat het ICTR en het MICT hebben getoetst of de verdachten bij overdracht aan Rwanda een *fair trial* te wachten staat, en niet of een *flagrant denial of justice* dreigt. Het ICTR en het MICT hebben aldus een strenger criterium aangelegd dan het hof in dit geding op grond van de jurisprudentie van het EHRM moet toepassen. Zie r.o. 2.3.

Daarbij nam het Hof in aanmerking dat, anders dan de voorzieningenrechter veronderstelde, het MICT bekend was met de rapporten van Witteveen. Zie r.o. 2.3. Ook overwoog het Hof dat Witteveen in 2014 had geconcludeerd dat er geen reden is om verdachten in genocidezaken niet uit te leveren. R.o. 2.6. Het hof constateerde voorts dat een aantal van de problemen die zich in de zaken van Uwinkindi c.s. hebben voorgedaan, inmiddels lijkt te zijn opgelost. Zo is thans duidelijkheid over het voor gefinancierde rechtsbijstand beschikbare honorarium, is de bepaling dat advocaten de regering niet mogen bekritisseren uit het contract met de RBA verwijderd en is inmiddels ook budget voor onderzoek beschikbaar gekomen, evenals een lijst van 68 advocaten die voor de verdediging van verdachten van genocide beschikbaar zijn op basis van gefinancierde rechtshulp. Ook is volgens het Hof gebleken dat indien in deze *transfer cases* bepaalde problemen optraden, de Rwandese autoriteiten bereid zijn gebleken maatregelen te nemen om deze op te lossen. Zie r.o. 2.20. Voorts overwoog het Hof dat, voor zover Witteveen in individuele gevallen al vraagtekens plaatst bij sommige beslissingen van het *High Court*, zoals het besluit om getuigen te horen gedurende de periode dat Uwinkindi niet over rechtsbijstand beschikte, niet is gesteld of gebleken dat dergelijke beslissingen niet in beroep bij het *Supreme Court* hadden kunnen worden hersteld, of zelfs door het *High Court* zelf. Zie r.o. 3.4.

³¹⁶ *Le Monde, Rwanda : la France fait un (petit) pas vers l'extradition de présumés génocidaires*, 7 juli 2015.

³¹⁷ *AFP, France: l'avis favorable à une extradition vers le Rwanda annulé*, 16 oktober 2015. Zie ook *Le Monde, La justice s'oppose à l'extradition vers le Rwanda d'un Français suspecté de génocide*, 15 september 2015.

³¹⁸ Voor zijn arrestatie had de VS vijf miljoen USD uitgelooft.

³¹⁹ US State Department, *Transfer of Ladislav Ntaganzwa to Rwanda by the Democratic Republic of the Congo*, 23 maart 2016. *BBC News, Genocide suspect Ladislav Ntaganzwa flown to Rwanda for trial*, 20 maart 2016.

2.3.6 *Vervolging internationale zaken in Rwanda*

In februari 2012 werd een Kamer voor internationale misdaden opgericht binnen het Hooggerechtshof³²⁰ om door het buitenland uitgeleverde Rwandezeden te vervolgen.³²¹ In 2013 nam Rwanda een Uitleveringswet aan.³²² Tijdens de verslagperiode liepen zes rechtszaken van genocideverdachten die aan het Rwandese rechtssysteem zijn overgedragen door ofwel verschillende landen door middel van uitlevering of door het ICTR. Van de vijf zaken zijn er twee *transfer cases*³²³ van het ICTR, Jean Bosco Uwinkindi en Bernard Munyagishari, één uitgeleverde uit Noorwegen, Charles Bandora, één uit Denemarken, Emmanuel Mbarushimana, één uit de DRC, Ladislas Ntaganzwa, en één uitgezette 1F-er uit Canada, Léon Mugesera.³²⁴

Rwanda heeft de afgelopen jaren hervormingen doorgevoerd om de capaciteit van zowel het openbaar ministerie als de rechters van het *Supreme Court* te versterken om het ICTR en de internationale gemeenschap ervan te overtuigen dat het rechtssysteem voldoet aan de normen. De internationale zaken – waarin het om categorie 1 verdachten gaat – vallen onder een speciale wet, de *Transfer Law*. De eerste versie is van 2007 en de laatste is van 2013. In beginsel is de *Transfer Law* alleen bedoeld voor uitgeleverde – en niet voor uitgezette – genocideverdachten, maar Canada heeft bedongen dat voor de uitzetting van Mugesera diens proces onder deze *Transfer Law* zal vallen. Rwandese genocideverdachten, die door landen zijn uitgeleverd of uitgezet die daar verder geen aanvullende eisen bij stellen, vallen onder de normale strafwet.³²⁵

Bij de zittingen van de *transfer cases* maken de rechters volgens waarnemers een professionele, onbevooroordeelde indruk. Er zijn geen aanwijzingen dat de beklaagden worden beschouwd als politieke tegenstanders van de regering of dat politieke overwegingen een rol spelen tijdens het proces.³²⁶ Het komt voor dat getuigen ter zitting een andere verklaring afleggen dan ze ooit in het verleden hebben gedaan.³²⁷ Bij de *transfer cases* is de verdediging volgens een waarnemer ontoereikend.³²⁸ Volgens enkele waarnemers hebben advocaten onvoldoende ervaring in internationaal strafrecht of in het horen van getuigen.³²⁹ De *Rwanda Bar Association* (RBA) doet kritiek op het functioneren van haar leden af als ongefundeerd en vooringenomen. De RBA wijst erop dat niet alleen ervaren Rwandese advocaten bij de Orde zijn aangesloten, maar ook buitenlandse en dat

³²⁰ *International Chamber of the High Court.*

³²¹ Freedom House, *Freedom in the World 2013 - Rwanda*, januari 2013.

³²² Law No. 69/2013 of 02/02/2013 on extradition, published in the Official Gazette N. 42 of 21/10/2013.

³²³ Met *transfer cases* worden hier zowel de door het ICTR aan Rwanda overgedragen rechtszaken als de door individuele landen uitgeleverde Rwandese genocideverdachten bedoeld.

³²⁴ Vertrouwelijke bron.

³²⁵ Vertrouwelijke bron. Afrikaanse landen hebben bijvoorbeeld geen bijzondere voorwaarden gesteld. Overigens zijn voor zover bekend slechts twee genocideverdachten door een Afrikaans land uitgeleverd, namelijk door Uganda. Het is niet bekend hoeveel genocideverdachten door Afrikaanse landen naar Rwanda zijn uitgezet. The New Times, *Uganda extradites Genocide suspect*, 3 december 2010. The New Times, *Prosecutor General urges cooperation on Genocide suspects*, 24 oktober 2014.

³²⁶ Vertrouwelijke bron.

³²⁷ Sommige getuigen zijn genocidepleger en worden in hun cel gehoord, waardoor de verdediging soms vermoedt dat hen strafvermindering is beloofd. Overigens zijn ook bij het ICTR veel problemen geweest op het gebied van getuigenbeïnvloeding. Vertrouwelijke bron.

³²⁸ De verdediging vormt volgens een bron de zwakste schakel in de justitiesector. Rwanda heeft beperkte ervaring met de verdediging in strafzaken onder het *Transfer Law* systeem. Anders dan het Openbaar Ministerie en de rechtspraak, die beide op grote schaal zijn ondersteund door buitenlandse donoren, heeft de *Rwanda Bar Association* niet veel steun gekregen. Wél hebben zij diverse trainingen gehad, zowel van het ICTR als van *Avocats sans Frontières*. Vertrouwelijke bron. R.o. 2.14.

³²⁹ Volgens advocaten is het soms moeilijk om genocideverdachten te verdedigen, vooral als die uit het buitenland komen. De maatschappij in het algemeen en hun familie en cliënten in het bijzonder staan hier afwijzend tegenover. Vertrouwelijke bron.

veel RBA-advocaten ervaring hebben opgedaan bij (genocide) rechtszaken in Frankrijk, België, de VS en Tanzania en bij zittingen van het Rwanda Tribunaal.³³⁰

In de *transfer cases* krijgt een team van twee advocaten gezamenlijk een *lump sum* (pauschal of vast bedrag) van 15 miljoen RWF³³¹, dat is ongeveer 18.700 euro per zaak, waarin de beroepstermijn is inbegrepen.³³² De advocaten in deze zaken worden gekozen uit een lijst van 68 gekwalificeerde advocaten van de *Rwanda Bar Association* en betaald door het Rwandese ministerie van Justitie. Het ministerie moet ook onderzoekers of de verdediging betalen om zelfstandig onderzoek te kunnen doen.³³³

Jean Bosco Uwinkindi

De rechtszaak tegen Jean Bosco Uwinkindi, de eerste zaak die aan Rwanda werd overgedragen door het ICTR, werd geopend in Kigali.³³⁴ Uwinkindi werd vanuit Arusha in Tanzania in april 2012 overgebracht naar Rwanda om terecht te staan wegens genocide. Zijn rechtszaak begon in juni 2012.³³⁵ De hoorzittingen werden gehouden in Kigali.³³⁶ Na enkele hoorzittingen werd het proces tegen Jean Bosco Uwinkindi in 2014 geschorst.³³⁷ Op 13 mei 2015 vatte het MICT het commentaar van Uwinkindi in het *Monitor report Uwinkindi March 2015* op als een verzoek om terug te komen op het besluit om zijn zaak aan Rwanda over te dragen. Volgens artikel 6(6) van de statuten van het ICTR kan een overdracht worden herroepen indien aan de voorwaarden voor de overdracht niet langer wordt voldaan en het in het belang van het recht is.³³⁸ De *Trial Chamber* wees in haar uitspraak van 22 oktober 2015 het verzoek af. De rechters overwogen daarbij onder meer dat het *High Court* Uwinkindi, die had aangevoerd dat door afwezigheid van de verdediging getuigen niet konden worden ondervraagd, alsnog in de gelegenheid had gesteld deze getuigen te ondervragen nadat zijn advocaten kennis hadden kunnen nemen van het dossier.³³⁹ Op 25 april 2016 wees het *Supreme Court* een verzoek van Uwinkindi om eigen advocaat te krijgen toe.³⁴⁰

³³⁰ Vertrouwelijke bron.

³³¹ Aanvankelijk kregen de twee advocaten van Uwinkindi elk 30.000 RWF (€37,50) per uur. Later werd dit bedrag veranderd in één miljoen RWF (€1.250) per advocaat per maand. Daar de zaak zich lang voortsleepte, besloot de minister van Justitie vijftien miljoen RWF (€18.750) per zaak te betalen, ongeacht het aantal advocaten. In de zaak tegen Uwinkindi beëindigde de minister eenzijdig het contract met de advocaten, die tot dan ongeveer tachtig miljoen RWF (€100.000) hadden ontvangen. De advocaten weigerden het nieuwe contract en verzochten de rechter om schorsing van het proces totdat een nieuw contract zou zijn getekend. Toen de rechtbank het verzoek afwees en ook het beroep tegen die afwijzing, kwamen de advocaten niet meer opdagen. De rechtbank veroordeelde hen tot een boete wegens minachting en gaf de Orde van Advocaten opdracht nieuwe advocaten aan te stellen. Deze werden echter niet geaccepteerd door Uwinkindi. Vertrouwelijke bron.

³³² Daar dergelijke zaken soms drie jaar lopen, kan dat neerkomen op 230 euro per maand per advocaat. Daardoor moeten de advocaten daarnaast ook commerciële zaken doen, zoals ondernemingsrecht. Vertrouwelijke bronnen.

³³³ Als de advocaten onderzoek willen doen waarvoor ze kosten moeten maken, moeten ze met gedetailleerde argumenten aannemelijk maken dat dit onderzoek noodzakelijk is. Volgens een bron ontbrak bij aanvragen een goede argumentatie. Zo wilden advocaten onderzoek doen in Australië om Rwandese getuigen te horen van wie ze geen adres hadden. Volgens een bron ontbreekt het advocaten aan kennis, deskundigheid, ervaring en bekwaamheid om een onderzoek in het buitenland uit te voeren. Daarom huren verdedigingsteams gekwalificeerde onderzoekers in. Maar in Rwanda moeten advocaten het onderzoek zelf verrichten. Vertrouwelijke bronnen.

³³⁴ Human Rights Watch, World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.

³³⁵ Vertrouwelijke bronnen.

³³⁶ Het ICTR stemde in met de overdracht van zeven andere zaken aan Rwanda. Human Rights Watch, World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.

³³⁷ Human Rights Watch, World Report 2014 - Rwanda, 21 januari 2014.

³³⁸ "where it is clear that the conditions for referral of the case are no longer met and it is in the interest of justice".

³³⁹ MICT-12-25-RI4.1.

³⁴⁰ Het hof had aanvankelijk Uwinkindi een advocaat van de RBA toegewezen maar die weigerde hij. Para 30 en 31, Monitoring report Uwinkindi April 2016.

Bernard Munyagishari

De rechtszaak tegen Bernard Munyagishari, ook van het ICTR, vorderde langzaam.³⁴¹ Munyagishari stelde alleen in het Frans te kunnen worden berecht. Hij heeft inmiddels een vertaler gekregen. Zijn advocaten eisten een hoger honorarium.³⁴² Eind 2015 kreeg Munyagishari nieuwe advocaten toegewezen. Munyagishari weigerde vooralsnog met de verdediging samen te werken, maar deze zette niettemin 'in het belang van het recht' de verdediging voort.³⁴³ In augustus 2015 is een richtlijn in de Rwandese wet opgenomen voor het aanvragen van financiële middelen door de verdediging om onderzoek te doen.³⁴⁴ Een verzoek van de verdediging van Munyagishari om onderzoek te doen op de plaatsen delict werd door het *High Court* goedgekeurd, zij het dat de verdediging daarvoor in eerste instantie zes dagen de tijd kreeg, in plaats van de gevraagde dertig dagen.³⁴⁵ Bij de zittingen van *transfer cases* zijn waarnemers van het ICTR aanwezig.³⁴⁶ Het verloop van de *transfer cases* tegen Uwinkindi en Munyagishari is te volgen op de website van het MICT.³⁴⁷

Léon Mugesera

Léon Mugesera werd op 23 januari 2012 door Canada uitgezet naar Rwanda. Hij wordt berecht door de *International Chamber* van het *High Court*.³⁴⁸ Mugesera wordt vertegenwoordigd door één advocaat. Aanvankelijk betaalde Mugesera zijn eigen advocaat, maar later deed hij een beroep op onvermogen.³⁴⁹ Op 15 april 2016 werd Mugesera, een belangrijke politicus die Tutsi's kakkerlakken had genoemd, door het Hooggerechtshof tot levenslang veroordeeld. Mugesera kondigde aan in beroep te gaan tegen het vonnis.³⁵⁰

Charles Bandora

Charles Bandora werd op 9 maart 2013 door Noorwegen uitgeleverd aan Rwanda. Bandora was in in eerste instantie vrijgesproken door een Gacaca rechtbank, maar in beroep – aangespannen door slachtoffers – bij verstek veroordeeld. Later werd dit vonnis nietig verklaard, aangezien categorie 1 verdachten niet kunnen worden berecht door een Gacaca rechtbank.³⁵¹ Op 4 november 2013 begon de eerste zitting in zijn zaak voor het *High Court*.³⁵² Bandora werd in mei 2015 tot dertig jaar gevangenisstraf veroordeeld, maar heeft beroep ingesteld.³⁵³

³⁴¹ Munyagishari werd op 24 juli 2013 door het ICTR overgedragen aan Rwanda.

³⁴² Een van de advocaten in de zaak tegen Munyagishari is tevens advocaat van Uwinkindi en heeft het contract van vijftien miljoen RWF dat werd aangeboden door de minister van Justitie geweigerd. Als gevolg hiervan vertegenwoordigen Munyagishari's advocaten hem *pro deo* en voert Munyagishari de facto zijn eigen verdediging. Vertrouwelijke bronnen.

³⁴³ The New Times, *Munyagishari's case begins in substance*, 30 januari 2016.

³⁴⁴ Practice Direction by the Chief Justice on Allocation of Means for Further Defense Investigations for Indigent Accused Transferred to Rwanda (2015).

³⁴⁵ Para 16 en 51, Monitoring report Munyagishari April 2016. De rechters overwogen aanvullend dat de verdediging in een later stadium een gemotiveerd verzoek in kon dienen voor aanvullend onderzoek. De vergoeding van de advocaten tijdens het onderzoek werd door het *High Court* gelijkgesteld aan dat van een Directeur-Generaal van een departement op missie.

³⁴⁶ Vertrouwelijke bron.

³⁴⁷ Voor Uwinkindi zie <http://www.unmict.org/en/cases/mict-12-25>. Voor Munyagishari zie <http://www.unmict.org/en/cases/mict-12-20>.

³⁴⁸ Vertrouwelijke bron. Zie ook The New Times, *Prosecution accuses Mugesera of delaying trial*, 10 mei 2012.

³⁴⁹ Hij weigerde echter de benodigde formulieren hiervoor in te vullen. Tijdens de zitting doet alleen Mugesera het woord. Vertrouwelijke bron.

³⁵⁰ Reuters, *Léon Mugesera given life sentence for hate speech during Rwandan genocide*, 15 april 2016.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Bandora werd vertegenwoordigd door twee advocaten die hij zelf heeft uitgezocht. In eerste instantie betaalde hij zijn advocaten zelf, daarna deed hij een beroep op rechtsbijstand. De advocaten accepteerden het totaal bedrag van vijftien miljoen RWF. Volgens een waarnemer voerden de advocaten geen duidelijke verdedigingsstrategie. Vertrouwelijke bron.

³⁵³ Voor het verloop van het proces tegen Bandora, zie The New Times, *Bandora to be extradited today*, 10 maart 2013. The New Times, *Bandora lawyers fined for contempt of court*, 26 juni 2014. The New Times, *Bandora trial*:

Emmanuel Mbarushimana

Emanuel Mbarushimana werd op 3 juli 2014 door Denemarken uitgeleverd aan Rwanda.³⁵⁴ Zijn zaak verkeerde medio 2015 nog in de beginfase.³⁵⁵ Mbarushimana talmde geruime tijd met het uitkiezen van een advocaat.³⁵⁶ Ten slotte werden in mei 2016 advocaten toegewezen, maar Mbarushimana weigerde de verdediging te erkennen.³⁵⁷

2.4 Gacaca archief

In totaal zijn er tussen 2002 en 2012 bijna twee miljoen Gacaca rechtszaken behandeld. Al deze zaken werden gedocumenteerd. Het archief dat zo tot stand kwam, is van grote maatschappelijke en wetenschappelijke waarde in Rwanda en daarbuiten vanwege het inzicht dat de documenten geven in het verloop van de rechtszaken en de informatie die het bevat over de genocide zelf.³⁵⁸ Na de sluiting van de Gacaca rechtbanken, werden de fysieke bestanden van elke rechtszaak bewaard in het Hoofdkwartier van de Politie in Kigali. Vanaf juli 2014 werd het steeds moeilijker om toegang tot het archief te verkrijgen. Medewerkers van de *Commission Nationale de Lutte Contre Le Genocide* (CNLG)³⁵⁹ screenden geregeld onderzoekers om na te gaan of die vóór of tegen de Rwandese regering waren, waarna de toegang veelal werd ontzegd om 'het archief te beschermen'.³⁶⁰

De CNLG krijgt nog altijd archiefstukken en documenten binnen. Het is van belang de papieren documenten goed en onder klimatologisch verantwoorde omstandigheden te kunnen archiveren.³⁶¹ In december 2014 is daarom het *Gacaca Archive Project* gestart. Het project is een samenwerking tussen de *National Commission for the Fight against Genocide* (CNLG), *Aegis Trust*, het *Department of Digital Humanities* van het *King's College London*, de *University of Southern California Shoah Foundation Center for Advanced Genocide Research* (USC Shoah) en het NIOD Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Holocaust en Genocide Onderzoek.³⁶²

De CNLG begon in januari 2015 met het organiseren, catalogiseren en digitaliseren van de archieven van de Gacaca rechtbanken, na een 18-maanden durend onderzoek en een *feasibility study* door de Britse Ngo *Aegis Trust*. Naar schatting zullen documenten met in totaal zestig miljoen bladzijden en achtduizend audiovisuele bestanden worden gedigitaliseerd.³⁶³ Zodra de archieven gereed zijn,

state lines up witnesses, 23 september 2014. The New Times, *Bandora sentenced to 30 years for Genocide*, 16 mei 2015.

³⁵⁴ Vertrouwelijke bron. Zie ook The New Times, *Mbarushimana silent as court hears Genocide case*, 13 augustus 2014.

³⁵⁵ Vertrouwelijke bron.

³⁵⁶ Mbarushimana betoogde dat hij een lijst van ruim 500 advocaten had gekregen van de *Rwanda Bar Association*, terwijl de Rwandese regering tijdens zijn uitleveringsproces in Denemarken had verklaard dat meer dan 800 advocaten hem konden verdedigen. Vertrouwelijke bron.

³⁵⁷ The New Times, *Mbarushimana Genocide trial: Court orders trial to proceed despite defendant's defiance*, 1 juni 2016.

³⁵⁸ <http://www.niod.nl/nl/projecten/gacaca-archive-project-fase-%C3%A9%C3%A9n>

³⁵⁹ In het Engels: National Commission for the Fight against Genocide. <http://www.cnl.gov.rw/>.

³⁶⁰ *African Arguments*, *Rwanda: Past Politics and Present Preservation of the Gacaca Files*, 8 april 2015.

³⁶¹ De lucht moet de juiste temperatuur en vochtigheidsgraad hebben. Er mag geen vuur bij de papieren documenten komen, geen water, geen insecten en geen stof.

³⁶² Er is hiervoor een speciale archiefwet aangenomen, die op 9 mei 2014 van kracht werd. Zie de Law N°12/2014 of 09/05/2014 establishing Rwanda Archives and Library Services Authority (RALSA) and determining its mission, organization and functioning.

³⁶³ In drie verschillende fases zal aan dit eindresultaat worden gewerkt. In januari 2015 is daarom fase één gestart. De focus in deze fase lag op het conserveren en het toegankelijk maken van het materiaal. Het NIOD verzorgde een basis archieftraining voor archiefpersoneel in Rwanda. De eerste fase is mogelijk gemaakt dankzij een

kan de inhoud worden gebruikt als bewijsmateriaal in gerechtelijke procedures.³⁶⁴ Ook kunnen de archieven worden gebruikt door onderzoekers en studenten en voor herdenkingsdoeleinden.³⁶⁵ De internationale partners zullen lokaal personeel opleiden om het archief te beheren. Uit de *feasibility study* was gebleken dat de documenten van het Gacaca archief in verval raakten en verloren dreigden te gaan.³⁶⁶

Voor de conservering van de papieren documenten heeft de CNLG tien kilometer planken van het Nationaal Archief uit Den Haag gekregen. Verder moeten de documenten ontniet worden en in nieuwe, zuurvrije mappen en dozen worden opgeborgen. Bij een driejarenplanning – het kunnen ook zes jaar worden – loopt het aantal dozen op van 4.000 in het eerste jaar tot 39.000 in het derde jaar. De mappen lopen op van 320.000 in het eerste jaar tot 1.2 miljoen in het derde jaar.³⁶⁷ Voor de digitalisering is al een *feasibility study* gedaan en zijn er al medewerkers opgeleid. In augustus 2015 werd een begin gemaakt met de digitalisering, in samenwerking met Aegis.³⁶⁸ Het archief zal worden ondergebracht in een nieuw gebouw op het terrein van het *Kigali Genocide Memorial*. Volgens waarnemers is het belangrijk dat Aegis probeert om politieke invloed te weren bij de toegang tot het digitale archief.³⁶⁹

2.5 Terugkerende Rwandezen

Sinds 2001 zijn volgens een bron 411.000 gedemobiliseerde oud-strijders teruggekeerd naar Rwanda en weer in de maatschappij opgenomen.³⁷⁰ In 2010 zette het *Ministry of Disaster Management and Refugee Affairs* (MIDIMAR), in samenwerking met de *International Organization for Migration* (IOM), het project *Enhancing Socio-Economic Reintegration of Returnees and other vulnerable groups* op.³⁷¹ De Rwandese regering werkte samen met de UNHCR en hulporganisaties om de repatrianten te hervestigen.³⁷² Voor uitgeleverde en uitgezette Rwandese genocideverdachten, zie paragraaf 2.3.5.

Cessation clause

Op 30 juni 2013 liep de vluchtelingenstatus van Rwandezen af. De UNHCR en de Rwandese regering waren tot dit besluit – de *cessation clause* – gekomen, omdat Rwanda na de genocide van 1994 weer (voldoende) veilig en stabiel bevonden werd.³⁷³ Veel van de naar schatting 100.000 Rwandezen die op dat moment nog

financiering van de Rwandese overheid en de Nederlandse Ambassade in Rwanda. NIOD, *NIOD geeft archieftraining in Rwanda*, 20 februari 2015.

³⁶⁴ De dagelijkse verzoeken van derden om informatie leidde ertoe dat de CNLG prioriteit wil geven aan het mogelijk maken van het doorzoeken van het archief op specifieke namen. Ook in het buitenland, waaronder in Nederland, zijn organisaties die onderzoek doen naar genocidemisdrijven gebaat bij informatie over (vermeende) genocideplegers. NIOD, *NIOD geeft archieftraining in Rwanda*, 20 februari 2015.

³⁶⁵ The New Times, *Gacaca archives digitisation starts in January, CNLG says*, 12 december 2014.

³⁶⁶ Ibid.

³⁶⁷ De CNLG heeft in 2015 zowel een planning en een begroting opgesteld voor de archivering van papieren documenten in drie jaar als een planning en een begroting voor de archivering van papieren documenten in zes jaar. Een zesjarige planning zou minder financiële middelen vergen. Tijdens het schrijven van dit ambtsbericht was nog niet bekend voor welke versie de Rwandese regering zou kiezen. Vertrouwelijke bron.

³⁶⁸ Vertrouwelijke bron.

³⁶⁹ Het uiteindelijke doel is de archivering van alles beschikbare documenten, zowel op papier als digitaal. African Arguments, *Rwanda: Past Politics and Present Preservation of the Gacaca Files*, 8 april 2015.

³⁷⁰ Vertrouwelijke bron.

³⁷¹ www.midimar.gov.rw/.

³⁷² US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

³⁷³ In oktober 2009 kondigde de UNHCR een strategie aan voor de toepassing van de *cessation clause*. Alle belangrijke landen die Rwandese vluchtelingen hadden opgenomen en Rwanda zelf hebben uitvoering gegeven aan deze strategie. Na een bijeenkomst op ministerieel niveau op 18 april 2013 in Pretoria hebben zij besloten de *cessation* (op termijn) toe te passen. UNHCR, *Ending of refugee status for Rwandans approaching*, 28 juni 2013.

steeds in andere landen woonden – vooral in Oost-, Centraal- en Zuidelijk Afrika, waren niet bereid vrijwillig terug te keren uit vrees voor vervolging door de Rwandese regering.³⁷⁴ In 2014 hadden Burkina Faso, Burundi, de Republiek Congo³⁷⁵, Niger, Senegal, Togo en Zambia³⁷⁶ de daar verblijvende Rwandezinnen hun vluchtelingenstatus ontnomen. In de DRC bleef de UNHCR verantwoordelijk voor Rwandese vluchtelingen.³⁷⁷ In de periode juli 2013 - juni 2014 keerden meer dan 24.000 Rwandese vluchtelingen terug, onder wie degenen die waren uitgezet door Tanzania.³⁷⁸

Rwanda, UNHCR en de twaalf landen met de meeste Rwandese vluchtelingen maakten in 2015 nieuwe afspraken omdat, ondanks het aflopen van de vluchtelingenstatus, de problematiek rondom Rwandese vluchtelingen niet opgelost was. Zij spraken af dat Rwandese vluchtelingen de keuze krijgen om of terug te keren (wat de Rwandese overheid actief probeert te bevorderen), of in het land van vestiging te blijven en hun status te normaliseren tot normale immigrant en daarbij het vluchtelingendocument in te ruilen voor een Rwandees paspoort. Het is de bedoeling dat dit proces op 31 december 2016 afgerond wordt. Op 31 december 2017 zal de vluchtelingenstatus definitief eindigen voor alle Rwandezinnen die tussen 1959 en 1998 Rwanda zijn ontvlucht.³⁷⁹

Om de Rwandezinnen, die vrijwillig terugkeerden na het uitroepen van de *cessation clause*, op te kunnen vangen, kregen zij in het kader van het project *Enhancing Socio-Economic Reintegration of Returnees and other vulnerable groups* bouwmaterialen, waaronder golfplaten en spijkers, en vee. Jongeren kregen een vakopleiding en gereedschap om zelf hun inkomen te verdienen.³⁸⁰ In een ander terugkeerprogramma, dat was opgezet door MIDIMAR en *One UN*, kregen Rwandezinnen die vrijwillig terugkeerden een ziektekostenverzekering, onderwijs voor hun kinderen, tijdelijke huisvesting en juridische bijstand. Volgens de Rwandese regering werden tot en met 2013 40.000 Rwandezinnen ondersteund.³⁸¹ Uit de DRC teruggekeerde Rwandezinnen, van wie sommigen meer dan negentien jaar in ballingschap hadden doorgebracht, werden opgevangen in het *Nkamira Transit Centre* in het Rubavu District. Daar ontvingen zij een 'overlevingspakket' voor de eerste drie maanden en werden zij door de UNHCR en MIDIMAR naar hun dorpen gebracht.³⁸²

³⁷⁴ IRIN, *No consensus on implementation of cessation clause for Rwandan refugees*, 12 juli 2013.

³⁷⁵ In juni 2010 kondigde de Republiek Congo (Congo-Brazzaville) aan dat het de vluchtelingenstatus zou intrekken van de 8.404 Rwandese vluchtelingen in dit land. Ze konden vervolgens kiezen tussen vrijwillige terugkeer, naturalisatie of een aanvraag tot ontheffing (*exemption*). IRIN, *No consensus on implementation of cessation clause for Rwandan refugees*, 12 juli 2013.

³⁷⁶ Van de 4.000 Rwandezinnen van wie in Zambia de vluchtelingenstatus werd ingetrokken, werden de meeste aanvragen voor ontheffing afgewezen.

³⁷⁷ De DRC – waar naar schatting in 2015 56.000 Rwandezinnen verbleven - verwierp de aanbeveling van de UNHCR om de daar verblijvende Rwandezinnen hun vluchtelingenstatus te ontnemen. Vertrouwelijke bronnen.

³⁷⁸ Van juli tot december 2013 zette Tanzania 14.461 Rwandezinnen uit die illegaal in Tanzania verbleven. De Rwandese regering hervestigde de uitgezette Rwandezinnen in hun oorspronkelijke dorpen in Rwanda en stelde huizen en vakopleidingen beschikbaar. MIDIMAR, *Rwanda calls UNHCR to step up Cessation Clause implementation*, 1 oktober 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

³⁷⁹ The New Times, *Authorities delay implementation of refugee cessation clause*, 20 juli 2016. Africanews, *Rwandan refugees status to end by December 31*, 20 juli 2016. Vertrouwelijke bron.

³⁸⁰ Terugkerende Rwandezinnen krijgen een reïntegratieopleiding waarin hen wordt uitgelegd wat er is gebeurd in het land. Jongeren krijgen een opvoedingscursus en een vakopleiding; daarnaast krijgen ze uitleg hoe ze moeten solliciteren bij de overheid, waar velen dan ook werkzaam zijn. Vertrouwelijke bron. Government of Rwanda, *Reintegration Project to benefit 5000 returnees and other vulnerable groups*, 6 mei 2013.

³⁸¹ Government of Rwanda, *Reintegration Project to benefit 5000 returnees and other vulnerable groups*, 6 mei 2013.

³⁸² Ibid.

Voor zover bekend zijn er weinig Rwandezers gearresteerd bij hun terugkeer.³⁸³ Ook vóór de cessatie in 2013 keerden honderden Rwandezers (soms gedwongen) terug vanuit de DRC en Burundi. Sommigen van hen hielden zich schuil in Noord-Rwanda of reisden direct door naar Uganda.³⁸⁴

De regering accepteerde ook in 2014 nog altijd voormalige Rwandese strijders die terugkeerden uit de DRC. De Rwandese *Demobilization and Reintegration Commission* (RDRC) plaatste, met internationale ondersteuning, voormalige strijders in een drie maanden durend heropvoedingsprogramma in het *Mutobo Demobilization Center* in Noord-Rwanda.³⁸⁵ Na drie maanden werd elke volwassen ex-strijder automatisch opgenomen in de *RDF Reserve Force*, ontving ongeveer 60.000 RWF (€75) en kreeg toestemming om naar huis te gaan. Twee maanden later ontving elke oud-strijder nog eens 120.000 RWF (€150) extra.³⁸⁶ Degenen die niet betrokken zijn geweest bij de genocide ondervinden volgens een bron geen probleem. Degenen die wel betrokken zijn geweest bij de genocide willen niet terugkeren.³⁸⁷

Het *Legal Aid Forum* verschaft rechtsbijstand aan vluchtelingen die uit de DRC of Congo-Brazzaville zijn teruggekeerd. Velen van hen zijn lang in het buitenland geweest en konden geen rechten laten gelden op hun land en hun bezittingen. Vaak hebben familieleden daar beslag op gelegd toen de eigenaren door Gacaca rechtbanken bij verstek zijn veroordeeld. Nu eisen de teruggekeerde Rwandezers hun land op.³⁸⁸ Volgens een bron hebben de meeste Rwandezers die bij verstek zijn veroordeeld – meestal weten ze dit van familieleden – besloten niet terug te keren. Degenen die terugkomen zonder te weten dat er een dossier van hen is, kunnen tot hun verrassing worden opgepakt.³⁸⁹ Als mensen genocideplegers die terugkeren aangeven bij de politie, dan begint het proces van strafrechtelijke vervolging. Maar de meeste Rwandezers die zijn teruggekeerd leven volgens een bron zonder problemen in de gemeenschap waar ze vandaan komen.³⁹⁰ De Rwandese overheid moedigt Rwandezers aan terug te keren. Als er geen aanklacht ligt, kunnen zij naar hun *colline* terugkeren.³⁹¹ In de periode 2013-2014 werden vijf genocideverdachten gearresteerd in Rwanda.³⁹² Naar verluidt zijn recentelijk geen arrestaties verricht wegens (vermeende) betrokkenheid bij genocide.³⁹³

2.6 Invloed politiek op de rechtsgang

In theorie is de rechtspraak onafhankelijk, maar volgens bronnen is er politieke invloed op processen waarbij militairen, leden van de politieke oppositie of vermogende zakenlieden zijn betrokken.³⁹⁴ Vertegenwoordigers van de rechterlijke macht ontkennen elke vorm van politieke invloed.³⁹⁵ Ook volgens de Orde van

³⁸³ Volgens een bron zijn de meeste Rwandezers in het buitenland, die bij verstek zijn veroordeeld door een Gacaca rechtbank, op de hoogte van hun veroordeling. Vertrouwelijke bron.

³⁸⁴ Vertrouwelijke bron.

³⁸⁵ In het Mutobo revalidatiekamp worden zij geregistreerd en *debriefed*. De RDRC beschikt niet over een lijst met bij verstek veroordeelde genocideplegers. De GFTU beschikt op haar beurt niet over lijsten met teruggekeerde oud-strijders, waardoor relatief weinig terugkerende genocideverdachten worden gearresteerd. Vertrouwelijke bron.

³⁸⁶ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

³⁸⁷ Vertrouwelijke bron.

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ Ibid.

³⁹¹ Ibid.

³⁹² Ibid.

³⁹³ Ibid.

³⁹⁴ Contracten worden opengebroken en goederen en aandelen in beslag genomen; daarvan profiteren politici. Vertrouwelijke bronnen.

³⁹⁵ Vertrouwelijke bron.

Advocaten is er geen politieke invloed op rechtszaken.³⁹⁶ Processen vinden plaats in het openbaar, in aanwezigheid van de media en (internationale) waarnemers.³⁹⁷

2.7 Juridische bijstand

De Rwandese Orde van Advocaten (*Rwanda Bar Association*)³⁹⁸ is bij wet opgericht in 1997³⁹⁹. De wet is op 11 augustus 2014 aangepast en in lijn gebracht met de regels voor de advocatuur binnen de Oost-Afrikaanse Gemeenschap (OAG).⁴⁰⁰ Volgens de Orde van Advocaten zijn daardoor de werkomstandigheden verbeterd.⁴⁰¹ De Rwandese Orde van Advocaten telde tijdens de verslagperiode 1.200 leden. De tarieven van de advocaten zijn afhankelijk van het soort werk dat de advocaat dient te verrichten.⁴⁰²

Gedetineerden hebben krachtens de wet recht op een advocaat.⁴⁰³ In de praktijk werd de toegang tot wettelijke vertegenwoordiging beperkt door een gebrek aan advocaten. Het *Legal Aid Forum*, dat bestaat uit 37 organisaties, waaronder lokale en internationale Ngo's, de *Rwanda Bar Association*, het *Corps of Judicial Defenders* en rechtsbijstandscentra in universiteiten voorzagen in rechtsbijstand voor minvermogenden en kwetsbare groepen, ofschoon deze voorzieningen niet (altijd) voldoende waren om advocaten te betalen voor allen die deze nodig hadden.⁴⁰⁴ Ngo's als AJPRODHO en het *Legal Aid Forum* zijn met het ministerie van Justitie in overleg over de criteria om een pro deo advocaat te krijgen en hoe deze kunnen worden verruimd.⁴⁰⁵

Om het rechtsstelsel toegankelijker te maken voor de armen en de bevolking in het binnenland, zijn bemiddelingscomité's, de zogenaamde Abunzi, opgericht.⁴⁰⁶ Zie paragraaf 2.2.1.

Personen die voor hun rol in de genocide zijn veroordeeld c.q. zijn aangeklaagd kunnen beschikken over juridische bijstand. Zowel de Orde van Advocaten als het ministerie kunnen bemiddelen opdat het *Supreme Court* hen advocaten toewijst. Ook kan de familie een verzoek voor een advocaat indienen of zelf een advocaat uitzoeken.⁴⁰⁷ Voor *transfer cases* heeft het ministerie van Justitie een overeenkomst met de *Rwanda Bar Association*.⁴⁰⁸ Volgens een bron krijgen advocaten die rechtsbijstand verlenen aan categorie 1 verdachten of aan verdachten in *transfer*

³⁹⁶ Ibid.

³⁹⁷ Ibid.

³⁹⁸ rwandabar.org.rw/.

³⁹⁹ Loi n°3/97 du 19 Mars 1997 portant création du Barreau au Rwanda.

⁴⁰⁰ Reglement d'Ordre Interieur & Barème des honoraires, Official Gazette no 32 of 11/08/2014.

⁴⁰¹ De werkomstandigheden van advocaten zijn wettelijk vastgelegd in het reglement van orde en de tarieven van advocaten. Vertrouwelijke bron.

⁴⁰² Zo kost een consult van dertig minuten 50.000 tot 200.000 RWF (€62,50 - €250), een schikking op schrift 500.000 - 3.500.000 RWF (€625 - €4.375), rechtsbijstand aan iemand in voorlopige hechtenis 500.000 - 1.000.000 RWF (€625 - €1.250), rechtsbijstand aan een verdachte bij de rechtbank 700.000 - 15.000.000 RWF (€875 - €18.700) en bij het Hooggerechtshof 1.000.000 - 15.000.000 RWF (€1.250 - €18.700). Barème des honoraires, Official Gazette no 32 of 11/08/2014.

⁴⁰³ In de praktijk konden weinigen zich een eigen advocaat veroorloven. Degenen die als kwetsbaar worden beoordeeld hebben recht op een pro deo advocaat. Om een pro deo advocaat te krijgen dient men een schriftelijk verzoek in te dienen bij de deken van de Orde van Advocaten. De verzoeker dient in het bezit te zijn van een certificaat van onvermogen dat is afgegeven door de bevoegde autoriteiten en van een lopend juridisch dossier. Vertrouwelijke bron. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

⁴⁰⁴ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁰⁵ Er wordt gebruik gemaakt van een sociale classificatie. Vrouwen en kinderen komen in aanmerking, andere worden beoordeeld op hun inkomsten/armoede. De beoordeling vindt niet plaats per individu, maar per familie. De sector geeft daarover de informatie. Vertrouwelijke bron.

⁴⁰⁶ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

⁴⁰⁷ Vertrouwelijke bron.

⁴⁰⁸ Ibid.

cases een vast honorarium van vijftien miljoen RWF (€18.500).⁴⁰⁹ Dit vaste honorarium moet advocaten ervan weerhouden de zaak nodeloos te rekken.⁴¹⁰

De advocatuur kan zonder tegenwerking van de Rwandese autoriteiten juridische bijstand verlenen aan mensen die zijn veroordeeld c.q. worden verdacht vanwege hun rol in de genocide.⁴¹¹ Volgens een bron zijn er zo nu en dan (wel) problemen over de betaling van advocaten.⁴¹²

2.8 Bejegening genocideverdachten

Er is in beginsel geen onderscheid in bejegening tussen genocideplegers die terugkeren vanuit het buitenland en genocideplegers die in Rwanda zijn gebleven. Alle daders moeten volgens een bron verantwoording afleggen voor hun misdaden, maar hun familieleden worden daarvoor niet verantwoordelijk gehouden.⁴¹³ Personen die lang in het buitenland hebben verbleven, hebben volgens een bron normaal gesproken geen problemen als ze terugkomen. Mochten ze betrokken zijn geweest bij de genocide, dan worden ze op dezelfde manier behandeld als degenen die in Rwanda zijn gebleven.⁴¹⁴ Er zijn volgens een bron Rwandese vluchtelingen vanuit andere landen, waaronder Nederland, tijdelijk teruggekeerd naar Rwanda.⁴¹⁵ Rwandezen die bij verstek door een Gacaca rechtbank zijn veroordeeld, kunnen bij terugkeer naar Rwanda herziening van het vonnis aanvragen.⁴¹⁶ Volgens een bron zijn in de eerste helft van 2015 geen nieuwe genocideverdachten aangegeven bij de autoriteiten dan wel berecht.⁴¹⁷ De Rwandese regering hecht er aan dat Rwandezen terugkeren vanuit het buitenland. Er is een *National Unity and Reconciliation Commission* (NURC)⁴¹⁸.

Ndi Umunywanda

Eind 2013 lanceerde de NURC de campagne *Ndi Umunywanda* (We zijn allemaal Rwandees).⁴¹⁹ Vertegenwoordigers van de overheid trokken het land in om in gesprek te gaan met lokale leiders, die op hun beurt discussies hielden met de plaatselijke bevolking, om het verleden onder ogen te zien en na te denken over een gezamenlijke toekomst.⁴²⁰

2.9 Vrijgelaten genocideplegers

Sinds 2014 worden genocideplegers die hun straf hebben uitgezeten voorbereid op de terugkeer naar hun gemeenschap en wordt ook de gemeenschap op die terugkeer voorbereid. Twee maanden voordat de gevangenen worden vrijgelaten, kunnen zij in hun dorp kennismaken met de autoriteiten, hun familie opzoeken en

⁴⁰⁹ Dit pauschal bedrag wordt verdeeld over het team van advocaten van één verdachte. Vertrouwelijke bron.

⁴¹⁰ Vertrouwelijke bron.

⁴¹¹ Ibid.

⁴¹² Het ministerie van Justitie betaalt volgens een bron advocaten niet altijd op tijd en voldoende. Het komt wel voor dat advocaten zich om deze reden tijdens het proces terugtrekken. Soms accepteren cliënten dan geen andere advocaat en loopt als gevolg daarvan het proces vast. Men dwingt wel advocaten om door te gaan met het proces op straffe van boetes. The New Times, *Bandora lawyers fined for contempt of court*, 26 juni 2015. Vertrouwelijke bron.

⁴¹³ Vertrouwelijke bron.

⁴¹⁴ Ibid.

⁴¹⁵ Daarna zouden ze, zonder noemenswaardige problemen te hebben ondervonden, teruggekeerd zijn naar het land waar ze zich gevestigd hebben. Zo zou bijvoorbeeld de vicevoorzitter van de PDP-Imanzi zonder problemen een bezoek aan Rwanda hebben gebracht. Vertrouwelijke bron. Zie ook <http://www.pdp-imanzi.org/>.

⁴¹⁶ Van toepassing is de Loi-organique n° 04/2012/OL.

⁴¹⁷ Vertrouwelijke bron.

⁴¹⁸ <http://www.nurc.gov.rw/>.

⁴¹⁹ All Africa Focus, *Rwanda: Ndi Umunywanda Campaign Is Being Embraced – NURC*, 28 november 2013. Vertrouwelijke bron.

⁴²⁰ Volgens een bron helpen de gesprekken in het kader van de Umunywanda overlevenden en daders van de genocide om te vergeten wat er is gebeurd. All Africa Focus, *Rwanda: Ndi Umunywanda Campaign Is Being Embraced – NURC*, 28 november 2013. Vertrouwelijke bron.

de andere mensen uit het dorp ontmoeten.⁴²¹ Daders en slachtoffers wordt geleerd hoe zij met elkaar om moeten gaan. Slachtoffers (of hun familieleden) die wraak willen nemen op daders bij terugkeer, riskeren straf.⁴²²

Situatie overlevenden

Het is niet ongebruikelijk dat overlevenden van de genocide in dorpen samenleven met familieleden van de moordenaars van hun geliefden. Het komt ook voor dat daders die hun straf hebben uitgezeten (opnieuw) naast overlevenden van de genocide wonen. Dat komt ook doordat Rwanda een klein land en tegelijkertijd het dichtstbevolkte land van Afrika is.⁴²³ De situatie voor Tutsi overlevenden is naar verluidt vanaf het sluiten van het Gacaca proces voortdurend moeilijk geweest. Het kwam regelmatig voor dat zij slecht werden behandeld door dorpsgenoten, meestal in het kader van Gacaca processen of in samenhang met eisen tot schadevergoeding die daarna zijn ingediend.⁴²⁴ Zo werden overlevenden bedreigd met geweld en werd schade toegebracht aan hun eigendommen.⁴²⁵

Volgens *IBUKA*⁴²⁶ zouden tussen 2002 en 2014 ten minste 168 genocide overlevenden zijn gedood. Volgens HRW zouden de moorden tijdens de Gacaca processen meer dan verviervoudigd zijn.⁴²⁷ De meeste moorden op overlevenden zouden hebben plaatsgevonden in het zuiden van het land, vooral in het district Karongi. Dit zou volgens *REDRESS*⁴²⁸ het gevolg zijn van het feit dat in het zuiden relatief veel huwelijken tussen Tutsi's en Hutu's zijn gesloten, waardoor spanningen binnen families zijn opgetreden doordat familieleden tegen elkaar hebben getuigd.⁴²⁹ De regering vervolgde in de verslagperiode personen die overlevenden of getuigen van de genocide hadden bedreigd of geweld tegen hen hadden gebruikt.⁴³⁰ Volgens *REDRESS* kregen personen die getuigen bedreigden in de praktijk korte straffen en werden zij vaak snel vrijgelaten.⁴³¹

Volgens onderzoekers van de universiteit van Tilburg trekken sommige overlevenden weg uit hun geboortedorp uit vrees om tussen voormalige genocideplegers te leven. Anderen geven aan dat ofschoon ze misschien liever weggaan en willen wonen in een dorp met meer overlevenden of wegtrekken naar de hoofdstad waar ze een meer anoniem bestaan kunnen leiden, dat geen reële mogelijkheid is vanwege de armoede.⁴³² Volgens *REDRESS* zijn sommige getuigen verhuisd naar nieuwe dorpen die voor overlevenden zijn gebouwd of naar stedelijke gebieden vanwege 'een grotere veiligheidsbeleving' in die gebieden.⁴³³

⁴²¹ Vertrouwelijke bron.

⁴²² Ibid.

⁴²³ IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

⁴²⁴ Ibid.

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ IBUKA is een organisatie van overlevenden van de genocide. Zie <http://www.ibuka.net/rwanda.html>.

⁴²⁷ IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

⁴²⁸ Zie <http://www.redress.org/>.

⁴²⁹ IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

⁴³⁰ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013.

⁴³¹ IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

⁴³² International Criminal Law Review, *The legacy of the Gacaca courts in Rwanda: Survivors' views*, 2013.

⁴³³ IRB, *Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents*, 14 oktober 2014.

2.10 Divisionisme

Volgens de Rwandese regering is in Rwanda geen sprake meer van een Hutu en Tutsi bevolking. Verwijzing naar deze twee etnische groeperingen wordt in Rwanda beschouwd als 'divisionisme' en is strafbaar.

Gebeurtenissen uit het verleden en politiek gemotiveerde beschuldigingen (waaronder bijvoorbeeld divisionisme) worden nog altijd al dan niet terecht gebruikt tegen de oppositie en ingebracht in de rechtsgang, maar in mindere mate dan tijdens de verslagperiode van het thematisch ambtsbericht uit 2011. De regering deelde eind 2014 mee dat het aantal zaken van vervolging wegens divisionisme en 'genocide gerelateerde misdrijven' was teruggelopen van 772 van juli 2012 tot juli 2013 tot 20 in de periode januari-augustus 2014.⁴³⁴

De grondwet voorziet in het uitbannen van etnische, regionale en andere scheidingen in de maatschappij en in de bevordering van de nationale eenheid. Veel burgers kennen de regionale of etnische afkomst van hun medeburgers.⁴³⁵ Het besluit om elke verwijzing naar etnische verschillen – hetgeen strafbaar is onder de noemer 'divisionisme' – te verbieden heeft volgens critici voorrang gekregen boven het proces van sociale inclusie⁴³⁶ en verzoening. De campagne voor nationale eenheid en het gevecht tegen 'tribalisme' wordt volgens waarnemers aangetast door exclusiviteit, privileges, nepotisme, zelfverrijking en corruptie binnen politiek dominante kringen.⁴³⁷

In juni en juli 2013 riepen president Kagame en verscheidene andere politieke leiders jonge Hutu's op om namens hun ouders openlijk hun excuses aan te bieden voor de genocide.⁴³⁸

Het *Ndi Umunyarwanda* programma bevat de volgende tekst: 'de genocide tegen Tutsi's werd begaan uit naam van de Hutu's, waardoor het voor een echte heling van de samenleving noodzakelijk is dat Hutu's, wier naam werd gebruikt bij de genocide, hun excuses aanbieden aan Tutsi slachtoffers, genocidemisdrijven aan de kaak stellen, zich distantiëren van daders en zichtbaar strijden tegen de genocide ideologie en etnische tweespalt'.⁴³⁹

Volgens critici begrenzen de huidige leiders verzoening eenzijdig als het omgaan met genocideplegers en sympathisanten van 'tribalisme' en 'divisionisme'.⁴⁴⁰ Hoewel enerzijds het verzoeningsbeleid van het *Rwandan Patriotic Front* (RPF) is gebaseerd op het negeren van etnische identiteiten, werd anderzijds de tragedie van 1994 bij een grondwetsherziening in augustus 2008 de 'genocide van de Tutsi's' genoemd. Deze inconsistentie verklaart de heftige reactie van het RPF op een VN-rapport dat werd gepubliceerd in oktober 2010 tegen de wreedheden die door het *Rwandan Patriotic Army* (RPA) zijn begaan tegen de Hutu vluchtelingen tijdens de eerste

⁴³⁴ Van de periode daarna zijn dezerzijds geen cijfers bekend. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴³⁵ Sommige burgers beschuldigden de regering nog altijd van het bevoordelen van Tutsi's, vooral Engelstalige Tutsi's, bij overheidsbanen, toegang tot vakonderwijs en rekrutering of bevordering in het leger. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴³⁶ Onder sociale inclusie (of insluiting) wordt verstaan dat een mens volwaardig deel uitmaakt van een gemeenschap en dezelfde rechten, kansen en verantwoordelijkheden heeft als iedere burger.

⁴³⁷ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

⁴³⁸ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴³⁹ Verscheidene waarnemers waren van oordeel dat deze tekst suggereerde dat de Hutu's collectief verantwoordelijk waren voor de genocide en dat deze tekst bijdroeg aan een verergering van de etnische spanning. Scholen, lokale overheden en andere groepen gebruikten het *Ndi Umunyarwanda* programma. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁴⁰ Daarmee zouden zij volgens critici leiders buiten de 'Ugandese elite' – de kern van het RPF wordt gevormd door vanuit Uganda naar Rwanda teruggekeerde Engelstalige Tutsi's – op een zijspoor willen zetten.

Congo oorlog (1996 – 1997). De hardnekkige verwerping van dit rapport sluit aan bij de weigering om misdaden van het RPA tijdens en na de burgeroorlog van 1994-1995 te onderzoeken.⁴⁴¹

Hieronder volgen enkele voorbeelden van beschuldigingen van divisionisme.

In februari 2012 werd Bernard Ntaganda van de Imberakuri partij tot vier jaar gevangenis veroordeeld wegens bedreiging van de staatsveiligheid en het aanzwengelen van 'divisionisme' in zijn verkiezingstoespraken tijdens de verkiezingscampagne in 2010 alsook voor het organiseren van demonstraties waarvoor geen vergunning was afgegeven. Het *Supreme Court* bekrachtigde het vonnis tegen Ntaganda in april 2012.⁴⁴² De aanklacht tegen Ntaganda betrof uitsluitend zijn kritiek in het openbaar op de regering.⁴⁴³

Victoire Ingabire, voorzitter van de FDU-Inkingi partij, werd in september 2011 aangeklaagd wegens terroristische activiteiten, genocide ideologie, divisionisme en opruiing. Het proces van Ingabire eindigde in oktober 2012 met een vonnis in eerste aanleg van acht jaar gevangenisstraf.⁴⁴⁴ Eind 2013 bevestigde het *Supreme Court* de veroordeling en verhoogde de strafmaat tot 15 jaar gevangenisstraf.⁴⁴⁵

Agnès Uwimana en Saidati Mukakibibi, journalisten die schrijven voor de krant *Umurabyo*, werden gearresteerd in 2010 en in februari 2011 veroordeeld tot respectievelijk zeventien en zeven jaar gevangenisstraf in verband met door hen geschreven artikelen.⁴⁴⁶ Mukakibibi werd veroordeeld wegens smaad, verstoring van de openbare orde en divisionisme. Uwimana werd veroordeeld wegens het aanzetten tot burgerlijke ongehoorzaamheid, minachting voor het staatshoofd, het verspreiden van geruchten om de openbare orde te verstoren, het ontkennen van de genocide en het vergelijken van president Kagame met Adolf Hitler.⁴⁴⁷ Op 5 april 2012 bracht het *Supreme Court* de vonnissen terug tot respectievelijk vier en drie jaar. Het *Supreme Court* liet de aanklacht wegens het bagatelliseren van de genocide van 1994 en divisionisme tegen Uwimana vallen.⁴⁴⁸ Saiditi Mukakibibi werd in juni 2013 vrijgelaten.⁴⁴⁹ Agnes Uwimana werd in juni 2014 vrijgelaten. Na haar vrijlating werd de krant *Umurabyo* weer uitgegeven.⁴⁵⁰

Op 14 november 2012 veroordeelde het *Gasabo Intermediate Court* in Kigali Stanley Gatera, de hoofdredacteur van het weekblad *Umusingi*, tot één jaar celstraf en een boete van 100.000 RWF (€125) wegens het aanzetten tot divisionisme en

⁴⁴¹ Achteraf lijkt het er – volgens critici – op dat de huidige leiders nooit van plan zijn geweest sociale insluiting na te streven. The Guardian, *Delayed UN report links Rwanda to Congo genocide*, 1 oktober 2010. The New Times, *A Critical Analysis of the UN Mapping Report*, 14 oktober 2010. UNSC, *S/2010/596*, 29 november 2010. Great Lakes Policy Forum, *Congo: The UN Mapping Report and the Responsibility to Justice*, 2 december 2010. Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

⁴⁴² Freedom House, *Freedom in the World 2013 - Rwanda*, januari 2013.

⁴⁴³ Human Rights Watch, *World Report 2013 - Rwanda*, 31 januari 2013.

⁴⁴⁴ Freedom House, *Freedom in the World 2013 - Rwanda*, januari 2013.

⁴⁴⁵ BBC News, *Victoire Ingabire: Rwanda leader's jail term raised*, 13 december 2013.

⁴⁴⁶ Het betrof opiniërende artikelen waarin kritiek werd geleverd op gezagsdragers en vraagtekens werden geplaatst bij de officiële uitleg van de genocide van 1994. Freedom House, *Freedom of the Press 2014 - Rwanda*, 1 mei 2014.

⁴⁴⁷ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013. Amnesty International, *The State of the World's Human Rights - Rwanda*, 23 mei 2013.

⁴⁴⁸ De Hoge Raad bekrachtigde de aanklacht wegens het in gevaar brengen van de staatsveiligheid tegen beide vrouwen en een aanklacht wegens smaad tegen Uwimana. Human Rights Watch, *World Report 2013 - Rwanda*, 31 januari 2013.

⁴⁴⁹ CPJ, *Two journalists released from prison in Rwanda*, 9 augustus 2013. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda*, 27 februari 2014. Freedom House, *Freedom of the Press 2014 - Rwanda*, 1 mei 2014.

⁴⁵⁰ RSF, *Rwanda - Information hero Agnès Uwimana Nkusi finally released*, 18 juni 2014. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

discriminatie van vrouwen in een *column* in juni 2012. Volgens de openbare aanklager was het artikel in strijd met de wetgeving ten aanzien van etnische identiteiten. In het artikel werd gesuggereerd dat mannen spijt zouden kunnen krijgen als zij Tutsi vrouwen uitsluitend om hun schoonheid hadden getrouwd.⁴⁵¹ In maart 2013 werd het vonnis in beroep bevestigd.⁴⁵² Op 26 juli 2013 werd Stanley Gatera vrijgelaten uit de gevangenis. Gatera begon opnieuw met het uitgeven van zijn krant, *Umusingi*, die tijdens zijn verblijf in de gevangenis een slapend bestaan had geleid, en publiceerde een verslag over zijn verblijf in de gevangenis.⁴⁵³ In april 2014 werd Gatera gearresteerd en beschuldigd van corruptie.⁴⁵⁴ Na tussenkomst van de *Rwanda Media Commission* (RMC) werd hij vrijgelaten. Gatera ontkende de beschuldiging dat hij steekpenningen zou hebben aangenomen.⁴⁵⁵

2.11 Wetgeving genocide ideologie

Naar aanleiding van de kritiek op de als 'vaag' omschreven 'genocide ideologie' wet uit 2008 werden in juli 2013 enkele amendementen aangenomen.⁴⁵⁶ In augustus 2013 trad de herziene wet in werking.⁴⁵⁷ De nieuwe wet maakt – in tegenstelling tot de oude wet - gebruik van internationale definities van genocide.⁴⁵⁸ In de wet staat bijvoorbeeld dat 'genocide ideologie' duidelijk moet kunnen worden herleid tot specifieke daden of uitspraken, in plaats van tot een 'opeenstapeling van gedachten' zoals bepaald in de wet van 2008.⁴⁵⁹ De wet verbiedt de propaganda van ideeën gebaseerd op 'etnische, regionale, raciale, religieuze, taal en/of andere onderscheidende kenmerken.' Het in het openbaar aanzetten tot 'genocide ideologie' of 'divisionisme', waaronder discriminatie en sektarisme, is strafbaar met vijf tot negen jaar gevangenisstraf – in de oude wet was de maximumstraf 25 jaar - en boetes van 100.000 tot één miljoen RWF (€125 tot €1.250).⁴⁶⁰ De nieuwe wet perkt de vrijheid van mening nog altijd in door het begrip 'genocide ideologie' strafbaar te stellen en geen duidelijk onderscheid aan te brengen tussen een privégesprek en

⁴⁵¹ Gatera, die zichzelf in de rechtbank verdedigde, verklaarde dat het blad in het volgende nummer excuses had aangeboden; de politie noemde het 'een ontkenning van een overtreding'. CPJ, *Attacks on the Press*, 14 februari 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

⁴⁵² Freedom House, *Freedom in the World 2014* - Rwanda, 23 januari 2014.

⁴⁵³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁴⁵⁴ Volgens Gatera beschuldigde de politie hem van het bedreigen met het schrijven van een artikel over een restauranteigenaar die zich niet gehouden had aan de herdenking van de 20ste Herdenking van de genocide als deze Gatera geen smeergeld betaalde. Op grond van artikel 19 werd Gatera gearresteerd en beschuldigd van poging tot afpersing nadat een onbekende persoon hem in een café een envelop had overhandigd. Committee to Protect Journalists, *Legacy of Rwanda genocide includes media restrictions, self-censorship*, 8 december 2014.

⁴⁵⁵ Er was volgens hem sprake van een 'opzette', nadat hij een interview aan Al Jazeera had gegeven over de vrijheid van meningsuiting. Nadat hij van contacten bij de politie zou hebben gehoord dat hij zou worden gedood, vluchtte Gatera het land uit. Committee to Protect Journalists, *Legacy of Rwanda genocide includes media restrictions, self-censorship*, 8 december 2014.

⁴⁵⁶ Freedom House, *Freedom in the World 2014* - Rwanda, 23 januari 2014.

⁴⁵⁷ LOI N° 84/2013 DU 11/09/2013 RELATIVE AU CRIME D'IDEOLOGIE DU GENOCIDE ET AUTRES INFRACTIONS CONNEXES.

⁴⁵⁸ In artikel 3 van de wet wordt de ideologie van genocide als volgt gedefinieerd: 'De ideologie van de genocide is een opzettelijke daad, verricht in het openbaar, hetzij mondeling, schriftelijk, op video of op welke andere wijze dan ook, die duidelijk maakt dat iemand wordt gekenmerkt door gedachten die zijn gebaseerd op etniciteit, godsdienst, nationaliteit of ras en die aanzetten tot het begaan dan wel steunen van genocide.' In de daarop volgende artikelen wordt de genocide ideologie verder uitgewerkt als het ontmenselijken van een individu of een groep met de zelfde kenmerken door bedreiging, intimidatie, smaad, haat zaaien, het ontkennen van de genocide, het nemen van wraak, het veranderen van een getuigenverklaring of bewijs en het doden of het plan of een poging daartoe. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁵⁹ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁶⁰ Internationale en nationale mensenrechtenorganisaties, waaronder HRW en LIPRODHOR verwelkomden de herziene wet, maar waren bezorgd dat de regering, ondanks een duidelijker bescherming en de aanscherping van de definitie, de wet nog steeds zou kunnen gebruiken om de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid in te perken. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

een toespraak in het openbaar.⁴⁶¹ Volgens internationale mensenrechtenorganisaties worden de wetten gebruikt om afwijkende meningen en elke vorm van oppositie tegen het beleid van de regering het zwijgen op te leggen.⁴⁶² Nadat de nieuwe wet in werking trad, nam het aantal (spraakmakende) zaken af. Aangifte van genocide c.q. genocide ideologie wordt vooral gedaan in de week van 7 tot 13 april wanneer de genocide wordt herdacht. In 2014 werden tijdens de herdenkingsweek veertig aangiften gedaan.⁴⁶³

Minachting en verspreiding valse informatie

In het nieuwe Wetboek van Strafrecht, waarvoor een wetswijziging in mei 2012 werd getekend, werden eerdere bepalingen, die het tonen van minachting voor het staatshoofd of andere hoge overheidsdienaren en ambtenaren verbieden, verruimd met gevangenisstraffen van één tot twee jaar en boetes van 50.000 tot 500.000 RWF (€62 tot €620). Het belasteren van buitenlandse en internationale functionarissen en hoogwaardigheidsbekleders is nog altijd strafbaar, met celstraffen van één tot drie jaar. Het nieuwe Wetboek van Strafrecht herdefinieert het misdrijf van 'het verspreiden van geruchten die tot doel hebben de bevolking aan te sporen om in opstand te komen tegen het regime' als 'het verspreiden van valse informatie met als doel het creëren van een vijandige internationale opinie tegen de Rwandese staat', met veel strengere straffen, waaronder levenslange gevangenisstraf voor misdrijven die zijn gepleegd in oorlogstijd en zeven tot tien jaar gevangenisstraf voor misdaden die zijn gepleegd in vreedstijd.⁴⁶⁴

De handhaving van de wetten tegen genocide ideologie, divisionisme en het verspreiden van valse informatie met als doel het creëren van een vijandige internationale opinie tegen de Rwandese staat ontmoedigde het debat, verstomde de kritiek op de regering en leidde in enkele gevallen tot detentie.⁴⁶⁵ De wetten ontmoedigden nog steeds burgers om meningen te verkondigen die zouden kunnen worden opgevat als of verdraaid tot het aanzetten tot een tweedeling van de maatschappij.⁴⁶⁶

Wetgeving Media

In 2013 werden vijf mediawetten aangenomen die voorzagen in een grotere persvrijheid, maar daar in de praktijk geen duidelijk merkbaar effect op hadden.⁴⁶⁷ Onder deze wetten hoeven journalisten niet langer een vakdiploma te hebben. De *Media High Council*, die daarvoor bevoegd was om kranten te schorsen, kreeg na het aannemen van de wetten een opleidingsrol. De wetten voorzagen in de oprichting van de *Rwanda Media Commission* (RMC), een zelfregulerend orgaan dat toezicht moet houden op de media⁴⁶⁸ en verantwoordelijk is voor de persaccreditatie.⁴⁶⁹

Onder de nieuwe mediawetten moeten journalisten zich onthouden van reportages die een schending vormen van 'het vertrouwelijk karakter van de nationale

⁴⁶¹ Freedom House, *Freedom on the net 2013 – Rwanda*, 3 oktober 2013. Human Rights Watch, *World Report 2014 – Rwanda*, 21 januari 2014. Freedom House, *Freedom on the Net – Rwanda 2013-2014*, 31 oktober 2014.

⁴⁶² Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, *Rwanda 2014*, 12 februari 2014.

⁴⁶³ RNA, *Man arrested for allegedly propagating Genocide Ideology*, 30 juni 2015.

⁴⁶⁴ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 – Rwanda*, 19 april 2013. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2013 – Rwanda*, 27 februari 2014.

⁴⁶⁵ Ibid.

⁴⁶⁶ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, *Rwanda 2014*, 12 februari 2014.

⁴⁶⁷ N° 03/2013 of 08/02/2013 Law determining the responsibilities, organisation, and functioning of the Media High Council (MHC). Zie ook *The Guardian, Rwandan media under attack despite new press laws*, 20 maart 2013.

⁴⁶⁸ *Rwanda Media Commission* heeft tot taak ervoor te zorgen dat journalisten zich houden aan de ethische normen binnen de media. RMC had aan het einde van de verslagperiode geen rechtspersoonlijkheid, hetgeen zorgde voor problemen met het ontvangen van donorgeld en het regelen van bankzaken. Vertrouwelijke bron.

⁴⁶⁹ US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 – Rwanda*, 25 juni 2015.

veiligheid en de nationale eenheid' en het in beeld brengen van 'het vertrouwelijk karakter van rechtbankzittingen, parlementaire sessies en regeringsoverleg'. De wetten verschaffen journalisten de vrijheid om onderzoek te verrichten, meningen te uiten en 'informatie op te sporen, te ontvangen, te verschaffen en te publiceren dan wel uit te zenden door middel van alle mogelijke media'. De wetten voorzien in de inperking van deze vrijheden als journalisten 'de openbare orde, de publieke moraal of het recht van een individu op eer en reputatie in andermans ogen en het recht op privacy in gevaar brengen'. De autoriteiten mogen het materiaal en de informatie van journalisten in beslag nemen in geval van een 'overtreding van de media', maar alleen als een rechtbank daartoe opdracht geeft. Rechtbanken mogen journalisten dwingen hun vertrouwelijke bronnen te onthullen als er onderzoek wordt gedaan of een proces wordt aangespannen.⁴⁷⁰

Ondanks deze hervormingen meldden vertegenwoordigers van de media dat overheidsfunctionarissen probeerden om reportages te beïnvloeden. Verder waarschuwden deze functionarissen journalisten voor berichtgeving die zou kunnen worden aangemerkt als gevoelig of als kritisch tegenover de regering. De regering bemoeide zich geregeld met het werk van de ogenschijnlijk onafhankelijke RMC.⁴⁷¹ De politie en de SSF vielen zo nu en dan journalisten lastig – en detineerden hen – zoals in april en mei 2014 tijdens een veiligheidsoperatie die zich richtte op vermeende netwerken van aanhangers van het RNC en de FDLR.⁴⁷² Volgens waarnemers conformeren vooral de Engelstalige media zich aan het regeringsbeleid. In Kinyarwanda media – en dan vooral bij lokale radiostations – is meer ruimte voor analyse, diversiteit van meningen en kritiek.⁴⁷³

BBC-uitzending

Op 24 oktober 2014 sloot de *Rwanda Utilities Regulatory Authority* (RURA) de radiofrequentie af waarop de BBC haar uitzendingen in het Kinyarwanda uitzond, na een televisie-uitzending van BBC 2 over de Rwandese genocide, "Rwanda's Untold Story", op 1 oktober 2014 in het Verenigd Koninkrijk.⁴⁷⁴ In het programma werden president Kagame en het RPF door leden van het *Rwanda National Congress* (RNC) in ballingschap beschuldigd van massamoord. De regering en Rwandese Ngo's beweerden dat de documentaire een ontkenning van de genocide inhield, hetgeen een misdrijf is onder de Rwandese wet.⁴⁷⁵ De voorzitter van de *Rwandan Media Commission* (RMC), Fred Muvunyi⁴⁷⁶, had kritiek op de inhoud van de documentaire, maar was tegen een schorsing van de BBC.⁴⁷⁷

⁴⁷⁰ Ibid.

⁴⁷¹ Ibid.

⁴⁷² Ibid.

⁴⁷³ Vertrouwelijke bron.

⁴⁷⁴ BBC Kinyarwanda is een informatief en veel beluisterd radioprogramma dat dagelijks een belangrijke nieuwsbron is voor veel Rwandezers. RURA, een orgaan dat volgens de wet alleen belast is met technische aspecten als de distributie van radiofrequenties, werd door de overheid gesommeerd om de rol van mediawaakhond op zich te nemen en 'besloot' om BBC Kinyarwanda hangende een onderzoek naar aanleiding van klachten van Rwandezers uit de lucht te halen. Dit besluit was in strijd met de wetten op de zelfregulering van de media. De precieze bevoegdheden van RURA moeten nog uitgewerkt worden in een *Prime Minister's Order*. Vertrouwelijke bron. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁷⁵ Na protestbrieven van genocide overlevenden aan de BBC en een gedetailleerde kritiek op de documentaire van wetenschappers en andere Rwanda deskundigen (onder wie Romeo Dallaire, de VN commandant die in 1994 aan het hoofd van een VN vredesmissie in Rwanda stond), volgden publiekelijke veroordelingen door president Kagame en minister van Buitenlandse Zaken Mushikiwabo. Er werd een sessie in het Parlement aan de documentaire gewijd, waarbij senatoren de documentaire en de BBC veroordeelden. Vertrouwelijke bron.

⁴⁷⁶ Fred Muvunyi, die daarvoor had gewerkt voor overheidsmedia en lid van het bestuur van de Rwandese Journalisten Vereniging was geweest, werd in september 2013 benoemd tot voorzitter van de RMC. RSF, *Rwanda - What lies behind the indefinite ban on the BBC*, 2 juni 2015.

⁴⁷⁷ Volgens Muvunyi had de televisie-uitzending van de BBC niets te maken met de BBC radio-uitzendingen in Rwanda. Toen de RMC protesteerde tegen de schorsing van de radio-uitzendingen van de BBC werd de Media Commissie van verraad beschuldigd en haar leden bedreigd en geïntimideerd door de regering. Deze bedreigingen gingen door tot februari 2015, toen de minister-president verantwoordelijkheden van de RMC

Op 19 november 2014 begon een onderzoekscommissie, voorgezeten door de voormalige Openbare Aanklager Martin Ngoga, met een onderzoek naar de aantijgingen jegens de BBC.⁴⁷⁸ In een rapport van 28 februari 2015 stelde de onderzoekscommissie dat 'de BBC, in het algemeen, misbruik maakte van de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting, in strijd handelde met haar eigen redactionele richtlijnen, journalistieke standaarden had overschreden en de Rwandese wet had overtreden, vooral met betrekking tot het ontkennen van de genocide en revisionisme, het aanzetten tot haat en tweespalt tussen Rwandezen'.⁴⁷⁹

Op 29 mei 2015 kondigde de RURA aan dat BBC-uitzendingen in het Kinyarwanda voor onbepaalde tijd in de ban waren gedaan.⁴⁸⁰

In mei 2015 voorkwam de *Rwanda Governance Board* dat de RMC een rapport over de media in Rwanda publiceerde dat was opgesteld door internationale deskundigen en was gefinancierd door de UNDP.⁴⁸¹

Er waren in 2015 53 kranten en andere bladen die waren geregistreerd door de regering, ofschoon minder dan tien kranten regelmatig verschenen. Sporadisch uitgegeven onafhankelijke kranten steunden het regeringsbeleid of stonden kritisch tegenover de regering. Er waren 27 radiostations (zes van de regering en 21 onafhankelijke).⁴⁸² Aan het eind van de verslagperiode waren er tien Rwandese tv-stations. De *Rwanda Broadcast Agency* (RBA) is officieel geen staatsomroep meer, maar heeft nog steeds moeite om zich te schikken in de nieuwe rol als publieke omroep.⁴⁸³

overhevelde aan de RURA, dat onder zijn directe controle valt. Aan het eind van de verslagperiode had de RMC nog altijd geen nieuwe voorzitter. RSF, *Rwanda - What lies behind the indefinite ban on the BBC*, 2 juni 2015. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. Vertrouwelijke bron.

⁴⁷⁸ Human Rights Watch, World Report 2015 - Rwanda, 29 januari 2015.

⁴⁷⁹ Veel Rwandezen rouwen nog steeds in stilte om geliefden die zij verloren door toedoen van het RPF, dan wel in de jaren daaropvolgend, toen Kagame hard optrad tegen sympathisanten van de genocideplegers die met nachtelijke *raids* vanuit buurland Zaïre (nu DRC) hun genocide agenda in leven hielden. Deze rouw is nog steeds taboe in Rwanda, en slachtoffers van het RPF zijn nooit erkend of officieel begraven en mogen niet publiekelijk herdacht worden. De BBC documentaire besteedde onder meer aandacht aan dit verdriet. Vertrouwelijke bron. RSF, *Rwanda - BBC broadcasting in Rwanda under threat*, 4 maart 2015.

⁴⁸⁰ Human Rights Watch, World Report 2016 - Rwanda, 27 januari 2016.

⁴⁸¹ RSF, *Rwanda - What lies behind the indefinite ban on the BBC*, 2 juni 2015.

⁴⁸² US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁸³ Vertrouwelijke bron.

3 Detentie

3.1 Algemene situatie

De situatie in de gevangenis is in algemene zin verbeterd sinds het vorige thematisch ambtsbericht Rwanda.⁴⁸⁴ Het gevangenisstelsel is ontworpen voor 54.700 gedetineerden. Eind 2012 bedroeg de gevangenispopulatie nog 55.618 personen, maar deze liep terug tot ongeveer 54.000 gedetineerden in 2015.⁴⁸⁵ Personen die waren veroordeeld voor genocide-gerelateerde misdrijven vormden de meerderheid (circa 80%) van de gevangenispopulatie.⁴⁸⁶ In het algemeen werden verdachten in voorarrest gescheiden van veroordeelde gedetineerden; op die regel waren evenwel veel uitzonderingen in verband met het grote aantal gedetineerden dat in afwachting was van een proces.⁴⁸⁷ De omstandigheden in gevangenis en detentiecentra waren spartaans, ofschoon de regering in de loop van 2012 verscheidene verbeteringen aanbracht.⁴⁸⁸ In 2014 brak brand uit in twee gevangenis.⁴⁸⁹

Het ministerie van Binnenlandse Veiligheid (MININTER)⁴⁹⁰ voerde een richtlijn in uit 2011 waarbij het de volledige verantwoordelijkheid op zich nam om voedsel aan de gevangenen te verschaffen via gecontracteerde cafetaria's, kantines en *prison gardens*. Familieleden van gevangenen hadden toestemming om het dieet van kwetsbare gevangenen met gezondheidsproblemen aan te vullen. De ventilatie en de temperatuur verbeterden nadat de overbevolking verder afnam.⁴⁹¹

De dossiers van gevangenen en gedetineerden lieten in de verslagperiode nog altijd te wensen over, maar de autoriteiten maakten in 2012 een begin met het overzetten van papieren dossiers naar een elektronische database. De *Rwanda Correctional Service* (RCS) leidde personeel op met het oog op de overgang van straf- naar rehabilitatiedetentie op grond van het *community service programma* (TIG)⁴⁹² voor genocideplegers van 2011. In mei 2012 werd het Wetboek van

⁴⁸⁴ De bouw van nieuwe gevangenis na 2005 heeft tot een verbetering van de detentieomstandigheden geleid, zelfs nadat de gevangenispopulatie toenam als gevolg van de Gacaca vonnissen. Er waren in 2012 en daarna verdere verbeteringen in de behandeling van de complete gevangenispopulatie. In 2013 en 2014 nam de overpopulatie verder af. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. Freedom House, Freedom in the World 2015 - Rwanda, 28 januari 2015.

⁴⁸⁵ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. Vertrouwelijke bron.

⁴⁸⁶ Daarbij zijn de ongeveer 10.000 in voorarrest verblijvende personen niet meegeteld waardoor de eigenlijke populatie hoger uitvalt. Als de genocide van 1994 niet had plaatsgevonden, dan waren er in 2015 minder dan 20.000 gedetineerden geweest. De populatie neemt steeds verder af naarmate genocideplegers vrijkomen of in detentie overlijden. Vertrouwelijke bron.

⁴⁸⁷ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁸⁸ Ibid.

⁴⁸⁹ Op 4 juni 2014 vernietigde een brand in de Muhanga gevangenis een deel van de gevangenis en de bezittingen van de gevangenen. Op 7 juli 2014 vernietigde een brand een van de vier cellenblokken in de Rubavu gevangenis; vijf gevangenen kwamen om en meer dan veertig raakten bij de brand gewond. Uit onderzoek van de *Rwanda Correctional Service* (RCS) bleek dat illegaal door gevangenen aangelegde elektriciteitsbedrading had gezorgd voor oververhitting van de kooktoestellen. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁹⁰ Ministry of Internal Security.

⁴⁹¹ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁹² TIG staat voor *Travail d'Intérêt Général*. De autoriteiten stonden de meeste veroordeelde gevangenen (degenen die hun genocidemisdrijven hadden bekend) toe om naar hun familie terug te keren, om in eerste instantie het

Strafrecht aangepast om *community service* ook mogelijk te maken als alternatieve straf voor lichte overtredingen.⁴⁹³

Onaangekondigde inspecties van het ministerie van Binnenlandse Veiligheid leidden in de verslagperiode tot een verbetering van de dossiers en de behandeling van de gevangenen, terwijl inspecties van het ministerie van Defensie leidden tot een afname van fysiek geweld in militaire detentiecentra.⁴⁹⁴

Conform het *Strategic Plan 2012-17* begon de *Rwanda Correctional Service (RCS)*⁴⁹⁵ met de vernieuwing van veertien bestaande gevangenissen en met de bouw van de *Butamwa Prison* die de plaats zal innemen van de Centrale 1930 gevangenis in Kigali.⁴⁹⁶ Als onderdeel van de overgang naar rehabilitatiedetentie namen eind 2012 2.848 gewone gevangenen en 650 TIG-gevangenen deel aan beroepsopleidingen. Daarnaast namen 4.432 gewone gevangenen en 849 TIG gevangenen deel aan alfabetiseringscursussen en taalopleidingen.⁴⁹⁷ Aan het einde van de verslagperiode waren de detentieomstandigheden enigszins verbeterd.⁴⁹⁸

Arrestatie en detentie

De grondwet verbiedt willekeurige arrestatie en detentie; leden van de SSF arresteerden en detineerden echter personen op willekeurige wijze en zonder procesvoorschriften in acht te nemen.⁴⁹⁹

In het nieuwe Wetboek van Strafrecht van mei 2012 is bepaald dat voorarrest, illegale detentie en administratieve (vrijheidsberovende) sancties volledig in mindering worden gebracht op de opgelegde straf. De wet biedt rechters de mogelijkheid om leden van de *State security forces (SSF)* en andere overheidsdienaren die individuele burgers illegaal hebben gedetineerd een detentie van dezelfde duur of een boete op te leggen.⁵⁰⁰

community service deel van hun vonnis te voltooien. Daarna moesten ze alsnog naar de gevangenis om hun opgelegde gevangenisstraf uit te zitten.

⁴⁹³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁴⁹⁴ Nationale en internationale mensenrechtenorganisaties berichtten over mislukte pogingen om gevangenen en gedetineerden te traceren. Er waren daarnaast berichten over vergeten gedetineerden en van gevangenen die vast bleven zitten nadat ze hun straf hadden uitgezeten, doordat hun dossier zich niet op de juiste plek bevond. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁴⁹⁵ Dienst voor het Gevangeniswezen.

⁴⁹⁶ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁴⁹⁷ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

⁴⁹⁸ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

⁴⁹⁹ De politie arresteerde in 2012 op willekeurige wijze leden van oppositiepartijen, journalisten en Jehova getuigen. Volgens de RCS zaten eind 2012 3.560 mannen, 343 vrouwen en 49 minderjarigen in voorarrest. De regering leefde in het algemeen het recht op habeus corpus niet na. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁰⁰ Dergelijke detentie moet om de dertig dagen door een rechter worden getoetst en mag niet langer dan één jaar duren, maar in de praktijk hield de SSF talloze verdachten voor onbepaalde tijd vast na de eerste toestemming tot onderzoek. De regering weet dergelijke verlengde detentie aan achterstanden bij dossiers en het bepalen van de datum van een zitting van de rechtbank en verklaarde dat een onderzoek in het algemeen binnen dertig dagen is afgerond. De wet voorziet nog altijd niet in schadevergoeding voor degenen die zijn vrijgesproken. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

Het is wettelijk toegestaan om verdachten vast te houden tijdens onderzoek als de autoriteiten van mening zijn dat de openbare orde of de nationale veiligheid in gevaar is of dat sprake is van vluchtgevaar van de verdachte; rechters legden deze regels soepel uit.⁵⁰¹ In een rapport van november 2013 van de *National Human Rights Commission* (NHRC) aan het Rwandese parlement stond dat de autoriteiten vaak gedetineerden te lang vast hielden zonder te zijn voorgeleid.⁵⁰²

Ondanks vooruitgang bij het bekorten van het voorarrest in de meeste zaken, waren er veel meldingen over langdurig voorarrest en illegale detentie van personen die waren aangeklaagd wegens het bedreigen van de staatsveiligheid ('ondermijnen van de nationale defensie' in het nieuwe Wetboek van Strafrecht), terrorisme, genocide ideologie, divisionisme, smaad, minachting van het staatshoofd en andere veiligheidsgerelateerde misdrijven.⁵⁰³ In dergelijke zaken trad ook geregeld vertraging bij de rechtszaak op.⁵⁰⁴

Veroordeelden verbleven soms nog in de gevangenis nadat ze hun vonnis hadden uitgediend, doordat ze wachtten op een datum van een zitting in beroep of door problemen met hun gevangenisdossier.⁵⁰⁵

3.2 Detentieomstandigheden

Bij de detentieomstandigheden dient onderscheid te worden gemaakt tussen gevangenis, die onder de *Rwanda Correctional Service* (RCS) vallen, transitcentra en detentiecentra van leger en politie.

3.2.1 Gevangenis

In principe geldt voor alle gevangenen het zelfde regime.⁵⁰⁶ Veroordeelde genocideplegers en gedetineerden die voor commune delicten zijn veroordeeld delen dezelfde verblijfsruimtes. Doordat veel genocideplegers – die het grootste deel van de gevangenispopulatie uitmaken – zijn veroordeeld tot lange straffen, veroudert de gevangenisbevolking. Gevangenen op leeftijd hebben eigen verblijfsruimtes, waar enkele jongere gevangenen hen verzorgen.⁵⁰⁷ Gevangenen krijgen begeleiding rondom de terugkeer in de samenleving. Ook krijgen gevangenen die bijna aan het einde van hun straf zitten vaker de kans om buiten de gevangensmuren te werken.⁵⁰⁸

Volgens de *Rwanda Correctional Service* (RCS) heeft elke gevangenis slaapzalen, toiletten, sport faciliteiten, een kliniek, een ontvangstruimte, een keuken, water en

⁵⁰¹ De wet voorziet in de detentie van genocideverdachten totdat zij terechtstaan. Aan het eind van 2012 verbleven 85 genocideverdachten in voorarrest. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

⁵⁰² Drie burgers - Louis Rurangwa, Leodomir Ngarambe en Celestin Minirarora zouden sinds hun arrestatie in 1994 en 1995 vastzitten zonder te zijn voorgeleid, ofschoon het ministerie van Justitie ontkende dat er gevangenen waren die niet terecht hadden gestaan. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁰³ Van maart tot september 2014 hield de politie volgens leden van (ongeregistreerde) oppositiepartijen meer dan 200 personen incommunicado vast die werden verdacht van banden met de FDLR; velen werden later vrijgelaten zonder in staat van beschuldiging te zijn gesteld.

⁵⁰⁴ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁰⁵ Ibid.

⁵⁰⁶ In uitzondering daarop worden gedetineerden in voorarrest en gevangenen die een levenslange straf uitzitten niet ingezet in de werkprogramma's buiten de gevangenis. Vertrouwelijke bron.

⁵⁰⁷ Wanneer dergelijke gevangenen 'de zorg van hun familie nodig hebben' (vanwege een naderend levenseinde), kan de directeur van de gevangenis bij de rechter een voordracht doen tot vrijlating, zodat de gevangenen door hun familie verzorgd kunnen worden. Vertrouwelijke bron.

⁵⁰⁸ Vertrouwelijke bron.

elektriciteit.⁵⁰⁹ Bezoekers hebben wekelijks toegang tot gevangenen en gedetineerden. De gedetineerden hebben toestemming hun godsdienst te belijden.⁵¹⁰ Advocaten hebben tijdens kantooruren toegang tot hun cliënten, zonder dat hiervoor van tevoren een afspraak gemaakt moet worden.⁵¹¹ De gevangenis autoriteiten hielden regelmatig vergaderingen met gevangenen en gedetineerden om naar hun klachten te luisteren en zo mogelijk daarvoor oplossingen te zoeken.⁵¹² De gevangenisautoriteiten besteden zoveel mogelijk taken uit aan gedetineerden.⁵¹³

Gevangenenbestuur

Een Rwandese gevangenis is grotendeels gebaseerd op het principe van zelfredzaamheid en zelfvoorziening. Zo verbouwen de gevangenen een groot deel van hun eigen voedsel. Gevangenen zijn ook zelf verantwoordelijk voor de indeling van de (grote open) slaapzalen en de schoonmaak van deze en andere gemeenschappelijke ruimtes. Hiervoor stellen zij comités samen. Het gevangenispersoneel (de bewakers en de afdeling maatschappelijk werk) ziet erop toe dat aan de hygiënische vereisten wordt voldaan.⁵¹⁴

De gevangenis is, net als de Rwandese maatschappij, verdeeld in sectoren – elke sector is onderverdeeld in zeven cellen en elke cel telt vier dorpen.⁵¹⁵ Elke gevangenis heeft een gevangenenbestuur (*inmate structure of the prison sector*). De structuur is als volgt:⁵¹⁶

Hoofd van het bestuur, secretaris, hoofd van de cel, leiders van de dorpen, afdeling rechtshulp⁵¹⁷, afdeling maatschappelijk werk, politie-eenheid, onderwijseenheid, medische eenheid, afdeling sport en cultuur, hygiëne, verbouwen van groenten en fruit.⁵¹⁸

Instromende gedetineerden worden onderzocht in een gevangenskliniek om te zien of ze een chronische ziekte hebben of medicijnen nodig hebben.⁵¹⁹ Daarna worden zij geregistreerd in het *electronic case management system*. Dit systeem stuurt onder meer een alert melding als de datum van vrijlating nadert, opdat gedetineerden niet meer te lang in voorarrest of detentie verblijven.⁵²⁰

In alle vleugels zijn wasruimten. Er zijn lesruimten en werkplaatsen voor weven, naaien, *handicraft* en meubelmaken. Er wordt gedaan aan land- en tuinbouw, sport, bouwen, reparatie van auto's, muziek, dans en drama en lezen en schrijven.

⁵⁰⁹ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵¹⁰ De autoriteiten gaven in het algemeen familieleden onmiddellijk toegang tot gedetineerden, tenzij deze werden vastgehouden in detentiecentra van inlichtingendiensten van het leger of de politie zoals kamp Kami of Kwa Gacinya of in *safe houses*. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵¹¹ Bij binnenkomst vullen zij een formulier in en laten hun lidmaatschapskaart van de *Rwanda Bar Association* zien, waarna de directeur of zijn plaatsvervanger het formulier aftekent en de advocaat zijn/haar cliënt kan spreken in dezelfde ruimte waar ook de familiebezoeken gehouden worden. Vertrouwelijke bron.

⁵¹² US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁵¹³ Vertrouwelijke bron.

⁵¹⁴ Ibid.

⁵¹⁵ Ibid.

⁵¹⁶ Ibid.

⁵¹⁷ De afdeling rechtshulp kan helpen bij het schrijven van een brief aan de Orde van Advocaten- voor een pro deo advocaat - of verwijzen naar een individuele advocaat. Van maandag tot vrijdag is er een aparte kamer waar gedetineerden met hun advocaat kunnen spreken.

⁵¹⁸ Vertrouwelijke bron.

⁵¹⁹ Er wordt getest op HIV, tuberculose en malaria.

⁵²⁰ Vertrouwelijke bron.

Er zijn TV's in de gevangenis en gevangenen kunnen in ieder geval naar het nieuws en de voetbalwedstrijden kijken. Er is basis- en middelbaar onderwijs en onderricht over *NDI Umunyrwanda*, Rwandese geschiedenis, cultuur, programma's van de overheid en mensenrechten. Na afloop van opleidingen krijgen deelnemers diploma's.⁵²¹

Mannen en vrouwen zijn in gescheiden vleugels ondergebracht, maar komen bijeen om activiteiten te verrichten en te werken. Daarmee kunnen ze geld verdienen, dat op hun rekening wordt gestort.⁵²² In de kantine zijn verse vruchten en kant en klare maaltijden. De kantine is altijd open. Op vrijdag is de algemene bezokedag. Degenen die een speciaal dieet volgen kunnen dagelijks bezoek krijgen. Op woensdag is er bezoek van het maatschappelijk werk. Kinderen bezoeken hun ouders en familieleden op de eerste zaterdag van de maand.⁵²³

Hieronder volgen drie voorbeelden van gevangenissen met een hoge populatie genocideplegers: de gevangenis die het eerst gebouwd werd, de *Central 1930 Prison* in Kigali, de *Gasabo prison* in Kigali en de modernste gevangenis, de *Mpanga prison* in het zuiden van Rwanda.⁵²⁴

Central 1930 Prison

De *Central 1930 Prison* heeft vier vleugels: een mannenvleugel, een vrouwenvleugel, een *high risk* vleugel⁵²⁵ en een vleugel voor kinderen.⁵²⁶ De 1930 gevangenis is oorspronkelijk gebouwd voor 2.500 gevangenen. In het hoofdgebouw, de mannenvleugel, verbleven medio 2015 ongeveer 3.000 gedetineerden.⁵²⁷ De bijgebouwde vrouwenvleugel heeft capaciteit voor 500 vrouwen. De infrastructuur van de 1930 gevangenis is erg oud. Er wordt op 17 kilometer buiten Kigali een nieuwe gevangenis gebouwd, de *Butamwa Prison*, die onderdak zal bieden aan 8.000 à 10.000 gedetineerden.⁵²⁸

Gasabo prison

De Gasabo gevangenis, de voormalige Kimironko gevangenis, heeft een maximale capaciteit van ongeveer 6.000 gevangenen.⁵²⁹ Medio 2015 had deze gevangenis een populatie van bijna 5.000 gevangenen, waarvan de helft genocideplegers. Deze zitten gemiddeld veel langer vast dan de gedetineerden die voor andere misdaden zijn veroordeeld. Het grootste cohort van ongeveer 1.700 gevangenen bestaat uit genocideplegers die een straf uitzitten tussen de 16 en 42 jaar. Ongeveer driehonderd gevangenen zitten levenslang vast.⁵³⁰ Bijna tweehonderd genocideplegers zijn inmiddels boven de zeventig.⁵³¹

Mpanga prison

De Mpanga gevangenis heeft een capaciteit voor 7.500 gedetineerden. In juli 2015 verbleven er 7.402 gedetineerden, waaronder 6.469 genocideplegers.

⁵²¹ Ibid.

⁵²² Het maximum is 20.000 RWF per persoon.

⁵²³ Vertrouwelijke bron.

⁵²⁴ De Mpanga prison is uitvoerig beschreven in het Thematisch ambtsbericht van november 2011.

⁵²⁵ De *high risk* vleugel is voor Rwandese genocideplegers die vanuit het buitenland zijn overgebracht.

⁵²⁶ Er is een kleine groep minderjarige gevangenen. Ze gaan naar school, doen examens en kunnen diploma's halen.

⁵²⁷ Het aantal gevangenen neemt gaandeweg af, doordat steeds meer genocideplegers hun straf hebben uitgezeten. Medio 2015 verbleven nog 827 genocideplegers in de 1930 gevangenis.

⁵²⁸ Vertrouwelijke bron.

⁵²⁹ In de Gasabo gevangenis zitten uitsluitend meerderjarige mannen. Bijna 700 gevangenen zitten in voorarrest. Vertrouwelijke bron.

⁵³⁰ De helft hiervan heeft 'gewoon' levenslang, de andere helft was veroordeeld tot de doodstraf, maar heeft levenslang gekregen na afschaffing van de doodstraf. Vertrouwelijke bron.

⁵³¹ Vertrouwelijke bron.

Meer dan 2.000 van hen hebben levenslang gekregen.⁵³² De gedetineerden die lagere straffen hebben gekregen, komen zo langzamerhand vrij. In juni 2015 zijn 77 genocideplegers vrijgelaten.⁵³³ Vanuit de Mpanga gevangenis zijn in 2014 alle vrouwelijke gedetineerden, onder wie vrouwen die levenslang hebben, overgebracht naar de gevangenis van Nyamagabe. Hierna is de groep bejaarde gedetineerden ondergebracht in de vrouwenvleugel. Ze kunnen contact houden met de overige gedetineerden, met wie ze samen kunnen eten of spelen.⁵³⁴ In de Mpanga gevangenis verbleven medio 2015 1.500 à 1.700 gedetineerden van 70 jaar en ouder. Voor bejaarden die een dieet moeten volgen, is een speciale groentetuin aangelegd. In juni 2015 zijn zeven bejaarde gedetineerden overleden.⁵³⁵ De Mpanga gevangenis beschikt over een internationale vleugel voor *transfer cases*. Zie verder paragraaf 3.3.

3.2.2 *Transit- en rehabilitatiecentra*

In 2014 werden honderden mannen, vrouwen en kinderen – onder hen veel straatkinderen, prostituees of straathandelaren – illegaal vastgehouden, zonder in staat van beschuldiging te zijn gesteld of terecht te staan. Zij werden onder povere omstandigheden vastgehouden in een niet-erkend detentiecentrum, het Gikondo Transit Center, in de volksmond bekend als Kwa Kabuga, in de wijk Gikondo in Kigali. Veel van hen werden geslagen door de politie of door andere gedetineerden in het bijzijn van de politie.⁵³⁶ Het Gikondo Transit Center was in de verslagperiode nog altijd in gebruik ondanks een oproep van de senaat in 2008 om dit centrum te sluiten vanwege ondermaatse detentieomstandigheden.⁵³⁷ De regering ontkende dat gedetineerden slecht werden behandeld en verklaarde dat Gikondo werd gebruikt als noodopvang van waaruit kleine criminelen, jeugdige delinquenten en straatkinderen werden doorverwezen naar heropvoedingsprogramma's.⁵³⁸ In tegenstelling tot voorgaande jaren werden kinderen in 2015 niet langer vastgehouden in het Gikondo Transit Center in 2015. Op 1 november 2015 publiceerde de gemeente Kigali de nieuwe regelgeving van het Transit Center in de *Official Gazette*.⁵³⁹

De twee andere transit-centra stonden onder leiding van het ministerie van Familiezaken.⁵⁴⁰ Honderden manlijke en jeugdige gedetineerden werden overgebracht naar het *Iwawa Rehabilitation and Vocational Development Center*⁵⁴¹ op het eiland Iwawa, waar in 2012 ziekten uitbraken en verscheidene gevangenen stierven door ondermaatse sanitaire omstandigheden en voeding.

⁵³² Gedetineerde genocideplegers in de Mpanga gevangenis zijn veroordeeld tot straffen van 19, 25, 30 jaar, levenslang en de doodstraf (die niet zal worden uitgevoerd). Vertrouwelijke bron.

⁵³³ Vertrouwelijke bron.

⁵³⁴ Ibid.

⁵³⁵ Ibid.

⁵³⁶ Human Rights Watch, *World Report 2015 - Rwanda*, 29 januari 2015.

⁵³⁷ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda*, 27 februari 2014. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

⁵³⁸ Human Rights Watch, *World Report 2015 - Rwanda*, 29 januari 2015. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

⁵³⁹ Een commissie bepaalt binnen 72 uur waarheen aldaar geplaatste arrestanten zullen worden overgeplaatst. De overplaatsing dient binnen veertien dagen na dit besluit te worden uitgevoerd. Gedetineerden hebben recht op gezondheidszorg, bezoek en mogen niet worden blootgesteld aan mishandeling. Human Rights Watch, *World Report 2016 - Rwanda*, 27 januari 2016.

⁵⁴⁰ Het *Ministry of Gender and Family Promotion* (MIGEPROF). US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda*, 19 april 2013. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda*, 27 februari 2014. US State Department, *Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda*, 25 juni 2015.

⁵⁴¹ In Iwawa wordt zes maanden psychotherapie en zes maanden vakopleiding gegeven aan ongeveer 1.500 mannen tussen 18 en 35 jaar. De meesten van hen zijn daklozen of kleine criminelen die zijn doorverwezen door transitiecentra, lokale autoriteiten of familieleden. Ouders mochten hun volwassen kinderen in Iwawa bezoeken. US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda*, 27 februari 2014.

In de loop van 2012 waren er berichten over verdrinking van personen die probeerden te ontsnappen. Er waren ook berichten dat het Rwandese leger personen in Iwawa rekruteerde om zich aan te sluiten bij de M23 in de DRC.⁵⁴² In 2013 waren de sanitaire omstandigheden en de voedselvoorziening op Iwawa nog altijd beneden peil.⁵⁴³ Deze verbeterden in de loop van 2014 en voldeden sindsdien in het algemeen aan internationale normen.⁵⁴⁴

3.2.3 *Detentiecentra leger en politie*

Tijdens de verslagperiode werden personen – vooral zij die werden verdacht van staatsgevaarlijke activiteiten - vastgehouden in politie- of legercellen in niet-erkende detentiecentra.⁵⁴⁵ De omstandigheden in detentiecentra van de politie en het leger varieerden nogal. In de detentiecentra van de politie kwam overpopulatie geregeld voor en zorgde slechte ventilatie veelal voor te hoge temperaturen. Voedsel en medische voorzieningen lieten zo nu en dan te wensen over en sommige gedetineerden beweerden dat ze dagenlang geen voedsel hadden gehad. Er waren klachten over slechte sanitaire omstandigheden in sommige detentiecentra en niet alle detentiecentra beschikten over toiletten. Er waren talloze berichten over ondermaatse detentieomstandigheden voor burgers die in militaire detentiecentra verbleven.⁵⁴⁶ De *State security forces* (SSF) gebruikten in 2012 steeds meer *safe houses* om staatsgevaarlijke verdachten en legerofficieren die werden beschuldigd van insubordinatie te ondervragen en op te sluiten. Ook in 2013 en 2014 gebruikte de SSF daartoe nog niet-erkende detentiefaciliteiten.⁵⁴⁷

Kwa Gacinya detentiecentrum

Er waren talloze berichten in 2012 dat gedetineerden slecht behandeld waren of lang in illegale detentie hadden verbleven in het Kwa Gacinya detentiecentrum van de politie in Kigali, ondanks de verzekering van de overheid dat het detentiecentrum was gesloten. Voormalige gedetineerden verklaarden tegenover HRW dat ze in een isoleercel hadden gezeten en herhaaldelijk door de inlichtingendienst van de politie waren geslagen met plastic stokken of blote handen om informatie of bekentenissen af te dwingen. Na 2012 namen dergelijke berichten af.⁵⁴⁸

3.3 **Detentie genocideplegers**

Er bestaat geen verschil in behandeling van gedetineerden die zijn gedetineerd vanwege hun rol in de genocide en andere gedetineerden. Er bestaat evenmin verschil in behandeling tussen uitgezette 1F-ers en andere gevangenen, met

⁵⁴² US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.

⁵⁴³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁵⁴⁴ De regering bouwde een kliniek voor eerste hulp en psychiatrische zorg waardoor de omstandigheden op Iwawa verbeterden. In 2014 werden ouders in de gelegenheid gesteld hun volwassen kinderen in Iwawa te bezoeken. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁴⁵ Detentiecentra die geen deel uitmaakten van de Rwanda Correctional Service. Veelal hadden daar gedetineerden geen toegang tot familieleden of advocaten. Amnesty International, Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

⁵⁴⁶ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁴⁷ Voormalige gedetineerden verklaarden tegenover Amnesty International, HRW en LIPRODHOR dat, toen ze in 2010 en 2011 in het detentiecentrum van de militaire inlichtingendienst in het kamp Kami verbleven, ze die periode in eenzame opsluiting hadden doorgebracht, zonder licht en communicatie met de buitenwereld, dat ze slechts twee keer dag naar het toilet mochten, ze naast hun ontlasting moesten eten en dat hen soms werd verteld dat hun voedsel was vergiftigd. Hervormingen binnen de RDF leidden volgens internationale en lokale mensenrechtenorganisaties tot een afname van dergelijke berichten in 2012, maar een toename in het gebruik van *safe houses* bemoeilijkte het monitoren. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁵⁴⁸ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

uitzondering van de Canadese 1F-er Mugesera, die onder het *transfer* regime – zie hieronder – valt.⁵⁴⁹

Voor *transfer cases* geldt een speciaal regime. De 'internationale' genocideverdachten verblijven tijdens hun proces in een speciale, comfortabele zwaar beveiligde vleugel van de *Central 1930 Prison*.⁵⁵⁰ In de *high risk* vleugel van deze gevangenis verbleven in juli 2015 vijf gevangenen. Zij kunnen televisie kijken, hun computer gebruiken en beschikken over een eigen keuken.⁵⁵¹

Na hun veroordeling worden zij overgebracht naar de Mpanga gevangenis. De veel betere omstandigheden zijn onderdeel van de *Transfer Law*.⁵⁵² De regering hield nog steeds acht gevangenen van het *Special Court for Sierra Leone* vast in een daarvoor gebouwde vleugel van de Mpanga gevangenis, die volgens de VN voldeed aan de internationale detentiestandaarden voor gevangenen die zijn veroordeeld door internationale rechtbanken.⁵⁵³ In de speciale vleugel van de Mpanga gevangenis verblijft ook Charles Bandora, die door Noorwegen is uitgeleverd. Bandora is in Rwanda in eerste aanleg veroordeeld tot 30 jaar gevangenisstraf. Hij beschikt over een ruime, comfortabele cel met eigen douche/wasruimte.⁵⁵⁴

3.4 Toezicht en hulpverlening

De Ombudsman is bevoegd om onder meer onderzoek te verrichten in gevangenissen.⁵⁵⁵ In 2013 inspecteerde de staatssecretaris van Binnenlandse Veiligheid persoonlijk gevangenissen en nam personeel in dienst voor een afdeling mensenrechten op het ministerie. De stafchef van het leger hield toezicht op de detentiehervormingen binnen het ministerie van Defensie.⁵⁵⁶ De *National Public Prosecution Authority* (NPPA) strafte overheidsfunctionarissen die de regels inzake voorarrest schonden met boetes en schorsingen.⁵⁵⁷

De regering stond onafhankelijk toezicht op de detentieomstandigheden toe door diplomaten en het ICRC, dat naar eigen zeggen ongehinderd en onaangekondigd alle gevangenissen, politiebureaus en militaire faciliteiten in 2012 en in 2013 kon bezoeken.⁵⁵⁸ In 2014 verleende de regering geen toestemming om niet-erkende detentiecentra en bepaalde militaire faciliteiten te bezoeken.⁵⁵⁹ HRW kreeg

⁵⁴⁹ Dit heeft de Canadese regering als voorwaarde voor diens uitzetting gesteld. Vertrouwelijke bron.

⁵⁵⁰ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁵¹ Vertrouwelijke bron.

⁵⁵² Ibid.

⁵⁵³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015. Zie ook het Thematisch ambtsbericht van november 2011.

⁵⁵⁴ Vertrouwelijke bron.

⁵⁵⁵ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁵⁶ Ibid.

⁵⁵⁷ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁵⁸ Tijdens de voorbereiding van dit ambtsbericht werden werkbezoeken gebracht aan de *Central 1930 prison*, de Gasabo gevangenis en de Mpanga gevangenis. De autoriteiten verleenden toestemming om de speciale (internationale) vleugel van de 1930 gevangenis te bezoeken, maar niet de overige vleugels van deze gevangenis. De autoriteiten verleenden geen toestemming om de verblijfsruimtes van de gevangenen in de Gasabo gevangenis te bezoeken. Voor een bezoek aan de verblijfsruimtes in de Mpanga gevangenis werd wel toestemming verleend. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁵⁵⁹ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

toestemming om gevangenen te bezoeken, maar de regering blokkeerde herhaaldelijk de toegang tot individuele gevangenen.⁵⁶⁰

Mensenrechtenorganisaties zoals het *Legal Aid Forum* en AJPRODHO hebben toegang tot gedetineerden en detentie-inrichtingen. Zij bezoeken twee keer per semester de gedetineerden die zij vertegenwoordigen.⁵⁶¹ Ook de leden van de *Rwanda Bar Association* en vertegenwoordigers van de *National Commission for Human Rights* bezoeken de gedetineerden.⁵⁶² Het *Legal Aid Forum* spreekt met gevangenen over hun rechten, adviseert hen hoe ze aan documenten en een pro deo advocaat kunnen komen. Daarnaast verzorgt het *Legal Aid Forum* opleidingen voor gevangenvaarders en ander gevangenispersoneel op het gebied van mensenrechten en de wetgeving over de behandeling van gevangenen. Ook leidt het *Legal Aid Forum* het management binnen de gevangenen op.⁵⁶³

Gedetineerden hebben krachtens de wet recht op een advocaat, maar het gebrek aan advocaten en hun onwil om zaken aan te nemen die als politiek- of veiligheidsgevoelig werden beschouwd, beperkte in sommige gevallen de toegang tot rechtsbijstand.⁵⁶⁴

3.5 Medische voorzieningen

Alle gedetineerden hebben een ziektekostenverzekering, waardoor familieleden niet voor een behandeling hoeven te betalen. In de gevangeniscliniek komen artsen wekelijks langs om gevangenen te onderzoeken en te behandelen. Degenen die een medische specialist nodig hebben, mogen deze buiten de gevangenis bezoeken.⁵⁶⁵ In de gevangenen is tevens een apotheek en een medische laboratorium.⁵⁶⁶ Daarnaast beschikt elke gevangenis over maatschappelijk werkers.⁵⁶⁷

Gevangenen stierven aan longontsteking, HIV/AIDS, ontstekingen aan de luchtwegen, malaria en andere ziekten in dezelfde mate als niet-gedetineerde burgers. De medische zorg in de gevangenen kwam overeen met de medische zorg voor de algemene bevolking.⁵⁶⁸

⁵⁶⁰ De regering bepaalde in 2012 dat HRW geen recht had om toegang tot individuele gevangenen aan te vragen. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.

⁵⁶¹ Vertrouwelijke bron.

⁵⁶² Ibid.

⁵⁶³ Vertrouwelijke bron. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁶⁴ US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

⁵⁶⁵ Vertrouwelijke bron.

⁵⁶⁶ Ibid.

⁵⁶⁷ Ibid.

⁵⁶⁸ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014. US State Department, Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.

4 Literatuurlijst

Voor dit ambtsbericht is gebruik gemaakt van de volgende openbare bronnen:

Rapporten

Amnesty international:

- The State of the World's Human Rights - Rwanda, 23 mei 2013.
- Annual report 2014/15 - Rwanda, 25 februari 2015.

Bertelsmann Stiftung:

- Transformation Index, Rwanda 2014, 12 februari 2014.

Committee to Protect Journalists:

- Attacks on the Press, 14 februari 2013.
- Legacy of Rwanda genocide includes media restrictions, self-censorship, 8 december 2014.

Freedom House:

- Freedom in the World 2013 - Rwanda, januari 2013.
- Freedom on the net 2013 - Rwanda, 3 oktober 2013.
- Freedom in the World 2014 - Rwanda, 23 januari 2014.
- Freedom of the Press 2014 - Rwanda, 1 mei 2014.
- Freedom on the Net - Rwanda 2013-2014, 31 oktober 2014.
- Freedom in the World 2015 - Rwanda, 28 januari 2015.

Human Rights Watch:

- World Report 2013 - Rwanda, 31 januari 2013.
- World Report 2014 - Rwanda, 21 januari 2014.
- World Report 2015 - Rwanda, 29 januari 2015.
- World Report 2016 - Rwanda, 27 januari 2016

Immigration and Refugee Board of Canada:

- Rwanda: Reports of ill-treatment of members of the Tutsi ethnic group, in particular genocide survivors and perceived or actual government opponents, 14 oktober 2014.
- Rwanda: treatment of RNC members by the government, 26 maart 2014.

International Criminal Law Review:

- The legacy of the Gacaca courts in Rwanda: Survivors' views, 2013.

International Center for Not-for-Profit Law:

- NGO Law Monitor: Rwanda, 19 april 2015.

UK Foreign and Commonwealth Office:

- Human Rights and Democracy Report 2014 - Rwanda, 12 maart 2015.

US Department of State:

- Country Report on Human Rights Practices 2012 - Rwanda, 19 april 2013.
- Country Report on Human Rights Practices 2013 - Rwanda, 27 februari 2014.
- Country Report on Human Rights Practices 2014 - Rwanda, 25 juni 2015.
- Country Report on Human Rights Practices 2015 - Rwanda, 13 april 2016.

Nieuwsberichten

African Arguments
AllAfrica
All Africa Focus
BBC News
Bloomberg
CPJ
The East African
IRIN
The Guardian
Government of Rwanda
MIDIMAR
The New Times
NIOD
OMCT
RFI
RSF
UNMICT

4.1

Afkortingen

AJPRODHO	Association des jeunes pour la protection des droits de l'homme au Rwanda
ARDHO	Rwandan Association for the Defense of Human Rights
CSO	Civil Society Organization
DASSO	District Administration Security Support Organ
DGPR	Democratic Green Party of Rwanda
FDLR	Forces démocratiques de libération du Rwanda
FDU-Inkingi	Forces Democratiques Unifiées-Inkingi
GFTU	Genocide Fugitives Tracking Unit
HRW	Human Rights Watch
ILPD	Institute of Legal Practice and Development
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
IRC	International Rescue Committee
IRCT	International Rehabilitation Council for Torture Victims
JADF	Joint Action and Development Forum
LDGL	League for Human Rights in the Great Lakes Region
LDF	Local Defence Forces
LIPRODHOR	Ligue Rwandaise pour la Promotion et la Defense des Droits de L' Homme
MIDIMAR	Ministry of Disaster Management and Refugee Affairs
NCFPO	National Consultative Forum for Political Organizations
NHRC	National Human Rights Commission
NISS	National Intelligence and Security Service

NPPA	National Public Prosecution Authority
NURC	National Unity and Reconciliation Commission
PDA	People's Democratic Alliance
PDP-Imanzi	Pacte Democratique du Peuple-Imanzi
RBA	Rwanda Bar Association
RCS	Rwanda Correctional Service
RCSP	Rwanda Civil Society Platform
RDF	Rwanda Defence Force
RDRC	Rwanda Demobilization and Reintegration Commission
RMC	Rwanda Media Commission
RNC	Rwanda National Congress
RNP	Rwanda National Police
RPA	Rwandan Patriotic Army
RPF	Rwandan Patriotic Front
SADC	Southern African Development Community
SSF	State Security Forces
SURF	Survivors Fund
UNCAT	UN Convention against Torture